

みんなくりポジトリ

国立民族学博物館学術情報リポジトリ National Museum of Ethnology

モンゴル語テキスト

メタデータ	言語: eng 出版者: 公開日: 2018-03-16 キーワード (Ja): キーワード (En): 作成者: 小長谷, 有紀, 斯, 琴 メールアドレス: 所属:
URL	https://doi.org/10.15021/00008922

モンゴル語テキスト

I nutuy-un sakiyusu

DM3000101	ejen sabday	29
DM300156(1)	Bang-un küriy-e Zungkaw-a burqan-tai-ban Bulayan-du negüjü iregsen	29

II Bang-un Torγud negügsen

DM300082(1)	uγsay-a	30
DM3000100	man-u abu	30
DM300080(1)	Bang-un Torγud-un noyan	31
DM300095(1)	Bang-un Torγud-un noyan burqan-u orun-du yabuγsan	31
DM300080(2)	man-u qoyitu ečiγe Ijin-majin uruγu yabuγsan	32
DM300091	man-u eke Ijin-majin uruγu yabuγsan	32
DM300092(1)	Ijin-majin uruγu yabuqu jam-du	33
DM300095(2)	Abu noyan burqan-u orun-du nasu baraysan	35
DM300080(3)	eji Ijin-majin-ača bučaju iregsen	35
DM300092(2)	Ijin-majin-ača bučaysan	37
DM300116(2)	eji Ijin-majin-ača bučaju iregsen	38
DM300080(4)	12 nasu-tai Bayitay uruγu negügsen	39
DM300081(1)	Kitad-tu nayimai kigsen	41
DM300156(3)	Kitad-tu bayiγsan Bang-un küriy-e	41
DM300085(4)	küriy-e tarqaysan	41
DM300142(1)	gesül (gečül) orγuγsan	42
DM300123	γurban kümün orγuγsan	43
DM300142(2)	Čoyibalsang Osman-du puu öggügsen	44
DM300142(3)	Bayitay daki mingγan modu oruγulday ögeg-yi abuγsan	46

III Noosutai-yin amidural

DM300080(5)	Yongγu-yin-ki uruγu orγuγsan	46
DM300080(6)	Čonji uruγu orγuγsan	47
DM300116(1)	oruγuγsan	54
DM300153	aq-a gerlegsen	61
DM300154	qurim kigsen	63
DM300155(1)	eke činu-a-du bariydaqu siqaysan	64

DM300155(2)	Kitad-tu nayimai kigsen	65
DM300085(1)	Kitad-tu jaruɣdayad nayimai kigsen	68
DM300156(2)	Bulaɣan uruɣu negükü-dü	70
DM300081(2)	Bulaɣan-du beçin jil-ün jud-iyar negüjü iregsen	70
DM300155(3)	Bulaɣan-du negüjü oruju ireɣsen	71
DM300082(2)	gürüpü-dü 300 kümün çuɣlayulba	73
DM300085(2)	dayin-du oruɣsan	74
DM300141(3)	biçig surɣaɣsan	74
DM300085(3)	Bulaɣan-du ireged gerlejü amiduraɣsa	75
DM300142(4)	Osman Qasaɣ aduɣu taɣuɣsan	76
DM300085(5)	Bulaɣan-u bütügen bayıyululta	79
DM300115	köl-iyen emnegülügsen, tariy-a quriyaɣsan, goni soliju abuɣsan	81
DM300121(1)	tariyan-u ün-e	93
DM300087(2)	Qasaɣ-tai belçiger buliyalduɣsan ba çasun siɣurɣan-du dayariɣdaysan	94
DM300141(1)	tarbay-a anɣnaɣsan	96
DM300141(2)	nigedül-dü oruba	98
DM300121(2)	nigedül-ün mal qariyulba	99
DM300087(1)	üker taɣuɣsan	102
DM300164	mal taɣuɣsan	103
DM300165	manayaçi	113
DM300127	tedkübüri-dü ɣaruɣsan	113
DM300080(7)	ür-e qoyiçi	114

I nutuy-un sakiyusu

DM3000101 ejen sabday

Sečen: nutuy-un ejen sabday geju üjegdejü bayiba uu?

Noosutai: medekü yaγum-a bayiqusi yum bolqu uu. teyimü. medesi ügei yaγun qudal üge kelen-e üü. qudal üge keleged büridkegüügged yamar kereg bayin-a! qudal üge kelejübür bolqusi. ende-eče yabuγad tende oruγad tende-eče yabuγad Kitad-tu bayiyad 24-tai-du ende oruju ireged, ene jasay-tu ireged 60 kedün jil jaruydayad qotuyiyad jaruydayad odo ingkiged, odo 88 kürüged joγsuju bayin-a.

ene (kümün) sabday (geju kelejü bayin-a) gen-e? sabday gedeg yaγum-a-yi bi mededeg ügei geju kelen-e. sabday yamar yangju-tai bayiday-i bi yaγakiju meden-e! (qajayu-du bayiy-a kümüs-eče) či mededeg üü? tere tere, ügei le bolqu-ača bisi. sabday gedeg-i bida yaγakiju mededeg yüm!

Sečen: qayučin kümüs altai-yin sabday-tai jolγaju bayiy-san geju jarim kümün yariday. tayimü qayuči. jišiyelebel almus-tai ayuljaysan, üjegsen, teyimü teyimü yariy-a bayiday ču yum uu geju boduγsan yum.

Noosutai: sabday gedeg yaγum-a-yi bida yaγakiju mededeg yüm! tere orčilang-un sabday, odo ene Bulayan-du yamar sabday bayiday gedeg-i, sabday la gen-e, yamar yaγum-a bayiday gedeg-i bida yaγakiju mededeg yüm!

Sečen: Dasiwangjil-un obuγ-a ged yamar sabday-tai ejen-tei ayula yum bui?

Noosutai: Dasiwangjil-un obuγ-a enüken bayiqu bayilgüi. Dasiwangjil ene üjegdejü ese bayin-a uu.

Sečen: tere ayula-yin ejen ged yamar yaγum-a bayiday bui?

Noosutai: e, ügei yaγakiju mededeg yüm bui. sabday yaγakiju mededeg yüm büi. yamar yangju-tai yaγum-a bayiday-i yaγakiju mededeg yüm büi. tere kürüg tere deger-e elgüči kegsen yamar burqan geju bi čim-a-ača suraju ügei üü! tere burqan uu? yamar yaγum-a yum? ken medekü büi! medekü yaγum-a bayiqusi bolqu uu!

DM300156(1) Bang-un küriy-e Zungkaw-a burqan-tai-ban Bulayan-du negüjü iregsen

Sečen: ta nar küriy-e-tei qamtu ende oruju iregsen yüm?

Noosutai: bida uu? tegel ügei.

Sečen: küriy-e-yi ken aqalaju irebe?

Noosutai: küriy-e-yi kögsin kögsin tomu erdemten lam-a nar aqalaju ende abčiraysan. Čayan-toluγai-yin uridu tal-a-du ničügün deger-e küriy-e bayiy-san. tere deger-e urtu qar-a čalγasu-du 2 jil boluγsan. tende (Čayan-toluγai) 3 jil boluγsan. tende bayiyad dakiγad negüged Köke-öndür-ün nayadu bey-e-dü ireged bayuγsan. tende bayiju bayiyad küriy-e tarqaysan. burqan Ulayanbayatur-tu yabuba. 12 lam-a-tai. Dorji, Silig, Urtu-öndür, Boru gedeg čini čuγar bay-a jalayu bayiy-san. nutuy ireged ebüljigsen γajar ene modun uruγu.

Sečen: burqan-ıyan yağun-du açıju iregsen büi?

Noosutai: Čoqur kögsin nige çayan ata ögbe. tere çayan atan-du (burqan-ıyan) açıju iregsen yüm. busud 3 burqan-ıyan qar-a ajır-a, sıral ajır-a, küreng ajır-a-du açıju iregsen. yamar yamar burqan iregsen-i medegüsi. boyda lam-a Zungkaw-a-yi çayan atan-du açıju iregsen. Bayıtay-yin yeke eres qada-bar oruju iregsen. yağakıju oruday-ıyan ta medegtün. tegeged temegen-ü qamar (burantay)-i talbiçiqajai. temege-ni odoki burqan-i abuyad yabuyad bayıday boljai. aru-aça-ni mori-ni yabuyad bayıday. tegün-i čini dangda kümün kötüledeg bolqu uu! nige kümün nige-yi kötüledeg bolqu uu! tere burqan-i. tegün-eçe angyıda burqan geju jöngdegen. baytaqu ügei. açıday unuy-a ügei boluyad qayaçiqaysan.

II Bang-un Torγud negügsen

DM300082(1) uγsay-a

man-u eji Lamčeren gedeg kümün. ende ireged 83-tai-dayan nasu baral-a. man-u eji-yin abu-ni Surqubayar gedeg kümün bayiγsan. tere bol Kitad Mongγul nom mededeg. Abu noyan (tuqai-yin noyan-i ingkijü dayudaday bayıjai)-u biçigeçi bayiγsan. yağum-a bütügedeg, yağum-a büridkedeg. ayil-i büridkedeg teyimü jokıyan bayiγululta-tai kümün bayiγsan. noyan-u qajayu-du bayiγsan kümün. tere kümün Čonji-du amidurayad 80 kedü kürüged nasu baraysan. ene kümün türügü samayan-tai bayıju bayiγad tere samayan-ni nasu baraqular dakiγad nige samayan abuyad man-u eji önučın qoçuraysan. segül-ün samayan-aça 2 kübegün-tei. man-u eji bol abu noyan-u törül.

man-u eji odo bayiγsan bol sayıqan tayılayad ögkü bile. bidan tere çay-tu yeke yağum-a sudulju surču teyimü biçig nom gedeg yağum-a bayiγusi. törügsen edür qonuy gedeg yağum-a bayiγusi. qarangγui nutuy bolqu ügei üü. tere noyan sayid-ud čikileju abču yabuju bayiγsan bolqu-aça bisi. bidan qoγula qota-ban qayıγad egem-degen emüsdeg qubçasu-ban qayıγad ene Bulayan-du tariy-a tariγad bayıba.

DM3000100 man-u abu

man-u abu, 22 nasu-tai-dayan nasu baraysan. noyan-u čaling bayulγaday. tere noyan 100 γarui erüke-tai. Čonji-aça nayimai kijü. ger-e kijü Qobdu-du abčiraju bayiγsan. ene Qubdu Kitad-un γajar bayiγsan. arad tümen-dü qota qoγula γarγaju ögčü bayiγsan. Kökeqota-yin mayıqan geju kedün jaγun temege-tei ačiy-a ireju bayiγsan. temege-ber jögegeju bayiγsan. qoγula. tegün-eçe tosču abču edleju bayiγsan. Kökeqota-yin mayıqan-du bös baray-a, çayi, γulir buday-a yağum-a abčiraysan bayıday. man-u ende qojiγir tariy-a¹⁾ tariγad γulir-ıyan kiged idedeg. tegeged amiduraday bayiγsan. man-u tere eçige (törügsen eçige) narin biçig-in daruy-a bayiγsan. Kitad Mongγul nom meden-e. dangda čaling bayulγaju iren-e. tegeged Ürümči-dü čaling bayulγaday boluyad yabuday bayiγsan. tegeged yabuju

bayiyad tegün-dü siraladay ebedčin ireged nasu barajai. bi gedesün-dü qočural-a. man-u aq-a 3 nasu-tai. man-u egeči 5 nasu-tai. tegeged yurbayula. man-u eke asarayad bayiju la kümün bolayγan bayin-a siu.

Mujindai gedeg kümün bayiyγan. Tümbai, Gesül gedeg 2 kübegün-tei bayiyγan. Abu noyan: “kübegün-degen bičiqan γajar gisgigülüged ab” ged man-u eke-yi “či Mujindai-tai sayu” geju, Mujindai-yi “či egün-i ab” ged qoyayula-yi sayulyačiqaba. “egün-tai sayuyad ekin-ü keüked-i 10 nasu küргеged abču üje” gejei. tegeged eke tegün (Mujindai)-tei sayuyγan. tegeged bi γarayad Abu noyan-u qajayγu-du 1 jil, Aniy-a noyan-u qajayγu-du ireged 2 jil boluyad dakiγad Bayitay-tu γarayad 2 jil boluyad tegeged negüged 6 nasu-tai kübegün Čonji-du oruday ügei yüm bü. 6 nasu-tai Čonji-du oruyad 24 nasu-tai-dayan nasi γarču irebe. Qoşud-un küriy-e-dü nom üjekü-dü 7 nasu-tai.

DM300080(1) Bang-un Torγud-un noyan

bi Čayan-γool gedeg γajar törüγsen. Abu gedeg noyan bayiyγan üy-e. tere noyan odo бүкү yayum-a-yi qaliγayad mededeg teyimü kümün bayiyγan. tere noyan olan küü-tei. dörben kübegün-tei. Gombu geju qamuy tomu kübegün, Aniy-a gedeg-ni qoyadayči kübegün, Čayday-a gedeg-ni yurbadayči köbegün, Yongyu gedeg-ni dörbedegči kübegün. nige ökin-tei. nere-e bi martajai. ene dürben köbegün-ü ner-e bi medenem. man-u eji keldeg yüm. bi bay-a say-a medenem. bi tende törüγsen. man-u Bangγayaqan (Bang-un Torγud) jayγu γarui eruke bayijai. tegün-ü (tere kümüs-ün) čaling bayulyaju, ene Čonji-du nayimai kijü amitan-u čaling bayulyaju man-u açike bayijai. Tümentoytaqu gedeg kümün bayijai. minu egeči Seče gedeg kümün bayiyγan. tegün-ü daray-a Nim-a gedeg kümün bayiyγan. man-u egeči 5 nasu-tai, man-u aq-a 3 nasu-tai, bi gedesün-dü qočurayγan kübegün. Čayan-γool-du bayiju bayiyad tegün-eče-ni negüged Dasiwangjil-du ireγsen. Aniy-a gedeg noyan bayiyγan. tere Abu noyan-u kübegün. egün-dü bayiju bayiyad bi 2 nasu-tai-du Bayitay γarayγan bide. Bayitay-tu γarayad Bayitay-tu 2 jil boluyγan. tegeged tende-eče-ni bi 4 nasu-tai, man-u aq-a nada-ača 3 aq-a. man-u egeči nada-ača 5 aq-a. man-u ečiγe nasu baračiqalar man-u eke tende bayiju bayiyad Čonji-du negüju oruyγan. bi 4 nasu-tai oruyad 24-tei-degen ende negüju oruju ireγsen.

DM300095(1) Bang-un Torγud-un noyan burqan-u orun-du yabuyγan

Aniy-a noyan olan qulayaiči čuyγayuluyad qola oyir-a-ača mal kögedeg teyimü noyan bayiyγan. Aniy-a noyan-u barayun γar qulayai kideg čöken jalayučud bayiyγan. Aniy-a Qasay-tai nigedüged ečiγe-ni (Abu noyan) ayurlaju bayiyγan. “čayatuki kübegün Qasay-tai nigedübe. Qasay-un ger-tü odday bolba. Qasay-un čayi uuyuday bolba. udal ügei ökün-e tere. törü bariju čidaquši. qarin minu Čayday-a jegeγsen nige kedün törü-dü yabun-a” geju keleged tere kümün burqan-u orun²⁾ uruyγu yabuba. (tere kümün) 80 γarayγan kümün gen-e.

DM300080(2) man-u qoyitu ečiǵe Ijin-majin uruǵu yabuǵsan

man-u eji tegeged Ijin-majin³⁾ uruǵu yabuju oduǵsan. Ijin-majin-du yabuqu-dayan yaǵakiǵad yabuba geküler man-u segül-ün (qoyitu) ečiǵe ende odo qulayai kiged tesgel ügei baqan kümüs bayiǵsan. tede odo boldaǵ ügei-dü oruǵad Aniy-a gedeg noyan-u abu bayiju bayiǵad nasun baraqular tere (noyan) dayudaju abuǵad “ja namayi üküküler ta nar door-a door-a-ıyan ǵarču ami-ban abučaǵaytun. Badungı-a gedeg kümün tanus-i bariju Kitad-tu öggün-e” geǵü keleged oruǵıad jayıladay ügei yüm bü. Ijin-majin gedeg ǵajar-tu Burw-a gedeg kümün noyan bayiǵsan yum gen-e.

DM300091 man-u eke Ijin-majin uruǵu yabuǵsan

bi küriy-e gedeg ǵajar-tu manji kigsen yüm. manju gedeg-ni nom üjedeg angqan-u lam-a-yi kelen-e. tegün-dü bi ene Bayıtay-tu ǵaruǵad irebe. Bayıtay-tu Qoşud-un küriy-e bayiǵsan. tegün-dü man-u eke-yin törül Töb gedeg kümün bayiǵsan. tere kümün namayi abču nom üjegüldeg.

man-u eke Čonji-du bayiju bayıtal-a man-u segül-ün ečiǵe kürču ireged ese yabuqul-a čimayi alačiǵayad yabun-a ged bayiǵsan. üker yaǵum-a-yi-ni jaruyluǵad abuǵad Ijin-majin-du yabuǵad öǵčei. ǵobi-bar taǵuluǵad yabujai. čimayi dayǵad burqan-u orun orunam ged nige lam-a dayajai. tegeged yabuǵad aǵula-du čoduǵad (čangǵayad) ükükü-degen siqayad unuǵsan morid bür üküged 4 atan temeǵe-tei yabuba. “eke-ben doliyamar. yabuday jam-ıyar-ıyan yabuqu ügei. abčiraju bayiǵsan kübegüd čoduǵaju alaba či. namayi čoduǵaju alaba či” ged oduki-tai kereldüküler tere lam-a “tere üjegdejü bayıqu köke aǵula-du kürüged abuy-a. odo gem ügei. yabuǵad bayıytun” gebe. teden-u tegegeǵü yabuǵsan čayı čınaju uuǵuday usu-ni qalayun-du ötüǵü odčai. yabuǵad bayıqular odoki aǵula oyıratuǵad bayın-a gen-e. kökereged üjegdeged bayın-a gen-e. tere lam-a nige qar-a mori-tai. tegeged yabuǵad bayıday. tere lam-a-yin morin-i gemtüdeg ügei. tere lam-a qalayučaju bayın-a gedeg ügei. yabuǵad bayıday yum bayın-a. tere aǵula-yin engger-tü kürüged ireküler čayan šala. usun bayıqusi. tegün-ü jaq-a-du irečiķeķeged tere lam-a keledeg yüm bayın-a: “baıyıtun. baıyıad saba-ban čuy-i-ni ögede-ni qarayuluǵad talbičiǵaytun. čuyar unıbar-ıyan següder bariǵad tegün dotur-a-ban elıǵe-ber-ıyen ǵajar dayǵad kebteged bayıytun. bi nige arıalaju üjesü” ged tere lam-a morin-ača-ban baıyıad mori-ban uyačiǵayad ǵajar-ača sirui abuǵad ingkiged (aǵar uruǵu) čačuǵad la qayayad yabuǵad bayın-a. tere šala-yin nige tal-a-du eyimü nige toluǵai bayın-a. ene tal-a-ni eyimü yeke ulaǵan (aǵula) bayın-a. odoki čini qoyar ergiged yabučiǵayad tung tere šala dumda saǵuba. ǵar-ača-ni nige čayan yaǵuman unjıju bui kebtei. nom ungsıju bayıday yum bolul ügei. čuyar jalbarıǵad kebteǵü bayın-a genem. čoduǵad ükükü geǵü bayınam gen-e. jalbarıǵad qalıyaju bayıqular šala dumda tere čayan egüle ingkeķeged duıuiraju bayıǵad qaralayad irebe gen-e.

DM300092(1) Ijin-majin uruγu yabuqu jam-du

qaralaju ireged luu duuyaruγad eyimü (erekei quruγun-u činege) möndür čokiba gen-e. möndür čokiyad odoki saba yaγum-a-ni dügürüged tere šala naγur bolba gen-e. “oyi, egün-i-ben toytaγaju qayiralaytun” ged barkiraba gen-e. tegeküler man-u ečige puu-ban egürčü abuyad tere naγur-tu möndür oruγsan door-a-ni güyiged yabuju odba gen-e. tegeküler tere aγulan-ača ang irejü bayinam gejü nam nam. asqaruγad tere usun-du oruju irejü bayinam gen-e. tegeged odoki lam-a tende-eče-ben kürčü ireged “ja odo gemtüküsi. ene šala qataγu. šala deger-e ene naγur 2, 3 qonun-a. sirgiküsi. egün-eče-ben uuγuγad önjideg yüm üü yayakiday yum uu jalayučuud meden-e” gejei.

(segül-un ečige) üde kürül ügei nige ang alaju abuyad egürčü abuyad kürüged irejei. ireged tende 3 qonuba gen-e. tegeged odoki (naγur)-ača usu tegegejü abuyad negübe gen-e. tere kög-tegen negüged jayur-a qonuyad mangγadur-tu-ni yabuju yabuγad Qami gedeg γajar tere. tere öndür ulayan aγula-yin čaγadu bey-e-dü basa nige eyimü bontuyur ulayan aγula bayin-a. tere Qami-yin čaγadu qar-a aγula. odqu gejü bayiqu γajar tere ged keleged bayiba gen-e. tegün-iyer tegeged yabuday yum ged jiyayad yabuba. tegeged yabuγad mangγadur-tu-ni nige jimis uruγu orun-a. jimis uruγu oruγad tüb türgeken čayi činaju uuγuγad tere jimis-eče idejü abučiqaγad tüb türgeken γarun-a ged keleged bayijai. tegeged γaruγad jimis-tü odqul-a bazarwani jimisi bügüde uryučiqaγsan. aliman gejü tung eyimü modun-du uryučiqaγsan. tegeküler ačiy-a-ban tayilučiqaγad egün-i yayakiju idedeg yüm geküler “idejü yadaqu yamar yaγuman bayin-a” ged odoki puu-yin böge-ber modu-yi čičiged ögküler boluγsan aliman γajar-tu asqaruγad odba. tere ulayan üjüm yaγuman bügüde bayin-a. “idejü abučaγaytun” ged idegülbe genem. idejü abuyad untaysan ügei gen-e. nige čayi uuγuju abuyad tere jimis-eče abuyad gedergü negüjü γaruγad yabuγad tere öndür aγula-dayan odba gen-e. öndür aγula-bar yabuγad tende oduγad qonuyad mangγadur-tu-ni yabuba.

tende nige tomu γool salay-a bayuju irejü bayin-a. tere salay-a-bar očiql-a tere tal-a-du-ni nige öndür ulayan aγula bayin-a gen-e. “kejiyenei nige samayan keüken-tei-ben bayiday yum bile. odo bayiday bol uu ügei bol uu? odul ügei 2 jil bolčiqaba” gejü kelebe gen-e, odoki čini (segül-ün ečige). (eke) “tere čini yamar uqayan (učir)-tai yum?” geküler “tere mani ende bayiday yum” gejü kelebe gen-e. tegeged tegün-ü door-a salay-a deger-e-ni bayuba gen-e. ang gejü nam jöngdegen gen-e. “ügei, ene usun čini qamiγ-a bayin-a?” geküler “ene salay-a-du bayin-a usun” ged sayulay-a abuyad man-u eke-yi daγayulju abuyad güyibe gen-e. tegeged oduγad elesü maltaqular tegün-eče usun γarday yum sanji. tere usun-ača abuyad gedergü tataqular odoki elesü-ni bütüjü odday yum jig gen-e. tere ang oruju ireged tegün-i tegeged (köl-iyer-iyen elesü-yi maltayad dooraki usu-yi γarγaqu) uuγučiqaγad γaruγad yabuju odday yum gen-e. dangda elesün gen-e. tende tegün-dü teyimü γajar üjegeged qonuyad. odoki čini “tende-ben 2 qonuy-a gen-e. ende nige samayan keüken-tei-ben

qoyayula-ban bayiday. tegün-tei qarýulduy-a. ürügün qoyayula-ban oduy-a” gebe gen-e. tegeged kürüged ireküler nige qayıjayar ger bayın-a gen-e. oyi, tere mal-un-kini ötüg ingkiged bayuyad nam tay büse-degen kürçü odçai gen-e. tegeged oruyad mendü sendü bolqul-a eke-ni çu çayan toluyai-tai. keüken-ni çu çayan toluyai-tai. qoyar yayuman (kümün) bayın-a gen-e.

“ügei, Mujindai či (man-u tere eçige-yin ner-e Muujindai gedeg) irel ügei 2, 3 jil bolba. yayakiy-a qamiy-a yabuyad bayiba či” ged tegebe. “o, bi ingkiged yabuyad nutuy-tayan kürüged abayai-ban abuyad tegeged negüged irejü bayınam” gebe. “oyi! mani mani ingkiged yabuyad bayiday yum bile či. üjegdeküsi. çim-a yayakiysan bui gejü boduyad bayiju bayiba” ged odoki çini çayi uuyuju bayiju bayiba. tegeged bayiju bayital-a üde-yin düng-tei-dü qoni imay-a oruju irebe. oruju ireged tere tasılın-du joysuçıqaba gen-e. quray-a isige-ni tere tende idejü yabun-a gen-e. qoni qariyuluysan (kümün) ügei. odoki çini qoyayula-ban sayulaya-ban abçu yaruyad man-u eke-tei yurbaýula-ban sayayad tegeged oruyulju ireged odoki çini ayıray kiged bazarwani-yin pad. nam qayalburi (tomu aýaruul) gedeg yayum-a-yi çini abçirayad oboýalaçiqaysan bayın-a gen-e. tegeged sayuyad bayiju bayiba.

“ügei, nada ene ger-i tende tatayad bariju öggügeçi” gen-e. “30 temegen yabuysan yum bile. odo 3 jil bolju bayın-a. törügsen yüm bol odo 40 kürügsen. yabuju tere temege-yi nige quriyaju irejü nada nige üjegüljü öggügeçi” gebe gen-e. “3 jil boluysan temege qamiy-a yabuday yum?” ged tegeküler “tere temege qola ügei oyir-a sıy bayıday yum” ged tegegen-e. tere kög-tegen odoki çini temege-ber mordayad yabuba gen-e. oyi! jegegsen 3,4,5 çay bolju bayital-a yeke temege kögeged kürüged irebe gen-e. tegeküler eyimü (dolobur quruýu bolun dumda quruýu-ban ýojoilýayad) eyimü atad bayınam gen-e. tere yajar-un jalayuçuud ireged bögesüg-yi-ni abuyad öggüged bayıday yum bayın-a. buur-i. “oyi! tere temegen törüjei. tere temegen törüjei. ingkiged çuyar öschü odçai. wa bazarwani” ged odoki çini tegegen-e. “tere jaq-a layi (du) üjegdejü bayıysan ýojuyur sir-a ingge-yi çokiyad bariyad ab. abçu temege kijü ab” ged tegebe gen-e. tegeküler man-u eçige temege-tei. odoki-yi ireged çalm-a çokiyad bariqular emneg temege bolqu uu. temegen deger-e-eçe çalm-a çokiyad dürüküler odoki temege şabdaydayad küjügüü-ni ingkijü (ergijü) odçai. tere kög-tegen odoki çini bayuyad debseged temegen-ü küjügüü-yi oruyuluyad talbiçiqaba. “ene gemtjü odba. dakiyad ebül-degen irejü abunam. qoyitun namur-tayan irejü abunam” gebe. “ügei, tere samayan güyiged tere temegen dotur-a odqular tere бүдүгүн atad бүр ködelküsi gen-e. nam joysun-a. yamar uçir-tai yum?” ged man-u eke keledeg yüm.

tegeged bayiju bayital-a man-u eke-dü birayu keb-tei 15 imay-a ögbe gen-e. tung sir-a çoqur 15 imay-a bariju ögbe gen-e. “abçu oduyad mal kijü ab. odo Ijin-majin gedeg çini qola ügei bayın-a. keüke mini. nutuy-tu mal kijü ab. kübegün-degen sayaju çayi-yin üsü (sü) ki” ged ögbe gen-e. tere imayan tende (Ijin-majin) oduyad 3, 4 jil boluyad irekü-dü 100 yarui imayan iregsen bayın-a siu. tere samayan

öggügsen imay-a gen-e. tere kümün tende-ben kögsireged üküküler aru-du-ni basa qaliyaju bayıqu kümün bayıday yum uu ügei yüm üü? medekü ügei.

yamar uđir-tai yum? ged suraqlar “tere kögsin-i qaya nige jalayučuud ergiged (qaraju üjged tusalayad) bayıday yum. tere jalayučuud irekü ügei bolčiqayad ingkiged jutayad bayıday ügei üü. mal-ni bey-e-ber(öber)-iyen iregede yabuyad törüged bayıday. çay-tai. teke bolbaču çay-tayan mal-ıyan kögegedeg yüm. tere temegen bol çay-tayan buur-a oruju bayıday yum. aduyü ügei. üker ügei. tere qoyar nige-ni eke, nige-ni ketiken” gen-e. tegeged tere dangda süm-e-dü mönggü sönggü ergüdeg. tere lam-a tegün-i mededeg bayıjai. tegeged tere lam-a oduyad tende 3 qonuy nom ungsiyad önjibe gen-e. tegeged negüged Ijin-majin-du oruba ged man-u eke keledeg.

tende oruyad kedü qonuju bayital-a man-u tere eçige bolday ügei bujar kümün bolqu uu. tere lam-a-tai kereldüjei. kereldüjü ama bulıyalduyad bosuyad çokıqu-dayan duqu (çoqu)-yi-ni çokiyad çisu çayadıqaday ügei yüm bü. tegeküler tere lam-a kelejei: “ja ene sar-a-yin ene edür-tü çı nada-aça çisu abuba. qoyıtun-dayan bi ene sar-a-yin ene edür-tü çim-a-aça çisu abçu bolqu uu. bi jobaday jam-ıyar-ıyan çisu abunam keuke” geju keleged mori-ban toquyad daling-ban çanjuyalayad yabuju odday ügei yüm bü. tegeged burqan-u orun uruyü yabuju odday. dakiyad tere ebül-degen ebüljiged qoyıtun-dayan yag tere lam-a-yi çokiysan tere sar-a-dayan ireju bayıyad qoyar qamar-aça-ni çısın qayaydayad (qarbuyad) uruyü sayulayad man-u segül-ün eçige nasu baraçiqajai.

DM300095(2) Abu noyan burqan-u orun-du nasu baraysan

tegeged (Abu noyan) 40-ged jalayu abuyad Kitad jayur-a qonuy-un çajar, üdeyin çajar ged yabuyuluyad bayıju burqan-u orun-du kürbe. tende 40 jalayu-tai kürbe. tegeged tende bayıju bayıyad nige edür qural kibe. kümün-ıyen çuyıayuluyad “bi mangyadur 12 çay-tu nasu baran-a. ene biçig bayın-a. ene biçig-ün 4 öñüg-tüni tamaç-a daruçıqaysan bayın-a. ene biçig-ıyen abqul-a tanus-i Çayan-çool-du nutuytu kürgen-e” geju keleged odoki biçig-ıyen üjegülbe. tegeged selge (üledegse körüngge)-ben tulum-du kiçikegse çuytu-ni öggüged “namayı yamar yangju-tai bolday-i üjeju abuyad yabuytun tanus” ged mangyadur-tu-ni 12 çay-tu nasu baraba. nasu baraqular tere burqan-u orun-aça lam-a-nar ireged tosu-yi ingkiged quriyayad dotur-a-ni tere noyan-i sayulayayad tüyimerdeged 2 qonuba. tere tomu tomu lam-a nar nom ungsiyad yayum-a kiged tere noyan tosun dotur-a bosuyad sayuba. tegeged “ene noyan odo burqan bolba” ged abuyad yabuysan gen-e.

DM300080(3) eji Ijin-majin-aça buçaju iregse

tegeged Ijin-majin-du oduyad man-u segül-ün eçige nasu barajai. tegün-eçe-ni tende oçıysan ulus jarım-ni nasu barayad 15 ayıl üledegse. Silig-un eçige Amurjayay-a gedeg kümün bayıysan. ene kümün man-u eke-yin degüü bolday.

tegeged tere tegün-dü Mongyul 100 çerig-tei oduysan. Qami-du Quyi Quyi-tai dayilduju bayiysan çay.

Ijin-majin-u jam, ene Qami-du çini Quyi Quyi Kitad qoyar dayilduju bayiysan. tere dayin-iyar naýar-a irejü bayıqu uu. çayaduki 15 ayıl neyilegülkü-degen man-u eke nige eyimü (serege) temege-yi 3 qonuy uyaju bayıyad söni güylgejei. söni güylgeged ür çayıqul-a ýobi dotur-a qonuyad qola-yin bar-a tasuraqu-du dakıyad güylgeged söni dumda-yin düng-tei-dü çerig-ün ýajar-tu oruju irejei. tegeged oruju irekü-düni qar-a qar-a yayum-a bayin-a gen-e. temege odoki-aça-ni ürgeged bayin-a. ene yamar yayum-a gejú boduba. odoki temege-yi çög geküler kebtejú odday temege gen-e. duuyarday ügei. kebte geküler kebtejú odba. bayıyad qaliyaqular üküjü oduysan kümüs-üd bayin-a gen-e. emüneken dayilduysan jig. üküjü oduysan Quyi Quyi gen-e. tegün-i üjeçikeged dakıyad gedergü buçayad qoyir-a-ban ýaruyad yabuyad 2 aýula-yin tende ýanu⁴⁾ deger-e ür çayıju bayital-a irebe. man-u tere segül-ün eçige negüjü yabuqu-dayan jıyaju öggügsen yüm gen-e. emün-e jaq-a-yin aýula-yin emün-e bey-e-dü qar-a aýula bayin-a. Qami gedeg ýajar tere ged jıyaju ögçei. odo la Quyi Quyi dotur-a oruju odçu bisiu. üyile-yin ür-e 2 önüçin kübegün qoçuraba gejú boduyad tende-ben kebtejú bayital-a tabatai ür mangqaiyad küriüged irejei. tegeküler qaliyaqular ýanu bayin-a gen-e. teregür qaliyayad temege-ber çokıyad oruba gen-e. morin kereg ügei temege gen-e. şuugıyuluýad ýanu-bar oruyad odo la puu-yin dayun ýarqu bayıqu gekül-e ügei. çayadu bey-e-dü yayuman bayıday bolbau ged qaliyaqular yayuman üjegdeküsi. tung sayıqan ür çayıju oduysan bayin-a gen-e. tegejú bayital-a qoyitu tal-a-yin aýula-aça la ýuçıyad mori-tai kümün toýusu manarayuluýad oruyad irebe gen-e. odoki çini jegegsen yabuju yabuyad puu-yin üjügür-tü çayan alçıyur-i uyaju abuyad quruılayad bayin-a gen-e, odokis. ügei tegeküler “ene man-u çerig jig. alçıyur ergigüljü bayıqular man-u çerig bolul ügei. Quyi Quyi yamar ingkikü büi!” gejú boduyad juluju bayıba gen-e. temege-ni ilegüü temege gen-e. tegetel-e (mori-tai kümüs) bögemnereged joýsuçıqayad dotur-a-aça-ni 3 kümün ýaruyad irebe gen-e. Surampa gedeg kümün, Temür gedeg kümün, ene man-u Tümbe ese bayin-a uu. Tümbe-yi ese tanin-a uu, çi, jalayu. Tümbe tegekü-dü büriy-e tataju bayıjai tegün-dü. ene 3 kümün dobtuluýad oiratuju ireged ner-e-ben keleged qayıkiraba gen-e. “joýsuju bayi. bi Surampa, bi ene tere” ged qayıkiraba gen-e. tere kög-tegen tende-ben joýsuju bayital-a 3-ni irebe gen-e. ireged mendüleüged “ende yayakıju irebe ta. öçügedür dayin boluyad Quyi Quyi çayadu tal-a-du ýatu tosuyad juluyad ýarul-a. odo Quyi Quyi tere Jel-e-qar-a-yin çayadu bey-e-du bayin-a” gejú gen-e. “ügei ene ükügsen kümün dotur-a oruyad. ügei yayun buyan-tai samayan sanji. öçügedür iregsen bol yay Quyi Quyi uruyı oruqu yum sanji” gedeg üge bolba gen-e. “tan-u degüü-tanı (Amurjayay-a) tere orui deger-e 5 kümün bayin-a. tegün-ü naýadu bey-e-dü tasurayad sayuçıqaysan çerig bayin-a. tegün-ü naýadu bey-e-dü man-u Mongyol çerig tasurayad sayuçıqaysan bayin-a. bida ende ýuçıyad kümün irejú böge-yi-ni qaliyaju bayin-a” gejú kelebe gen-e. “o çayaduki

degüü-tani odo oruyad iren-e” geküler toluyai ničügün küreng mori-tai talbiyad oruyad irebe gen-e. tegeged ireged degüü-tei-ben qaryalduyad tende 2 qonuyad yurbadaki ürügün dayudaba gen-e. “odo egeči ta qari. tan-i kürgen-e” geju keleged mangyadur ürügün-düni 15 čerig abčirayad joyసుyayad: “ja ger-tüni bayuju bolqu ügei. ‘ger-tu-ni alikib? ’‘tere’, ‘ja qariytun’ gečikeged gedergü bučayad ire-e. ayil uruyu oruju bolqu ügei siu” geju keleged yabuylba gen-e. tegeged tere söni-degen yabayad tere edür-tüni yabayad mangyadur-tu-ni yabayad jayur-a qonuyad man-u eke-yi ger-tü-ni küргеged “ja tan-u ger tani ali bui?” “tere”. “kedün ayil sayuday yum bui?” “15 ayil čuyларыad nige salay-a-du bayiday sanjai” “odo qariytun. bidan bučal-a. ayil uruyu bayuju bolqu ügei geju tan-u niyur deger-e kelegesen bayin-a siu” gebe. “bolun-a. bolun-a” ged man-u eke ger-tegen ireju teden bučayad yabujai. ja edür boljaju ögčei. “tere sar-a-yin tere edür-tü yay 15-du tanus-i 30 čerig očiju negülgen-e. tegekü-degen tung unuy-a yayum-a-ban beledüged bögem Isalay-a-du bayiju bayi” geju kelebe. “odo ene salay-a-du bide čuyларыad bayin-a. odo deger-e-eče-ni tende bayiysan-iyen ende čuyлаулууad bayiju bayinam. tegeged iredeg yüm bolqular negüged yaranam” gejei. tegeged Ijin-majin-ača 15 ayil oruju ireju siu. tere kümün tegeged negülgeju abčiračiqayad tende nige qonuyuluyad mangyadur-tu-ni: “Quy Quyi dakiyad dayilduqu geju bayin-a. tanus odo yabuytun. eyigen ayuqusi. nam yabayad bayiytun. qonuday yajar-tayan qonuyad önjided yajar-tayan önjiged yabayad bayi” gejei. tegeged tere nutuy-ud negüged Čonji uruyu oruju irejei.

DM300092(2) Ijin-majin-ača bučaysan

Silig-ün ečiđe Amurjayay-a gedeg kümün man-u eke-yin degüü bolday. Amurjayay-a Qami-du 100 čerig-tei bayiysan. tere kümün Muujindai ükünü ged sonusčai. tegeged man-u eke-yi yayakiju nayar-a nutuy uruyu oruyulsu ged keleged bayiday. tegekü-dü tende türügün oruyad oruyad oduysan jalayučuud-un abayai kübegün kögsid-ni qočurayad bayiday ügei yüm bü. tede čuyar bögemnereged nige salay-a-du 15 ayil bayuyad bayiday ügei üü. tegeged mal-iyen mallayad bayiday. tegeged man-u eke kelejei. “bi odo Amurjayay-a-yin-du nige le kürül ügei bolusi ügei. uruyu negüy-e” ged kögsin samayan kedün yayuman küüneldüjei. man-u eke tere kög-tegen nige ata söyiged yabuju bayiday-ni tere bolqu uu. 3 qonuy qongqur yajar-tu uyayad bayiju bayiyad qola-yin bar-a qaraydaq ügei bolqul-a yabayad ür čayital-a güyilgeged dakiyad nige yeke ulayan ayula-du usu tegegečigsen yabul-a. tegün-iyen uuyuyad tende-ben önjiged qonuju abuyad bürügül bolqular mordayad qarangyui bürküg bolqul-a čokiyad söni yabayad odoki ulayan ayula-yin bar-a qaraydaju bayin-a gen-e. tegeged yabayad ulayan ayula oyiraturayad irebe gen-e. tere emün-e qarangyui yanu bayin-a gen-e. tegün uruyu čokiyad oruju yabuju bayital-a temegen ürgüged bayin-a gen-e. ene yayakiyad ürgegeg yüm büi ged temeđe-eče-ben bayuyad qaraqular nel kümün ükügsen bayin-a gen-e. tere kög-tegen bučayad temeđe-ben unuyad yanu-ača yarba gen-e. tegeju bayital-a ür čayiyad irebe.

temegen-ü dooyur qaliyaqul-a kümün üjegdeküsi gen-e. tere kög-tegen temege-ben unuju abuyad yanu-bar oruqular yayuman ügei gen-e. çayan-a tal-a-ni ködege gen-e. ködege-ber oruyad sayiki jiyaju öggügsen qar-a ayula uruyu qaliyayad çokiyad güylgejü bayital-a aru-du-aça 30-γad mori-tai kümün toγusu manarayuluyad kögeged irebe gen-e. “namayi aladaγ jig, morin-u-ban bayidal-iyar γarçu bayiqul-a”. dobtulduyad jegegsen oyir-a oruyad ireçikeged bögemnereldüged joyçuçiqayad tegün-ü dumda-aça 3 mori-tai kümün γarçu irejei.

Amurjayay-a gedeg kümün çerig-ün daruy-a, tende Quyi Quyi-tai bayilduyan kijü bayıysan. man-u eke temege-ber güylgejü yabutal-a emün-e-eçe duran-bar üjeçikeged man-u eke-yi taniçiqayad kümün yabuγuluyad dobtuluyad iregsen. teden-ü çerig 2 tasurayad sayuçuqaysan. çayadu tal-a-du-ni Quyi Quyi-yin çerig sayuçuqaysan.

tegeged çerig ireged tere kög-tegen qoyayula ayuljayad çerig-iyen qarayul-dayan γarγaçuqayad man-u eke-yi daγayulju abuyad bayirin-dayan oduyad 1, 2 qonuyad 3 daki edür 15 çerig öggüged (man-u eke-yi) kürgegüljei.

DM300116(2) eji Ijin-majin-aça buçaju iregsen

(Ijin-majin-aça) nayar-a-ban 15 ayil negülgel-e. nayar-a-aça-ni 20 çerig beledüged abuyuluyad, 15 çerig-iyer kürgegülüged. tere kög-tegen man-u eke nige temege söyijü bayiyad qola γajar güylgekü-ber uyaju bayiyad qola-yin bar-a tasuraqular söni güylgeged önjiged mangyadur-tu-ni oruyad iredeg ügei yüm bü! nige qar-a toluγai bayıysan, tegün-iyer ergitel-e qar-a qar-a yayumas bayin-a gen-e. tegetel-e temege qamar-ıyan tatayad “γuyu” ged irel-e. tegeged sayiki Quyi Quyi uruyu oruyad odçai geγü boduyad dakiyad gedergü qoyir-a qaliyayad yabuγad ögçei. nayadu bey-e-dü yabuγad γaruγsan yum gen-e. tende γaruγad ür çayiju bayiqusi gen-e. temege-ben yanu-yin sil-du qayaçuqayad, qajaydu-du-ni tere nige yanu bayin-a. tere yanu-bar çokiyad oruyad irebe. yanu-yin çayadu bey-e-dü Quyi Quyi bayiday yum bolba uu geküler yayuman ügei gen-e. yanu-bar oruyad ja bayija, Qami gedeg qamiγ-a bayin-a? γan morin kebtai yabudaγ temege gen-e. aru-du-aça γuçuγad düng-tei mori-tai kümün toγusu baγıyuluyad oruyad irebe gen-e. ene Quyi Quyi namayi kögegejü bayinam ged çokiyad julaju bayin-a. nige qar-a ayula uruyu qaliyayad. tegetel-e ireged bögemnereged joyçuçiqayad tegün-ü dotur-a-aça 3 mori-tai kümün tallayad dobtuluyad bayin-a gen-e. Temür gedeg kümün, Tümbe gedeg kümün. ene 3 kümün. “bi Surumba”, “bi Waçir”, “bi Tümbe”, “man γurbadun” ged qayikiruyad. tegeged kedügüle, temege-ben kebtügülüged bayujai.

“ene köndelen qar-a-yin çayan-a Quyi Quyi bayin-a. yayakiju irebe! öçügedür iregsen boljum (bolbal) Quyi Quyi uruyu oruqu yum bayiju siu. boljai boljai. genedte yanu-bar bayuyad çayan (tegsi ködege)-du oruyad irekül-e üjebe. tegeged dobtulduyad dayisun oruyad irebe geγü boduqu-du tende (negükü-ber beledegsen ayil-un tere γajar)-eçe irejü bayin-a uu yayakin-a uu geγü qaradaγad dobtulju bayiyad

qoçuraba. man 3 irebe. tere šobuyur-un orui deger-e tan-u degüü Amurjayay-a-un çerig bayin-a” geju bayin-a. tegeged oduyad qaryalduyad. puu-tai. quyi-tai. tegeged dur-a-tai. bayiday-ban çokiyad oruyad irebe. mön tegeged ingkiged negüged le, yayakiju nige nutuy uruγu-ban döküjei.

(Amurjayay-a) “tere sar-a-yin tere edür-tü bi 20 çerig yabuγulun-a. tanus tere salay-a-dayan yayum-a-ban beledüged bayiju bayi” geju jakijai. tegeged 15 çerig-ber küregülüged “ayil uruγu oruju bolqu ügei siu. ger tere geküler-ni ja ta yabuγtun ged yabuγul” gel-e. ger-tu orul ügei iregsen gem tere çay-un çerig.

DM300080(4) 12 nasu-tai Bayitay uruγu negüsen

tende-ben bayiju bayiyad dakiyad nutuy ene Bayitay uruγu negübe. Bayitay-tu ireju bayiqu-du Çayday-a gedeg noyan bayıysan yum. man-u qayuçin gegen Gaçing gedeg kümün bayıysan. Quyi Quyi ireged Çonji-yi abçiqayad Sayintai-tai dayilduyad qoyir-a γaruyad Ürümçi-yi abçiqayad Sayintai-yi abçu çidaqu ügei ebüljiged dayilduba. Ürümçi-yi abçiqayad egüber üde-yin buday-a kiged önggeren-e. tegeküler aru-du-aça-ni Orus çerig ireged tere Quyi Quyi-yin jam-yi-ni tosçu bayiyad gübdeged qayaday ügei yüm bü. tegün-eçe-ni jarim-ni yabaγan oruyad buçayad güyildüged tende-eçe yeke puu olju abçu bayiqu yum.

man-u negüju ireju bayiqu-du Çayday-a noyan yeke çerig-tei bolçiqaysan. çuyar qurdun puu-tai. tegeged nutuy naγar-a negüged Bayitay-un çayadu bey-e-dü ireküler gegen kelegse: “tung tasuraju bolqu ügei. tasuraju la negüçegegüjei. tung bögem negü. nige siltay (γayi jobalang) dayariqu geju bayin-a” ged bayiday ügei yüm bü. tegeged yabuyad Bayitay-un çayadu bey-e-dü ireju bayuba. tegetel-e tegün-eçe qoçuruγsan üker mal açıysan 8 ayil aru-du-aça yabuju bayin-a ged Köb-iyer oruyad ireküler Köb-dü Qasaγ bayiju bayiyad çuy-i-ni bariyad alaçiqaba. tegün-i yayu çu ügei alaba. dakiyad Çayday-a gedeg noyan “bi 50 çerig-tei. qurdun puu-tai yabuyad bayiju nutuy-ıyan podayulçiqayad ene Qasaγ-tai eb nayiramdal-tai bolday bol minu amin kereg ügei” ged (Qasaγ) dobtulaqular aru-du-aça-ni kögeged yabuba. tere kümün köke sumu γajar qayaday ügei. (dooraki kümüns-ni) “çayaduki çini siltay bolqu geju bayin-a. yabuyad ebleged abuyad ir-e” gede. (Çayday-a noyan) yabuyad Qasaγ-un darçuy-i-ni qayaba. köke sumu γajar qayaday ügei Altai-yin wang Çayday-a noyan ireged qayaju bayin-a. manus-i gübden-e. odo jayi talbiju ögkü yum” gejei. tegeküler busud-ni kögsin ulus-ud-un üge-yi-ni sonusqusi bolqu uu.

tegeged tende bayiju bayiyad dakiyad Köb-iyer ireged tere amitan (alaydaysan ulus)-u kegür-i ügei kideg. tegün-iyer yayakibaçu γarçu üjen-e ged tegün-dü sayuyad bayiqu-du aru-du-aça-ni siγuruγad çasu-bar çokiyad bayıysan mal-ıyan çuy-i-ni Bayitay-tu öggüged, açıy-a-tai temege, açıy-a-tai üker, qoni, mal, aduyu, üker çuy-i-ni Bayitay-un çayadu bögse-dü qayaçiqayad Çonji uruγu gedergü oduγsan bayin-a siu. bi tegekü-dü imay-a tayuyad qoçurçu odn-a. bi nige jayu γarui imay-a-tai. man-u eke Ijin-majin-aça abçu iregsen qubin-u imayan bolqu uu. tegekü-dü bi 12-tai. tere

imay-a tayuju bayiday ügei yüm bü. tayuyad gedergü yarçu bayital-a nam nige le yeke qoni ireged imay-a uruyu oruyad ügei bolju odba. qarangyui orun siyurçu bayin-a gejü arı-a ügei. tegeged yabuju bayital-a emün-e nige la “quči quči quči” ged bayin-a. ene yamar yağum-a bolday bui? baruljayad yabuğad bayin-a. aru-du-ni nige činu-a kebtei dağayad yabuğad bayıba. yabuğad bayıba. “ügei ene jam medegdeküsi. küriy-e aliki-bar yaruyad yabuju oduysan yum bui? medekü ügei ene nutuğ” ged nige kümün tegejü bayin-a. “tegeged yayakiy-a” gen-e. “köyi ende tayiluy-a (ačiy-a bayulğay-a). čuqum aliki-ber yarqu yum? jam-yi-ni olju yaruy-a” ged odoki čini ingkijü bayin-a. tegeged ačiy-a-ban tayiluyad nige çay tayiluba. bi nige mayu noqai kebtei tere tende qola joysuju bayinam. nidü qurča. qaliyaju bayinam. 2, 3 üker ačıysan ayil. tayilčiqaba. tegeged odoki čini kebtüged abuba. bi güyijü ireged ačiy-a deger-e-eče yağum-a-yi-ni tatağad debsüged kebtejü abuba. kebtejü abuyad untaju odčai. seriged ireküler ür çayığad namjiğad odčai. qaliyaqul-a odoki yağuman (kümüs) ügei. yayakiysan yum bol? ene namayi qayačiqayad yabuju odču bisiu. üyile-ben ür-e gejü boduyad bosuyad mör-i-ni qaliyayad güyiged bayıba. güyijü yabutal-a qarğan-a-du nige emegel-tei qamar-tai (qamar-tu-ni çariğ-tai) çar oriyalduju oduysan bayıjai. minu jayayın boluysan uu yayakiysan yum uu? odoki çar-i unuyad abuba.

tere çar-i unuju abuyad çokiyad güyilgejü yabutal-a man-u-kin-u 3 kümün qarğulduba. “tere çadayısi-ban yarçu bayıqu ačiy-a-yi üjejü bayin-a uu kübegün či” ged teğen-e. “üjebe” gebe. “teğün-i qaliyayad güyiged bayı. tere daban-a gejü yabun-a. çayadu bey-e-düni küriy-e nutuğ bayučiqağsan bayin-a” ged tegebe. tere köğ-teğen çar-ıyan unuju abuyad çokiyad şujiginayuluyad bayıba. kötül-ıyer dabayad la tung tegejü yabutal-a o bajarwani, man-u eke boru mori-tai toluğai ničügün tung morin-u bayidal-ıyar irejü bayin-a. “o kübegün mini kürüged irebe üü. abuji-dağan. nam Qasay-tu alayuluyın bui ged irejü yabunam. kübegün mini ireğsen-eče çayar-a bolul-a” ged teğen-e. “imay-a aldal-a” ged tegebe. “o doluğın qola. çayan-a čini dundağur-ni ene qonin-du irejei. dundağur-ni ügei. nam kübegün mini amıdu bayıysan-ača çayar-a bolul-a” ged namayi sundulaju abuyad odoki çar-ıyan emün-e-ben kögeged nutuğ-un jaq-a-bar oruyad “ene çar ken-ü-ki büi” gede qayıba. nige samayın-u yum sanji. samayın-du abçırayad emegel-tai çar-i-ni öğçikebe.

nutuğ bayıju bayital-a 12 Qasay ireçikeğsen bayin-a. gedergü negüjü oruytun gejü bayin-a. ende bayıysan ulus bolday ügei yağuman çarğajai gebe. tegeged yayakıju bayin-a geküler terem-e-yi duyuılačiqayad degereki yağuman (degebür) ügei. ingkiged töğürigleçikeged odoki (12 Qasay-yi) oruyuluyad “bıda Köb oruyad irejei. eyimü uçır bolba. Mali gedeg kümün Qasay sanji. tere Aniy-a noyan-u barayın çar. tegeged Mongğul Qasay qoyar aq-a degüü qoyar. yayakiğad ingkijü bayıqu yum” geküler “tere odo bolday ügei yağumas kereg çarğaju bayıqu yum. odo gedergü negüjü oruytun. bıdan jam-i-tani talbiğulju öggün-e. Dasiwngjil-dağan odču bayuytun” gejei. tegeküler man-u gegen: “qudal kelejü bayin-a, nayaduki čini.

tegün-ü üge-yi bitegei sonus. eblejü bayiγad tere 12 Qasay-i bariju üje” gebe. čayi činayad qoyula kiged γulir kiged tosu talbiba. puu-ban čuyar ingkiged (term-e) tüsigülüged talbiγad čayi uuyuday ügei yüm bü. “ja tegeged sayiqan üge kelejü irebe. odo gedergü negüjü orun-a bida. čayi uuyuju abuytun. qola-ača kögegegül-dü yabuγsan ulus-ud” ged čayi uuyuyad sayuju bayital-a-ni 12 jalayu joyuju bayiγsan. genedte dabiryγad puu-yi-ni abday ügei yüm bü. tegeged puu-yi-ni abuyad 12 Qasay-i tegün-dü alaba. tegečikeged ene nutuy negüged Čonji oruγsan.

DM300081(1) Kitad-tu nayimai kigsen

Bečin jil-un jud-iyar negüged ireged Yamuntu-du bayiju bayiba. Santai gedeg γajar-un Siyoo-lüng-keu-du bayiγsan yum. man-u Bangγaqan-du Kitad öggügsen γajar. qoyusun toγatan Kitad-tu jaruydaju qoyula-ban olju idejü bayiba. Kitad-tu Mongγul kele-tei kümün qobur. bi Kitad kele jegegsen suruγsan. Kitad tu jaruydaju gedesün-degen qoyula-ban olju idejü bayiba. egem-degen qubçasu-ban olju emüsčü bayiba. bidan yeke yadaγu bayil-a. aq-a degüü qoyar Yang Jingjing gedeg Kitad-un mal qariyuluyad olan jil bolba. tegeged tere Kitad-un qajayu-du jegegsen tengkege oruyad jegegsen mal-tai boluyad man-u aq-a nayimai-du oruba. 3,4 jil nayimai kiged bayajiba.

DM300156(3) Kitad-tu bayiγsan Bang-un küriy-e

Sečen: erdemten lam-a-nar küriy-e aqalaju oruju irekü-dü Čayday-a noyan ende küriy-e-tei-ben oruju iregsen yüm üü? küriy-e ügei oruju iregsen yum uu?

Noosutai: Čayday-a noyan tende (Čonji-du) nasu baračiqaysan yum.

Sečen: barayun-du nasu baračiqaysan yum uu?

Noosutai: Siyoo-lüng-keu-du küriy-e bayiγsan. aru-du (Qarašar-a-yin jam)-ača negüjü irejü bayuyad. Kitad γajar öggügsen. tegün-dü nige 10 jil bayiba siu. Sečenqoo gedeg γajar (Noosutai-yin amiduraysan γajar). küriy-e tende bayiba. Osman čerig-tü kümün-iyen alayulčiqayad julayad tende oruyad mal-yi-ni Qasay irejü kögeged. tegün-eče-ni gegen noyan qoyar qoyir-a negüged Qarašar-a odqu ged kürčü čidaqu ügei naγan-a bayuyad. gegen noyan qoyar Ürümči oruγsan.

DM300085(4) küriy-e tarqaysan

tegekü-dü man-u küriy-e ene deger-e Urtu-qar-a-yin Čolq-a gedeg γajar bayučiqaysan bayiγsan. ene uruyu qaliyaysan üjügür bayin-a siu. egün-ü dotur-a tal-a-du. ende küriy-e ireged bayučiqaysan. e, Bang-un Torγud-un küriy-e. burqan sitügen yaγum-a-ni tende irečikegsen bayijai. küriy-e tende ireged 2 jil bolba. dakiγad küriy-e tende-eče-ben negüged Köke-üjügür-ün naγadu bey-e-dü odba. tende bayijü bayiγad 3, 4 jil boluyad 5 daki jil deger-e taraba. bayauud (lam-a)-ni čuyar γaruyad emegtei abuba. bayauud ču tere kögsid ču tere čuyar γaruyad küriy-e taraba. tegün-eče dededü nom-tai 12 kümün burqan-iyen abuyad Ulayanbayatur-tu

yabuba. keger-e qayaysan ügei. 12 lam-a tende bayiju bayiyad, tere lam-a nar odo çuyar nasu baraba. oyi! yosu-tai degedü-yin erdem-tei degedü-yin lam-a nar. man-u degedü lam-a Zungkaw-a geju burqan bayin-a. basa 2 burqan bayin-a. yamar burqan gedeg-i bi medel ügei bayin-a.

Čültüm gedeg kümün ende yangdan bayiyulday ged Ulayanbayatur oruyad ireged tende bayising bariyad bayiju bayiba. Čültüm yeke nom-tai degedü lam-a bayıysan kümün. burqan šasin qoriy-a-tai boluyad tere abayai abuyad bayiju bayiyad tere abayai-ni morin-ača čirügdeged ükügsen. tegün-eče 3, 4 kübegün bayin-a. Čültüm samayan-dayan qarayulqad (qaramsayad) yangdan bayiyuluyad nasu baraba. tere nasu baraqu-dayan degüü Čöyınzer-tegen “či odo burqan-du ejen bol” geju keleged ükügsen. basa Pajang gedeg kümün bayıysan. tere burqan-du odba. dakiyad Qobuy-ača nige nasu-tai lam-a iregsen. tede yurbayula boluyad bayiba. tegeju bayital-a tere kögsin ükübe. Čöyınzer ükübe. çuyar üküged tere burqan ejen ügei qoçuraysan.

bidan nutuy oruju irekü-dü tende (küriy-e)-dü oçiju burqan sitüju bayıysan bolqu uu. tere burqan-du oduyad mal-ıyan öggün-e. çayan idege-ben öggün-e. qurja tosu-ban öggün-e. man-u küriy-e bolqul-a em tang öggün-e. burqan-du mörgün-e. amitan yeke quraday. Bangyaqan-u küriye barayun Čonji-du bayiyad ende ireged bayital-a nom quriyaday yum gen-e, šasin-i bügüde-yi usadqaday yum gen-e ged esergü bosuyad tegeged bariyaday-ni bariyadayad yabayad üledegsen-ni tarayad abayai abuyusan toytatan-u ür-e sadu-ni çuyar bayin-a.

DM300142(1) gesül (geçül) oruyısan

tegekü-dü bi 27,8-tai bayıysan. bi 24-tei-degen Bayıtay-tu gürüpü-du oruyısan. nutuy-ača (gürüpü-dü kümün) tataysan, negüju iregsen jil. Orsi yeke aqalayaçi-tai. man-u aq-a gürüpü-dü yabuy-a ügei. aq-a tangnayul-du yabayad nige 7 qonuday yum uu 10 qonuyad yum uu tegeged la yabayad bayıysan. Kitad Mongyul-un kili degegür yabayad qamiy-a dayısun bayin-a ged egürge öggüged yabayulçiqaday. Dasin-a ged kedün jalayı-yi Töbden dayayuluyad kili ergigülju bayiyad alayulba siu. Töbden Čanzada qoyar aq-a degüü qoyar bolqu uu. Čanzada degüü-ni, Töbden aq-a-ni. Čilayundai Jakha kögsin qoyar-i Qasay-tu bariju ögkü gesen yüm bayin-a siu. mori abuyad yabuju odqular aru-du-ača-ni kögeçeldügsen ulus bolqu uu.

ene küriy-e-yin 3 gesül oruyısan yum. tere 3 gesül Ereqar-a-du Jakha-yin aduyı-yi kögegeju yarayad 3 mori-yi-ni abuyad yabuba. tegeküler 3 mori ügei bolju odl-a geküler gürüpü-yin-kini aru-du-ača-ni nekedeg ügei yüm bü. tegeküler Čilayundai daruy-a. Töbden küü-ben dayayuljai. Qaçing-un kübegün, nige ni Uudan. dakiyad Jakha kögsin yabuyısan. odoki morid-ıyan nekeged aru-du-ača-ni kögegeju güyiçedeg boluyad Bayıtay-un nayaduki yanu-du kürçü yabayad Batumanglai-yin gesül, boru mori kötlüju yabuyısan, tere “ta qoyar yabuju bayi. bi nige sigeged abusu. ene boru mori soliyad toquyad abunam” geju keleged bayuyad qoçuraju odday ügei

yüm bü (oruyusan 3 lam-a-yin nige ni). tegeküler odoki boru mori-ban toquçıqayad nayaduki mori-ıyan talbiçıqayad iretel-e odoki qoyar-ni ıanu-du kürçü yabun-a. tegejü bayital-a čig čig-eče Qasay ıarču ireged sayiki qoyar-i bariyad abdıqaba. tegeküler (Batumanglai-yin gesül) kötülgösen mori-ban qayaçıqayad boru mori-bar-ıyan Altan-ıyas-ban qaliyayad julujai. juluyad Altan-ıyadas-ıyar önggerejü yabutal-a aru-du-ača-ni 3 mori-tai Qasay kögegejei.

egün-i qoyin-a Ooša kelejü irel-e. nige qar-a mori-tai Qasay arai oyiratuju yabutal-a nige gün sudal bayıba gen-e. tere gün sudal-ıyar boru morin keyi ösürüged ıaruyad yabuju oduysan yum gen-e. odoki qar-a mori-tai Qasay tegün (sudal)-dü dutayu šabdaydayad unajai. aru-du-ača-ni iregsen qoyar Qasay tegeged qayaçıqayad jayıladay ügei yüm bü. tere kög-tegen gesül dobtuluyad Ґasiyun-u nayadu bey-e-dü Janyıyan ıobi-du odču yabutal-a Kitad-un terge yabuju bayına gen-e. tegeged dobtuluyad kürüged iredeg. tegeküler tergen joysuqular “manus ende 3 kümün güyijü yabuyad qoyar-i-ni Qasay bariju abuyad qoçuraju odba. bi juluyad ıaruyad irebe” gebe. tegeged tergen-dü sayulyaju abuyad yabuba. tegekü-dü Bayıtay-tu Kitad-un utasu bayıysan bolul ügei. utasu-bar yariyad “tere 2 kümün-i mori-tai-yi-ni nayar-a yabuyul” ged çayan-a-ača Kitad şayardaday ügei yüm bü. tegeged nöğüge qoyar-ıyan olju abču ıurbayula-ban Čonji-du qar-a ger-tü oruju 1 sar-a yum uu 2 sar-a bayıysan. tegeged çaiyad unuysan morin çu ügei qoçuraba. tegeged Batumanglai-yin gesül küriy-e-yin bayuri-du 70 kürtel-e bayıl-a gedeg. nayaduki nige ni burqan-u orun uruıu yabuju odçai! nige-ni Qaraşar-a uruıu yabuju odçai gejü bayıysan.

DM300123 ıurban kümün oruyusan

Batumanglai-yin gesel (gesül) 3 kümün oruyusan. odoki-yi güyiçejü abuday boluyad yabuyad Jampal-un ečege kögsin nekeged Bayıtay-un nayadu bey-e-dü kürçü yabuyad Jampal-un eçige kelen-e “odo yabuju bolqusi. çayan-a çini odo Qasay tosçu bayın-a. gedergü buçay-a. odo güyiçegdekü-eče önggerel-e”.

Bayıtay-un nayadu bey-e-dü nige ıanu bayın-a gen-e. tegeküler tere ıurba tegün-dü kürçü yabuyad Tebke-yin boru mori-yi Batumanglai-yin gesel kötüljei. çuyar nige nige mori kötüljei. ilegüü mori-tai jig. tende kürçü yabuyad gesel kelejei “bi nige sigey-e. ta qoyar uridabar yabuju bayi. bi ene mori-yi soliyad toquyad abunam” gejü kelebe.

tegeküler odoki 2 yabuba. odoki 2 ıanu-du sıqaju yabutal-a genedte çib çimege ügei kümün ıarču ireged tere qoyar-i bariyad abuba. bariyad abqular odoki (gesül) Altan-ıyadasun-u čig-ber qaliyayad çokiıad julujai. kötülgösen mori-ban qayayad. juluyad bayıday. juluju bayital-a aru-du-ača-ni ıurban mori-tai Qasay kögeged, degegür kögeged, aru-du-ača-ni kögeged irejü bayın-a. kögegeküler-ni tere boru morin-ni bujar-tai. ilegüü sayın morin sanjai. tegeged yabuyad eyimü nige gün sudal bayın-a gen-e. tere gün sudal-ıyar tung keyi ıaruyad odba gen-e. tegeged ıaruyad

čayar-a odču bayital-a odoki aru-du-ača-ni kögeged iregsen nige yağuman-ni teregür yarqu getel-e odoki mori-ni sudal-un nige tal-a-du tusuyad sayatayad unaju odba. tere kög-tegen juluyad bayiju tegeged yaruyad Jan-ja-vi-yin ğobi-du kürčü yabutal-a Kitad-un tergen yabuju bayin-a. tere tergen ireküler “bi oruyad irel-e. Qasağ namayi qayağad (puudağad) kögeged tegeged biden ğurban kümün” ged ende ireged medegdeküler tergen-dü sayulıaju abuyad Santai-du oruba. tere qoyar kümün-i Qasağ-ača salıaju abqu geğü gesel Bayıtay-daki Nim-a-du čimege öğčü tere qoyar-i salıaju abčai. Qasağ Kitad-tai nayiramdal-tai bolju bayıñsan üy-e.

DM300142(2) Čoyibalsang Osman-du puu öggüksen

Quyı Quyı-yin modu-yi yamar kebtei čirebe! temege-ber ačiba. Quyı Quyı bayılduday boluyad ene Bayıtay-tu jöngdegen yağum-a ese kibe üü? tere yeke yağum-a kijü abuyad Quyı Quyı dakiyad Mongğul uruğu dabiraday boluyad ene Uliyasutai-yin qoriyan čerig nige namur-iyar oruju ireged bayučıqaysan. ene Yamantu-ača ögede nutuğ (malčid) bayılıaju bayıñsan. nutuğ-i sıqayad ene uruğu yabuğulday ügei. bayılıaju bayıñsan. ene Alay-toluğai-bar Mongğul čerig bayıñsan yum. Quyı Quyı oruju iredeg yüm gen-e. čayan-a čini Qasağ oruju iredeg yüm gen-e. Osman oruju iredeg yüm gen-e. tegegede bazarwani-yin pad. yamar daruğ-a bile? Čoyibalsang. Osman-du puu talbiyad öğčikeksen. ene Čoqur köğsin bayiju bayıñsan. nutuğ irege ügei čay tere, nutuğ barayun Čonji-du Kitad-tu bayıñsan bayıqu ügei üü. tere Čoqur köğsin kümün bolqu uu. 80 kürüksen. tere tende bayıñsan. Čoyibalsang Alay-toluğai-du Osman-tai aq-a degüü boluyad puu talbiju öggüksen.

tere Čoqur köğsin türüğüü edür oduqul-a marıasi kürüged ir-e. odo kereg ügei. nökügedür kürüged ir-e ged Čoyibalsang-tai qaryalduğulju ügei. dakiyad odoki čini (Čoqur köğsin) 2 qonučıqayad 3 daki-du-ni, Osman ireğü gen-e, Čoyibalsang puu talbiju öğčü gen-e geküler Čoqur köğsin 1 sir-a qaljan qoni-du qaday uyayad 1 ariki-tai. 1 urtu sir-a kükür abuyad idege-ben abuyad ireküler-ni “ene kümün irebe” ged medegdeküler “ja nağar-a oruyulčiq-a” ged. tegeged irege-ben abačıyayad egüden deger-e uyayad yağum-a-ban oruğuluğad öggüged čayan idege yağum-a-ban talbiyad odoki köğsin. tegeged bayiju, (Čoyibalsang kelen-e) “man-u aq-a degüü boluñsan Osman irel-e. bi puu talibju öğkü yüm. tegeged egün-iyer čegčelen-e” gebe. “keüke mini, Qasağ kümün čayar-a nayıljan nağar-a nayığaljan bile. puu-yi-ni abuyad gedergü manus-i könden-e üü yağakin-a uu geğü bayin-a siu” geğü bayıquar (Čoyibalsang) “wo gemteküsi. Osman yamar küčütei boluñsan ču Mongğul-un kübegün Osman-du daruğdaqusi. tere tegegseger gedergü daruğulju abun-a. tere odo man-u barayun ğar bolju bayıqu yum” ged Osman-i oruğuluğad puu talbiyad öğčikeksen yüm gen-e. Osman tegeged tere puu-tai bayiju bayıyad dakiyad man-u Čayan-ğool-du bayiju bayıyad dakiyad Kitad uruğu urbayad oruyad Kitad-tai kelčege abuyad dakiyad Tegri elesün uruğu qaliyayad bayıba.

Čayan-ğool-un čayadu bey-e-dü Jöbleltü-yin yeke čerig bayıñsan. tegün uruğu

qota jögegejü bayital-a jam-i-ni tosču bayiyad tere çerig-un qubçasu qota-yi-ni buliyaju abuyad Tegri elesün uruyu negüged yaruyad yabuju odču bisiu. aru-du-ača-ni man-u gürüpü yarču oduyad tegün-dü qayalçayad tegün-i nige boduliyad Osman-i oruyulju abuday geküler bayiday ügei. tegeged Osman-u nige barayun yar ende bayin-a geju nige kögsin Qasay keledeg. (tere kögsin) ene emün-e tal-a sayuday.

tülege tegüjü yabuysan Qasay-i bariju abuyad odoki-yi surayad, tegeküler çimayi alaqu ügei geju keleged oruyulul ügei qadayalayulçiqaba. (tere Qasay kögsin) “Osman uu? Osman ene aru-du 5 ger bayin-a. tere edür-tü ür çayil ügei yabuju odday kümün. önödür çayan mori unubal mangyadur-ni qar-a mori, nöğügedür-ni keger mori unun-a. mori soliju unuyad qubçasu-ban soliyad Osman yabuylad bayiday. tende 5 kümün bayin-a” gesen.

Temürjang gedeg kümün kelen-e, tegeged dayilduyad oruday. odoki dayilduyad oruyad emün-e tal-a-yin bel-iyer oruyad dayilduju bayital-a 1 abayai-yi 1 qar-a qubçasu-tai yayuman çayan mori-tai sundulayad juluba gen-e. julular-ni qar-a qubçasu-tai yayuman-i qayaqular tere abayai-du oçiyad tusçiqajai. önöki abayai unayad üküjü odday ügei yüm bü. tegeged dakiyad ireged qaliyaqular nige yangyang keüken. Temürjang kelen-e, “e, bazarwani yayun nige üyile-tei büi! sayiqan keüken sanji la. yayun gekü büi. egün-dü tusqu-bar tegün-dü tusqu-yi yayakin-a” geju keledeg. juluday-ni Osman sanji. tegeged juluyad yaruyad yabuju oduyad aru-ača-ni qayalçayad kögegeldüged çayar-a-ban oruju çidal ügei.

çayadu tal-a-du-ni Osman sayuçiqaysan. tegeged bayiyad segül-düni Osman nige kümün-i kögeged tarayaçiqayad mal-yi-ni abuyad. dakiyad ene Jöbleltü-yin yeke yayum-a bayiysan. tegün-i basa Osman taliju abuyad yabuçiqajai. kedün morid-i-ni kögegejü abuyad açiday temege-yi-ni abuyad yabuju oduyad obuyalaçiqaysan bayin-a gen-e. kiling, mayiy yayum-a, idedeg qota yayum-a. man-u-kis tegün-dü oruyad basa tegün-eçe-ni abuyad yabuba. tere yamar yayuman bayiysan bui geküler dangda Orus Qasay 2 gürüpü bayiysan yum gen-e. tegeged ireküler nam qoyusuraju oduysan. ende tende-eçe biçiqan mal tayuju irejü öggüged man-u aq-a nige yayum-a (kümün) ireged “nada nige 3 asqan idedeg qota öggügeçi” ged, nige kümürlig quduy-a abçiraju ögbe gen-e. qulayai-bar Qasay-ača abuysan yayuman sanji gen-e. tegün-i man-u aq-a nige biçiqan yulir kijü öggüged, nige yamar yayuma-ban öggügsen yüm, öggüged, sayiki-ban abuyad odoki-yi abçai. tegeged bayital-a ürügün-dü-ni nige eçegsen, ükükü önggeregsen nige qarayçi gegüü kötülügsen nige yayum-a (kümün) irebe gen-e. egün-i abuyad 3 qonuy idedeg qoyula öggügeçi gen-e. ingkiküler bayiysan-iyen kijü öggüged gegüü-yi-ni abuyad yabuba. segül-düni (tere gegüü) nige sayiqan jiruy-a qar-a mori bayiju bayiyad Batu-yin aduyu-tai qamtu Qasay kögegejü abuyad yabuju odba siu.

Qasay tu puu ögçikegsen (Çoyibalsang Qasay-tu nayiramdayсан учир). tere puubar ingkijü bayiqu uu. tegeged tere Çoyibalsang kelen-e gen-e, “(Qasay) bosuyad man-u keüked-üüd-i küçükürkü ügei. tegün-dü bide ilayulqu çu ügei.”

DM300142(3) Bayitay daki mingyan modu oruyulday ögeg-yi abuyşan

Ma Ju Ying (Ma Zhong ying) gedeg kümün burqan-u orun-u nayadu bey-e-dü bayıday. tere Quyi Quyi-yin odo ürgülji dayariday orun-ni tere (Bayitay). tegeged Kitad tegün-i “Mongyul-i daruyad ög” ged iregsen yüm üü? ene Mongyul-i daruju abun-a ged iregsen yüm üü? (tere) ene Bayitay-tu ireged buta çokiyulju abuyad ese odba uu!

Osman yabuşan-u aru-du, Quyi Quyi yabuşan-u aru-du, Bayitay-tu mingyan modu oruyulday ögeg (dayin-u bekilelte-dü kereglekü bayising) geju büi siu! dangda kümün sayuday bayışan. tegeged dayilduqular tere çayan çuy-tu-ni nüke maltayad endegür ireküler qayaday nüke-tei beldüged (beledkeged) bayiju geju siu. tegeju bayıyad çidayşan ügei siu.

tegeküler noyuyan ongyuča-bar ireged deger-e-eçe-ni bömbügedeged bür bolday ügei. ene yayakiba geju bayital-a tere masin gemtüged ene Ürügüü-yin aman-du abçirayad bayulıyşan. seg-ni odo çu bayin-a. tegün-i bayulıyayad qayaçiqayad dakiyad ende-eçe noyuyan ongyuča abuyad Bayitay-tu yaruyad çokiyad tegeju bayital-a tere ongyuča basa gemtüged tende-ni tegün-iyen qayaçiqayad dakiyad 1 ongyuča abuyad tasiyuraju oruju bayıyad tegeged kündeğsen yüm geju bayin-a siu. tegeged kündeireküler-ni nayan-a-aça-ni man-u Mongyul çerig oruşan yum bayin-a.

Batu kelejü bayin-a, nige ürtügün qural kijü bayital-a 12 Orus güyiged ireb gen-e. puu çu yayu çu ügei. nige nige ildu-tai gen-e. tegeged ireged bazanwani, tegün-i çidaqu yamar yayum-a bayin-a ged! 12 Orus ildu ergigülüged qoyar qoyariyar güyiged yabuju odba gen-e. tegeged yajar jiyalayayad güyilgeged yabuyad bayin-a gen-e. sayiki (ögeg) uruyu çig çig-eçe-ni selemedüged tegeged aladay-i alayad kögegedeg-i-ni kögeged yarıyaçiqayşan yum bolqu uu. tegeged yarıyaçiqayşan yum bolqu uu. tegeged yarıyayad sulataqayad abçiqayşan.

dakiyad tere kümün kelegşen gen-e, “sin-e Bulayan⁵⁾-u Qasay-un kijü bayıqu yayum-ni ene. Qasay bayışan yajar orçilang tayibung bayin-a geju bayıqu ügei. aday-tuni nige bömbüge möltülüged ekin-dü-ni nige bömbüge möltülüged kiçike” geju kelejei. tegeküler amitan ireju eriged (yuyuyad) bayiju joşuyayşan yum gen-e.

III Noosutai-yin amidural

DM300080(5) Yongyu-yin-ki uruyu oruyşan

bi 7 nasu-tai bolju bayital-a Qoşud-yin küriyen-dü man-u eke-yin törül Töb gedeg nige kümün bayıjai. tere Töb gedeg kümün namayi bayılayayad nom üjegülbe. tegeged Çonji-aça negüged ene Bayitay-tu yarçu irebe. Bayitay-tu yarçu ireged bayıju bayıyad “bi ükükü geju bayınam. ene kübegün nutuy dotur-a tenün-e” ged namayi Batujab gedeg kümün-ü-dü kürgeju ögbe. Batujab gedeg kümün-ni mimu türügü eçige Tümentoytaqu gedeg kümün-ü aq-a. tende bayıju bayıyad tere çokıqu uu, gübdekü üü, keger-e qonuqu uu, edür-tü usu tülege egürügülkü üü. odo nam tay.

imayan arasu-bar ergigülüged čariγ kijü öggüdeg yüm. noosu-ber-ni 2, 3 qonuy yabuday yum. tegejü bayital-a tere qayaruyad ene 5 quruγun γaruyad, eyimü oyimüsün basa ügei. mayusain yayum-a-bar oriyayad tegeged bayiju bayiγad keger-e qonuqu uu, ketü derelekü üü, 3, 4 jil üyile-ben üjebe.

tere Yongγu gedeg kümün basa man-u eke-yin törül. tegeged gübüdüged kögeged. tere ayil kilgedeg ügei yayum-a bayiqusi. usu abčiraju öggün-e. keger-e (ende-eče Erpalan-u-ki kürteleki γajar. baruy 2 km)-eče tülege egürün-e. γaγčaqaqan egürüged joγsuju bayiqusi. edür 3 egürün-e. edür-tü qota gegči qar-a usu. qar-a šiγaru bučalyačiqaysan. čayi-ban uuyuyad čayar-a-ni šiγaru-yi-ni usun kiged bučalyayad, nige boluγsan γulir-i eyimüken (3 quruγu-bar čimkigsen kiri) tere samayan kijü öggüged. tegeged tere-ber qota kiged yabuju bayil-a. gedesün ölüsdeg ču ügei. tere qar-a čayi uuyuyad tegün (γulir)-i doliyačiqular kölüregeged bey-e talbiγdayad amarayad odn-a. edür-tü 3 uday-a tülege egürün-e. nige yabuyad egürčü irečikeged nige čayi uuyuju abuyad dakiγad yabuyad egürčü iren-e. tegekü-dü 7 nasu-tai bayiγsan.

nara singgeged keger-e qonuba bi. oruyad güyiged, času-tai. ene (köl-ün quruγu) γarčiqaysan. odo boduqular kümün tegeged üküdeg ügei le yüm bayin-a! činu-a idedeg ügei yüm bü yamar učir-tai yum bui, ükügsen ügei! tegeged bi Bayitay-ača oruyad öglüge (örlüge) ene yeke Uliyasutai-yin Narin-γool (čayar-a qaliγaysan Kitad-un γajar)-du iregsen. tegün-eče yabuyad söni oruyad güyiged bayijai. tere Yongγu, Abu noyan-u kübegün bolqu uu! teden-ü kürdeg boluyad söni güyiged tegeged yabuyad nige narin jam-iyar čokiγad yabuba. güyiged yabuju yabuyad tas qarangγui-du tas kebtejü odba. 2 qarγan-a-yin unγyi-du bögdeiged ingkiged kebtüküler γar köl dayarayad bolusi ügei boluyad ingkiged čuylaju abuyad kebtüküler untayad odčai. untayad sereküler köl nige bičiqan dulayačajai. tegeged la qonuju abuyad ürügün-düni tere jam-iyar güyiged yabuyad ögdeg ügei yüm bü. tegeged Yongγu gedeg kümün-dü odba. Yongγu-yin ger-tü oduγad dakiγu namayi qubčasulaba.

DM300080(6) Čonji uruyu oruyusan

tere Batujab gedeg kümün ene Bayitay-ača negüged Čonji-yin nayadu bey-e-dü nige γajar-tu odču qonuba. tende bayiju bayiγad gübüdeged čokiγad bayiqular čini. edür-tüni 3 tülege egürügsen ügei či, yayu kiged udayan yabuyad bayin-a či? ged čokiγad odoki čini. tere kög-tegen 2 γar-i-ni tataγad boγuyad. nada-tai adali nige jalayu basa bayiqu yum. kübegün-ni. ingkiged tataγad tere term-e-eče uyačiqaba. tegejü bayital-a Očir gedeg kümün oruju ireged: “ene kübegün yayu kičikebe?” gebe. “tülege egür geküler yabuyad jileiju odn-a. üge sonusul ügei bayin-a” gejü keleged odoki-čin tegeged tere bolba. tegeged nige čokiγulju abuyad, tende Batujab-un eke gejü nige samayan bayiγsan. tere dangda tariy-a qayuruγad bayiday yum. tariy-a qayuruqular nige čayan tünngerčeg-tü nige eyimü (nidury-a-yin kiri) tariy-a

quluɣailaju öggün-e. bi tegün-i ebürleju abuyad keger-e ɣaruyad tegün-i idegsen boluyad tülege-ben egürüged tegeged bayiju bayital-a çokiyad alaqu bolba. maliy-a-bar çokiju bayiday ügei yüm bü. tülege tegüged udayan yabuba ged çokiju bayiqu uu! tegeged odoki çini Oçir gedeg kümün tere kögsin salyaçiqaba namayi. tere salyayad aɣurlayad odoki kögsin-i dabiruyad: “yaɣu kibe nayaduki çini? toqui-yin jerge-tei kübegün-i çi yayakiju ingkiju eregüdejü bayiqu yum? çinu tere kübegün-tei adali kübegün nayaduki çini. çi tegün-i tegeju boɣuqu-dayan sanay-a çini jobaysan ügei üü? alaqu uu egün-i çi” geju kelejü bayin-a. tegeged mangyadur-tu-ni önjibe. nögedür-tü-ni önjibe. tegeged samayan eke-ni nige tariy-a qayuruyad ɣulir kibe. tegeged nige eyimü çayan tünngerçeg-tü tariy-a qulaɣailaju ögbe nada. ögdeg yüm. tegün-i-ben ebürleged yabuqul-a “e mayu kübegün, üyile-yin ür-e-tei yüm bayin-a siu. eke-ben doliyaysan ölügçin qayaçiqaba” ged odoki çini tere samayan jobayad bayiday yum bolqu uu, nada.

tere elesün dotur-a bayuçiqaysan. çayadu bey-e-dü-ni Çonji qola ügei. modun üjegdejü bayin-a. tünge üjegdejü bayin-a. tülege tegüju yabuyad la tegün-i ajiylayad tegeged bayiju bayiy-a yum. tere emün-e nige bay modu bayin-a. tere nige bay modun uruyu qaliyayad nige oryun-a. üküdeg yüm bolbaçu yayakiqub. ingkiyu mayu-ban üjekü-yin orun-du üküçikey-e. tere edür ireged üde-eçe qoyir-a odoki samayan sigegeju yabuyad nige eyimü (nidury-a-yin kiri) tariy-a minu ebür uruyu türçikebe. tegün-i-ben nige la eyimü tariyan bolqu uu. qayuraçiqaysan. egün-i-ben ebürleju abuyad tende oduyad tülege tegügsen boluyad nige egürçü ireged qayaçiqayad dakiyad yabuyad tülege tegüju bayiyad nige eyimü muqur modun (onggi), orui ügei qobqai modun bayin-a. nige yeke toorai gedeg modun tere. köndeigereju oduysan. qayurai. ene modun yamar yangju-tai yum bolbasu? nige üjeçikekü yüm geju boduyad. tere mör ɣaryad bayiday bayijai. odo boduqlar bi tere üy-e-dü yeke uqay-a-tai bayijai. ende tülege talbiyad tende tülege talbiyad tong mör-iyen medegdegül ügei. yabuyad bayijai. odoki uruyu ireged önggeiküler bi oruyad sayuçiqamar düng-tei könde. ger qola ügei. odoki uruyu oruyad sayuju abuba. orui bolju yabun-a. sayuyad bayil-a sayuyad bayil-a. tegeju bayital-a Bazarwani-yin pad “odoki şulum oruyju odçai. yaɣuman ügei” geldeged qayiyad şuugiyad bayil-a odoki çini. tegeju bayiyad Oçir-un şiling, Jalça-tai qoyayula ügei bayiysan yum. tegetel-e bayiju bayiyad “o, odoki şulum oruyju odçai. önödür. yaɣuman ügei. ene Bayitay uruyju gedergü güyiged yabuju odba uu yayakiba medekü ügei” geju ingkin-e. bi sonusuyad bayiqu uu. odoki-yi.

tegeged odo söni bolçiqayad bi bey-e-ben tenyilgeged bosçu abuyad ɣayiqayad ingkiged la qaliyayad. tede çuyar ile ɣal-tai julum-a-tai. ɣal-ni ulas ulas ged. odo yayakiday yum? eke-ben doliyamar. ingkiged üküçike. ingkiyu amidu bayiqu-ber geju boduyad sayuyad bayiba. sayuyad bayil-a sayuyad bayil-a. şuugiyad qoyir-a-ban qayiba. “o, qoyir-a ergijü mör ɣarçu ügei. elesün ɣajar tere. odo ene Bayitay uruyju yabuju odba” ged tegeju bayin-a. Oçir-un silig tere kögsin kelejü bayin-a: “e, tabtai

čokiyad bayi. tegün-i yayu kijü ükütel-e čokiba či? odo oruyad juluyad ene söni činu-a idenem, tegün-i” gede odoki čini. tegeged qaiyyad bayičayan-a. bi sayuyad bayiba. tegejü bayital-a 2 jalayu irebe. 2 mori-tai dobtuluyad. Čimed-ün Jalča irebe. sara sarayul bayin-a. tegejü bayital-a ireged “o yayuman ügei. tabtai yayum-a kičekebe üü” ged Jalča tegejü bayin-a. kübegün-ni. odoki čini čuyar küüneldüjü bayiyad yal-ni untarayad untačiqaba.

o, bosču abuyad odoki-ača-ban yarıuyad činu-a kögeged dabiraju bayiqu siy la odba. güyiged bayiba. elesün-eče-ben yarıuyad güyiged bayiba. Čonji-yin tüngge-ber oruyad ireküler nige buq-a⁶⁾ usun urusču bayin-a. odoki sayuyad usun-ača čidquju abuyad baqan uuyuju abuyad tegečikeyged ögede qaliyyad usu-ban dayayad güyiged bayiba güyiged bayiba. güyijü yabutal-a deger-e noqai qučayad šuugiyad bayin-a. ende qurajan⁷⁾ bayiday jig. odo yeke noqai bayiday jiy. odo ene yeke noqai-yi yayakiju önggerejü abusu gejü boduyad güyiged bayiba. nayadu bey-e-dü oduyad baqan sayuba. sayuju bayiyad qaliyyad bayiqular nayadu bey-e-düni ebesün üjegdeged bayiqu siy kebtei boluyad bayin-a. tere üy-e-dü tariyan-u iza⁸⁾ gejü bayiday. бүдүгүн tariyan-ü qoy. tegeged güyiged odqular kerem dotur-a tegün-i obuyalačiqaysan bayijai. tere kög-tegen kerem-iyer jidküged bayiju ösürüged jidküged bayiju mayajiyad jidküged bayiju tegün-iyer yabuqular yeke noqai irekü ügei. tegeged odoki-du oruba. tegün-dü oruyad odoki (tariyan-u esi)-yi 2 yar-iyar maltayad bayiba. maltayad bayiju odoki-yi nüke yarıyaju abuyad bögse-ber-ni sirujuju abuyad ügtegeged tülkiged bayiba. tülkijü tülkijü abuyad tegün-düni untaju odba. untaju untaju abuyad seriged odba. nam ür čaiyyad tere söni-degen nige sayin tabtai untayad serijü bayiqu yum uu medekü ügei. tegeged qaliyaqular emün-e-eče ür siralaju irejü bayiqu čay. kü odo yabuday čay boljai. tere kög-tegen yarču abuyad güyiged bayiba güyiged bayiba. tegün-eče-ni bayuyad güyiged bayiba. güyiged bayital-a odoki buq-a-yin usun qarulduba. sayuju abuyad odoki tariyan-ača-ni baqan idejü abuyad güyiged bayil-a. yabuju yabuju üde-yin düng-tei-dü, odo-bar kelebel 12 čay önggereged 3 čay bolju bayiqu düng-tei-dü nige yeke bay qarayan-a bayiju tegün-ü qajayu-du oduyad nam saldayad bey-e mayudaysan bolul ügei yayakin-a. odo boduqular. tende kebtejü bayiyad untaju odba. untaju untaju untaju bayiyad sergejü abuyad dakiyyad güyiged yabuju yabutal-a odoki buq-a-yin usun-du qarulduba. tegün-eče-ni baqan usun uuyuyad tariyan-ača-ni bičiqan iedejü abuyad güyiged bayil-a. tere bar-a-du nige qar-a modun üjegdeged bayin-a. tegün-i la aldal ügei. tegün-dü la kürüsü gejü la yabuju bayinam. güyiged bayil-a. güyijü bayital-a Kitad-un qoyir-a yabuday emür-e yabuday üker tergen-ü jam qarulduba. tegün-eče-ni emür-e qaliyyad güyiged bayil-a. üde-eče qoyir-a boluyad irejü yabun-a. güyige bayil-a. güyijü bayital-a qar-a modun-u nayadu bey-e-dü čayan mayiqan bayučiqaysan. o nam bayin-a. odo egün uruyu oruday yum gejü boduyad güyiged oyiraturad irejü yabutal-a qongqu-tai 3 noqai dobtuluyad yarıuyad ireküler 1 yayuman (kümün) yarıuyad joyučiqayad qayikiruyad bayin-a. (bi) nige mayu labšay-tai. tegün-eče 1

noqai ireged egün (γuy-a)-eçe-ni tatayad, 1 noqai ireged egün (barayun toqui)-eçe-ni tatayad, 1 noqai ireged egün (qabiryan)-eçe-ni tatayad, odoki čini. miqan-du-ni kürügsen ügei. barkiraju bayin-a. nige mayu sarisun čegejimeg bolqu ügei üü. aqar. mayiy-ni imayan arasun šalbar-tai. dotur-a-ni yayuman bayiqu ügei, nam ilken bolqu ügei bu. noqai iretel-e tende-eçe 1 yayuman (kümün) modu bayiriysan qayikiruyad qurdulaju bayin-a. odoki čini oyiratuγad irekü-yin düng-tei 3 noqai qayačiqayad tesi-ni yabuju odba. tegetel-e aru-du-ača basa qoyar yayuman irebe. tatayad üječikeged nige-ni modu-ban bariγad 3 noqai-du qurdulaba. 3 noqai gedergü juluju odba. 2-ni kürčü irged “a ya ya” gildüged bayin-a. bi tegekü-dü Kitad kele medejü bayiqusı. ene γuy-a muy-a čuy-i-ni üjeced gem ügei. “a ya ya” la gildüged bayin-a. tegeküler bögesün baričiqayısan yabudaγ ügei yüm bü. tegeged toluγai-yin üstün eyimü yeke ösčü odurısan. möl bögesün, bükü bey-e bögesün. tegeged güyiged ireged odoki čini nige nasu-tai sıy-ni kürčü ireged minu örüče deger-e ingkiged čokıγad (tabııγad), odo-bar kelebel “qoo qoo (jüger jüger)” geγü bayılγüi yayakin-a. tegeged bayin-a. tegeγü bayıγad odoki čini joγsuba. “zu zu” ged soqur yayum-a kötüljü bayiqu kebteı kötüljü abuyad yabuba. odoki γurbayula yabuyad ireküler o бүдүгүн mayıqan dotur-a 1 qaljan toluγai-tai yayuman (kümün) kebtен-e. o, tere mayıqan tere ködege-ber dügüreng ačiy-a bayulıγačiqayısan. ene Qobdu-du nayimai kijü ireγü bayıysan yayuman sanji tere. tende-eçe baray-a ačıγad ende ireγü qudalduyad ende-eçe yayum-a ačıju abuyad yabuju bayıysan. tegekü-dü Qobdu čini jöbsiyerel-tei yabuju bayıysan jig. kedün jaγun temege yabuju bayıysan yum bu, ken medekü üü. lab yeke-le olan mayıqan bayıba.

ja tegeged tere mayıqan-du oruju irebe. ende tende-eçe yayumas-ud oruju ireged “a ya ya” la ged bayin-a. ügei odo “a ya ya” ged bayıdaγ-ni yamar uqay-a-tai yum? geküler-ni bügesü üječikeged bayıysan yum bayin-a. tegeγü bayıtal-a tere qaljan toluγai-tai yayum-a la keleged bayin-a. 1 yayum-a (kümün)-du kelebe. 1 yayum-a (kümün) γaruyad odba. dakiγad nige yayum-a-du kelebe, γaruyad yabuyad odba. dakiγad la 1 yayuman oruju irebe. keleged γaruyad yabuyad odba. tegečikeged önöki čini ögede-ni tatayad čayan daling-ban ayudallaba. nige yayuman üsü qusudaγ kituyan abuyısan güyiged oruyad irebe. nige yayuman-ni bey-e-yi ničügülüged ukiyadaγ bolju bayiqu yum. бүр eji-eçe γarumar kijü abuba. odoki qubčasun möl bögesü bolqu uu. odoki čini ingkiged abuyad talbiγad bayin-a. talbiγad bayin-a. tegeγü tegeγü toluγai-yi üječikeged “a ya ya” gildüged bayin-a. šuugıγad künildüged bayin-a. bi tegün-i medejü bayiqu yayuma bayiqusı. tegeged la qalııγad joγsuju bayiqu-ača bisi. бүр ničügüljü abuyad γajay-a γarγayad la tangqu-du usu kiged sabung-bar julduγad unaba. tegeγü bayıtal-a nige bičiqan nasu-tai čar bičiqan tar tur Mongγul kele-tei nige Kitad irebe. “yayakıba? qamiγ-a odun-a?” ged tegen-e. “medekü ügei, eji abu bayiqu ügei. orıju bayin-a” geküler “a ya” gen-e. tere kög-tegen (namayi) ukiyayad oruyulju irebe. nige mayiy ögbe. nige kiling ögbe. (minu) qubčasun-yi tayıluγad tende obuyalaγad bayin-a. tegečikeged a ya ya gildüged

šuugilduyad 1 yayuman urtu köl oriyadaγ oriyalta abčirayad köl oriyayad la boluyad bayin-a. 1 yayuman šaqai abuyad irebe. tegün (oriyalta)-i talbiyad köl-dü-mani (šaqai) emüsgebe. 1-ni mayiγ abčirayad ögbe. 1 yayuman čegejimeg abčiraju ögbe. tegejü bayital-a namayi qubčalayad toluγai-du kürtel-e. tegečikeged minu emüsügen qubčasu-yi 1 yayuman-du talbiju abuyad tere tende γaryayad tүйimerdečikebe. nam tabtai bolba gejü boduju bayil-a. tegeged neliyed bolqular bičiqan gedesün ölüsüged nige eyimü boobu ögbe. nige 3 balγu düng-tei qar-a čayi ögbe. tere čayi-ni sikir-tei yüm. “saγu” gejü keleged saγuju bayil-a. bögesü-eče salayad bey-e amarayad tendeben saγuju bayiyad untaju odba. untaju bayiyad söni seriged ireküler sergüleng kümün söni-dü temege yayum-a manadaγ kümün bayidaγ kebtei. tere saγuyad bayidaγ kebtei. tegeged tere güyiged nige eyimü šayajing-du qar-a čayi abčiraju öggüged nige eyimü boobu abčiraju ögbe. tegün-i-ben idejü abuyad tegeged kebtejü bayiyad untayad qonuyad mangγadur-tu-ni önjigebe. tegetel-e Mongγul keletü irebe. “bi tanus-i dayayad yabun-a. tanus-un temege qariγulun-a. namayi abuyad yabuγtun” ged tegejü bayinam. tegeküler odoki (kebtejü bayıγsan qaljan)-du la üge keleged bayin-a. tegeged la tere “qayi tere bolqusi. abču yabuju bolqusi.” tegeged odokis la yayum-a la keleged bayin-a. tegejü bayiyad “bolqusi gejü bayin-a” ged (nada) tegebe. “bi yabunam. namayi abuyad yabuγtun” ged bi tegejü bayinam. “ügei bolqusi” ged tegen-e.

tegeged mangγadur ürügün-dü-ni bolju abuyad bi yabuba. odoki čini negüdeg bolju bayidaγ yum bolul ügei. temeged-iyen čuylayulba. tegetel-e 1 Kitad-i dayayulayad yabuγulba. tere mani odoki üjedeg qar-a modun qola ügei bayin-a. dayayuluyad yabuγad bayiba. yabuγad tere qar-a modun uruγu oruju ireged tegetel-e γurban noqai dayayuluγsan Kitad-un qoni qariγuluγsan 1 yayum-a (kümün) yabuju bayin-a. tegün deger-e ireged tegetel-e Kitad-iyar qoyayula-ban küüneldüged bayin-a. “a ya ya” ged küüneldüged bayin-a. tegejü tegejü bayiyad “köyi, egün-i dayayad yabu” ged tegen-e. “qayi tende Mongγul kümün bayin-a. Mongγul ayil bayin-a. tere Mongγul ayil-du odun-a gejü bayinam” ged odoki čini Mongγul ayil-du odun-a ged kelebe. tegeged odo yamar yayuman-du abačiju ögdeg bol ged dotur-a-ban boduju bayinam. tegün-degen qonuγu abuyad tere Kitad-i dayayad qoni-yi-ni qariγulčayad bayiba. erte qoni-ban oruyuldaγ yum sanji. ebül čay bile. qoni tejigedeg yum sanji. tegün-iyer ireküler qurajan bayin-a. tegün-iyer oruyad irebe. o lam Qotung abayai kübegüd emegtei jalayučuud tosuγad γaryayad irebe. γarču ireged šuugiyad “a ya ya” ged yayum-a la keleged bayin-a. tegetel-e 1 nasu-tai čar emegtei güyijü ireged “i mani” gejü bayidaγ yum bolul ügei ingkiged minu toluγai-yi iliged bayiqu čini. tegečikeged yabu ged γar-ača kötüljü abuyad yabuγad ger-tü oruju irebe. tere mayiqan (Kitad-un qudalduyan-u γajar) nada densing boobu sikir nige yayuman-du kijü öggüged egürügülbe. tegün-i-ben egürčü abuyad yabuju yabuqu uu. tegečikeged odoki emegtei (minu egürge-yi) tende abačiyad elgüčikebe. tegečikeged küüneldüged bayin-a. tegeged qonuba. mangγadur-tu-ni önjibe. dakiyad ürügün-düni

“çim-a-yi eyigen⁹⁾ yabuylun-a” gebe, odoki çini. tere Mongyul ayil-du kürgen-e gebe. (tere) emegtei (dayayuluýad) yabuyad bayiju tere Mongyul ayil-du irebe. ireküler 2 qar-a julum-a üjegden-e. nige yeke bay-a modun emün-e bey-e-düni bayin-a. odo noqai-aça ayuju oduýsan. “qayi, neg mung gü (Mongyul) ayil. zu (Kitad kele--tere Mongyul ayil-du yabu gesen üge)” tegeged tere qoni qariyuluýsan Kitad namayi tegedeg ügei yüm bü. tegeged (bi julum-a-yin) nayadu bey-e-dü-ni kürüged noqai-aça ayuyad bay-a modun dotur-a joýsuyad bayiba. yeke yayum-a egürçikegsen. modu tasiyalayad joýsuyad bayiba. tegejü bayital-a 1 emegtei kümün ýaruyad irebe. tegetel-e bi ile ýaruyad joýsuba. tere emegtei “köyi, abu a, ene aru-du yayum-a egürügsen 1 kümün joýsuyad bayin-a” gebe. “tere yamar kümün? yabuyad qaliýayad ir-e” ged tegebe. nige nasu-tai kümün-ü dayun. Busam gedeg kümün bayiýsan. tegün-ü eçige-yin eçige sanjai. tegeged tere abayai kürüged irel-e. tere abayai qola-aça irejü yabuyad namayi üjeged taniçiqayad “i üyile-yin ür-e. üyile-tei Noosutai tenüged güyijü yabuday jig” ged üyilesüni (okilaqu aldaqu) kürüged irebe, tere emegtei. man-u eke-yi taniday bolqu uu. ireged namayi tataýad ünüsüçikeged kötlüjü abuyad yabuyad “yayakiýad joýsuyad bayiba. dayudaday ügei yüm büi?” gen-e. “noqai-aça ayuyad joýsuyad bayiba” gebe. “o ja ja nayar-a yabu. kübegün-mini” ged samayan, kögsin çuýar julum-a-dayan oruju ireged küneldüged tegejü bayin-a. tegeged tere kögsin “ene kübeün-i ende bayilyaju bolqusi. eyigen ene Törü kögsin-ü-dü mangyadur kürgen-e. qonuýuluýad çu kereg ügei. aru-du-aça nekeged irejü mayad ügei. Jalça, Oçir-un Silig qoyar ede öçügedür yabul-a. tere qoyar enegür oruju ireged bayiday yum. önüdü erteken bayin-a. Törü kögsin (qurajan-u qoni qariýulju bayiýsan kümün)-ü-dü kürge. Törü kögsin-ü-dü odqular tere qurajan dotur-a orun-a” gebe. 1 bay (ayil) qurajan bolqu uu. aq-a degüü-ber-iyen bayiday. man-u Mongyul çuýar taraju bayiý-aça bisi. Kitad ulus çini 1 ergigülüm-e bayising çokiçiqaysan aq-a degüü çuýar tegün dotur-a-ban bayiçiyaday yum.

tegeged tere kögsin-ü-dü ireged tere ebül-degen bayiýad ebüljebe. ebüljiged bayiju bayital-a 1 edür kögsin kelen-e: “öçügedür 1 çimegen irebe. çinü eke nayar-a negüjü iredeg bolju bayin-a. tan-u abu Mujindai nasu barajai. degüü-ni tere Qami-yin çerig-tü daruy-a yum. tere odçu tende bayiday 10 kedün ayil-i nayar-a negülgejü iredeg bolju bayin-a. odo kübegün, tesçü le ögkü yüm. tung odo samayan edür-tü ene kübegün-i tabtai qaliýaju bayi. Batujab kürüged iregüjei. kübegün-ni iregüjei. ene qurujan uruy bultayulçiqayad tung kelekü yayum-a bisi” ged tende bi 3 sar-a ebüljebe.

tegeged qabur-tu-ni qoni törüged noýuyan uruyju bayital-a untayad ürügün erte geb genedte Jalça gedeg kübegün ireged namayi untay-a-du-ni bariýad abuba. türügün 2 ireged yabujai. “irege ügei. man-u-du bayiýsan ügei” ged gördeged yabuyluçiqajai. tegeged nige tenübe.

Batujab tende-eçe negüged qurajan-du ireged Kitad-un baqan qamuýu-tai qoni abçai. tegege mal eçegsen. noýuy-a uruyju bayiýsan. tegeged namayi abçu ireged

odoki (qamuγu-tai qoni)-yi qariγulyaqu ügei üü! odo minu emüsüged yabuju bayıysan sayin qubçasu-yi kübegün-degen emüsügedeg tegün-ü emüsügsen maγu qubçasu-yi nada emüsügedeg dakiγad mallayad ekilebe. e çabasu, ene kögsin-i aladay arγ-a bayıday bol. küçüküredeg yüm bol egün-i le alaqu yum ged dotur-a-ban boduyad tegeged yabuyad bayıba.

eyimü dügüreng dügüreng qar-a usun bayin-a. tegün uruγu qonid unayad üküzü odqu ged bayin-a. çinu-a geγü çayaγur şuugiγad bayin-a. Čonji-yin çinu-a geγü bujar-tai yum bolqu ügei üü. tegeged odoki-yi qariγuluyad bayıγad bayıba. baruy 20 siqam qonuy qariγuluyad tere dooyur (qoni-ban) usun-du oruyulçiqayad usu-ban dayayuluyad yabuju bayital-a qaliγun mori-tai emegtei kümün ireged teden-ü (Badujab-un)-du bayuba. yanjuyalay-a-tai. man-u eke ireγü bayin-a. oγtu sanayan-du ügei. tegeged sayuju bayin-a. tegeγü bayital-a (tere emegtei) oruyad nige çayi uuyuba uu ügei üü dakiγad mordayad nada uruγu qaliγayad şoyşıγad bayıba. ireküler man-u eke. bi juluyad odoki-yi çini. man-u eke uyılayad aru-du-aça-ni qayikiruyad ner-e-yi-ni keleged dayudayad “abuγi çini” ged tegeged joyısuγaju abuba. tegeged ireged ünüsügede odoki çini mani. eke gedeg yaγum-a la anggi. “oyi ene qoni usun uruγu unayad üküzü odun-a abuγi” ged tegebe. “üküg, çuyar üküg. minu kübegün-i yaγu kijü bayıγaju bayıqu yum? tere Törü-yin-dü bayıju bayıγad yabujai. eke-ben doliγaju qoçuramar. üküg” ged tegeγü bayin-a. tegeged tende bayıγaju abuyad qubçasu qunar-i mini tayılyad qayaba. γotul qubçasu yaγum-a-yi çuy-i-ni beledüged ireγü sanji. odo teyimü maγu bayin-a ged amitan keleged bayıjai. tegeged tegün-i-ni sonusuçiqayad bükü qubçasu-yi-ni beledüγü abuyad irejei. Qami-aça nayar-a ayilud-i negülgeçikeged “tanus qonuyad önjiged negüged oruyad iregtün. bi yabuju küü-ben olju abunam. ilegüü maγu bayınam gen-e. Törü gedeg kögsin-eçe dakiγad Batujab abuyad yabuju odçu gen-e” geγü keledeg yüm bayin-a. tegeged ireged qubçasu-yi mini tayılyad tüngge deger-e çokiγad bayıba. tere kög-tegen usun-du oruyuluyad ukiγayad. eke bey-e-degen tongγuruy-tai irejei. tongγuruy-iyar üsü-i-mini qusuyad tere qubçasu-ban emüsügedeg, odoki tüngge-dü tüyimer öggüged qubçasu-yi tüyimerdeged qayaçiqaba. “oyi abuγi, Kitad basa minu qubçasu-yi tüleksen yüm” gebe. “ügei qarın bi sonusul-a. tegeçikeged Ijin-majın-aça nayar-a yabuba. çayan-a çini 15 ayıl negüged iren-e. odo 5,6 qonuyad negüged oruyad iren-e” gedeg üge bolba. tere kög-tegen (Batujab-un-du) ireged “kübegün-yi mini ilegüü sayın bayıγaju bayıysan sanji. arγ-a ügei. Kitad qubçalaysan qubçasu çamça-yi-ni tere kögsin-ü-dü bayıγ-a tayılayulçiqayad anggi qubçasu emüsügedeg bayıγaju bayıγad emüsügedeg yabuγuljai. tere γotul qubçasu-yi kübegün-degen abçu ögbe geγü ene kübegün çuyar kelejü bayin-a” geγü keleged tende qonuyad ürügün-dü-ni “Santai orunam” geγü keleged namayi emün-e-ben sayıyaday geküler “ügei bi emün-e sayuqusi. bi qoyitu bey-e-düni sayuju abuyad yabunam abuγi” ged aru-du-ni sundulaju abuyad tere kög-tegen Santai-du oruba. Santai-yin jegeli-ber oruyad yaγuman tayarabal “ali-yi abun-a-çi?” ged kümün toluγai-tai çülge (mönggü

bayırsan), çayan-a nuke-tei joyus bayırsan yum. kelkiy-e-tei. eyimü şuupur ged yayum-a bayırsan. tosu-tai mönggü. teyimü yayum-a-bar yayum-a abun-a. bi yamar yayum-a abuday yum? yayu kikü yüm? ged bayıqlar sikir, üjüm, bögeregzi¹⁰⁾ abçu öggün-e. tegeged yabuyad odoki çini ireged qonuyad mangyadur ürügün-dü-ni abuyad yabuba. 1 le qonuyad yabuba. eke-ben doliyamar yuyulyaçi-du qonuquşi. kübegün-iyen abuyad jayilnam. Törü kögsin-ü-dü ireged 3 qonuba. dörbedeki edür çerig-eçe Tumba gedeg 1 jalayu oruyad kürüged irebe. tere nutuy mangyadur oruyad iren-e” gedeg üge bolba. tegeged 3 qonuyad 4 deki edür tedenüs-tei neyileged ger-tegen irebe.

DM300116(1) oryuşan

bi küriy-e-dü oçiju manju boluşan. tende 2 jil boluşan. tegeged Bayitay-tu yarçu ireged 2 jil boluyad tegejü bayital-a minu eji-yi man-u segül-ün eçiçe oruyulju abuyad Ijin-majin-du yabuçiqaşan. tegekü-dü bi 8 nasu-tai. tere küriy-e-dü irekü-dü 7 nasu-tai. dakiyad Bayitay-tu ireged 8 nasu, 9 nasu-tai. Qoşud-un küriy-e geju bayırsan. 2 jil küriy-e-dü bayıyad, Bayitay-tu man-u nige abay-a aq-a gelün bayırsan. Töb gedeg kümün bayırsan. tende bayıju bayıyad tere Töb jiyaqan bey-e ebedül-e. tegeküler “ene qoyar-un dumda ene kübegün tenüdeg jig” ged namayi Bayitay-tu Batujab gedeg ayil-du kürgeju öggügsen. (Batujab-bol) man-u türügün eçiçe-yin aq-a. “bi odo üküdeg kebtei. qoyar-un dumda çi tenün-e. manju gesül qoyar bayin-a. çim-a-yi dayayuluyad yabuyulun-a” ged qubçasulayad temege abçirayad “temege-ber kürgeju öggüsü” ged Batujaba-yin-du kürgebe.

tende 1, 2 sar-a düng-tei bayıju bayıba. tere kümün (Batujaba namayi) baqan jaruyad, odoki emüsüsen qubçasu-ni elegdeged, (minu qubçasu-yi) kübegün-degen öggüged namayi nüçügülüged qayaday ügei yüm bü! tülege egürün-e. tegeged yabuyad bayin-a. Batujab-un gedeg-tü 8 nasu-tai-dayan oçırsan. bayıyad bayıl-a. Bayitay-un çayadu bey-e-du Uliyasutai-yin yool, Narinyool geju bayıday yum. man-u jingkini küriy-e Uliyasutai-yin yool-du bayırsan. B(w)ang-un Torıud-un küriy-e. tegün-ü nayadu bey-e-dü Narinyool gedeg-tü ayil bayırsan. Narinyool-du bi bayıju bayırsan. tere (Batujab) odo çokişad gübdeged yadarayad bayıba. segül-dü-ni baqan bögesütüged jutuqu ügei üü! 1 edür odoki çini (Batujab) namayi ajil kigsen ügei ged samayan-ni çokiçiçal-a. Batujab-un eke 1 samayan bayırsan. tere samayan “çi 1 önüçin keukes çokişad” ged, tegün-dü (Batujab-un samayan) “ajil kikü ügei yayakıju amiduraqu yum?” (Batujab-un eke) “ene çini ajil-du oruqu düng-tei boluy-a ügei bayin-a. 9 nasu-tai kübegün. odo çayalaqlar 10 bolun-a” ged tere samayan namayi ömügerekü ügei üü! tere samayan (Batujab-un eke) tariy-a qaşuran-a. yulir kin-e. eyimü çayan tünngerçeg-tei yulir. tülege tegün-e. tülege abuyad ir-e gen-e. usu abuyad ir-e gen-e. mal alaqlar güjege mayusain miq-a yayuma öggün-e. tegekü-dü (tere-üy-e-dü) gedesü qotuşadu bay-a bayırsan bayin-a. çadırsan boluyad, 1 ayay-a şölü uuyun-a. ja bolul-a. (tende tegeged) bayıyad bayıl-a. tegeju bayital-a Batujab

“či udayan yabuγad bayidaγ. türgen yabudaγ ügei. qayisu-ban baraγsan” ged modubar čokiba. tegeged bi yayakidaγ bolbaču orγuγad medesü ged Uliyasutai uruγu oruγsan.

qoni-ban taγuγad jam-ıyan qaliyaγad, jarim kümün-eče “ene jam qamiγ-a kürdeg jam bui” ged asaγuγad bayiju bayıγad 1 orui orγul-a. bosuγad güyiged bayıl-a, güyiged bayıl-a. ene köl-ün 5 quruγu čaγaraγad köl dayaraju la bayın-a. tere üy-e-dü ilči yeke-tei bayıγsan yum uu? yayakiγad bui? köl köldel ügei yabuju bayıγsan uu? medekü ügei. tegejü bayıtal-a untaju odčai. untaju untaju sereküler ür emün-e-eče mangqayıγad irejü yabun-a. tegekü-degen bosuγad güyideg ügei yüm üü! güyiged bayıl-a. tere Uliyasutai-yin naγadu bey-e-dü nige γang bayidaγ. tere γang-bar oruγad güyiged bayıba. üde-eče qoyır-a edür (3,4čay) bolju bayıqu-du Uliyasutai-yin aru γang-bar oruγad iren-e. oruγad ireküler qar-a julum-a bayın-a. nige öndür qar-a samayan bayıjai. (qar-a samayan) “Mujındai eke-ben doliyamar, eke-yi čini abuγad yabuγad orγuju odčai. yayun-du üyile-tei yüm bü! köl γar-ni, ene yabuju bayıqu bayıdal-yi-ni (üjese). čabasu! qamiγ-a qonuba?” “keger-e qonuba.” “köl čini köldebe üü? ölüsbe üü?” “ölüsbe. köldebe.”

(ene ayıl-ni) küriy-e-yin tariy-a taričiqaysan aγur (quriyaysan tariy-a-yin γarulta) sakiγsan ayıl jig. Γaša gedeg kümün (bol) kübegün-ni (bolday). eke-tei-ben qoyayula bayıγsan sanji. odoki čini qar-a čayi kiged γulır ögbe. “tere Yongγu gedeg ayıl tan-u törül. či tende očiju bayı” gebe. tegeged tere ayıl-du očiju bayıdaγ bolba. yabuγad tegün-dü kürüged irebe. ireküler nige 20 kedütei jalaγu tusači bolju ger-tü-ni jaruγdaju bayıγsan sanji. Qayımaγ gedeg kümün. bay-a jalaγu. tere γaγčayar bayıγsan sanji. “ebül köl γar-ıyan köldegel ügei yayakiju yabuju bayın-a či.” keger-e qonuγad köldejü, baqan qarangγalajai. (tere kümün) baqan γulır ögbe. qar-a čayi uuγuba. “aq-a, tere eyimü eyimü bantaγar yaγu bui” gebe, bi. tere bol odo küriy-e-yin aγurqai sakiju bayıqu yayum-a” gejü kelebe. “qatun odo irekü bolju yabun-a” gebe. “qamiγ-a oduγsan bui?” gejü bi aru-ača-ni suraba. “ürügün-dü küriy-e uruγu yabudaγ. asqan iredeg. orui-du-ni Yongγu iredeg yüm” gebe. tegetel-e Yongγu-yin abayai bajarwani, egem degegür qongqu-tai. dalu-dayan qongqu-tai. ene 2 egem-ıyer-ıyen qoorčay-tai sil-tai tergel-tei. egün-ıyen gürüčikegsen (süyike). tere tung ene (köl-ün šay-a) kürtel-e jalγačiqaysan šar šar gečikegsen (irebe). jaqačın abayai (Yongγu jaqačın keüken abuγsan), Tuja gedeg. (Yongγu-yin abayai) “ene yamar kübegün bayın-a?” gebe. tegeged “sayın bolba. nada bar-a-tai” gejü odoki (Yongγu-yin abayai) tegejü kelebe. tegejü bayıtal-a üde-eče qoyır-a Yongγu güyiged oruγad irebe. “o mani mani. man-u egeči-yin kübegün. ja, odo boljai. či γajar-ıyan oluγad irebe. ende bayılın-a čımayı. tere qubčasu qar-a-yi-ni tayılayad qay-a. ene γotul emüsge. mayıγ sayıγ emüsge. bi odo qajaγu-dayan bayılın-a” ged abayai-ban tegebe. tegeged tedен-ü-dü bayıba. (teden-ü-ki) keüked bayıqusi. ürügün-dü bosun-a. sayıqan nara tusuγad dulayaraγad irejü bayıqu-du (Yongγu-yin abayai) küriy-e-dü yabun-a. tegeküler namayı dayayulju abuγad yabun-a. dayayad yabuγad bayıl-a.

çokiyad (yabuğad) küriy-e-dü kürün-e. yabayan yabun-a. tere küriy-e ende-eçe man-u ebüljiy-e kürkü jerge çajar (2km). çool-iyen dayayşan yeke uliyasu uruyşan çajar. tegeged bi tere emegtei-yi dayayad yabul-a. sikir üjüm yayum-a abçu öggüged namayi nige çajar (abaçiyad çı) “egün-dü bayiju bayı” geçikeged küriy-e-dü oruyad ügei bolju odun-a. man-u eji-yi taniday lam-a nar (nada) qoçula öggüged la bayin-a. bi tende sar-a çatulaba. tegeged la bayiyad, Yongyu asağan-du-ni dayayulju abuyad yabun-a. tere dangda nayaduday kümün sanji. şoo nayadun-a. bitegüü 3 tataday şoo-tai. tegeged namayi dayayulju oduyad sikir yayum-a abuyad qormoi-du talbiyad öggüged “tegün-i-ben ideged kehte” gen-e. tegeged bi tegün-i-ben ideged tende kehten-e. tere yeke lam-a nar nayaduyad unan-a. lam-a nar la nayadqu uu! çayan-a yamar kümün nayadqu bui! tegeged lam-a nar nayaduyad bayin-a. bi qaliyayad odoki-ban ideged sayuju bayiyad untaqu uu! untaju untaju ür çayıqu-yin emün-e sereküler Yongyu ireged tatan-a. dayudayad “ja yabuy-a. qariy-a” gen-e. söni-dü Yongyu-yi dayayad oduyad basa sar-a çatulba. (Yongyu-yin-du) 2 sar-a siqaçu bayiba. tegeged namayi qubçasulayad tülege toçusun-du yabuday ügei. usu-çu abuday ügei. tere tusaçi tülege abun-a. qota-yi-ni kin-e. bi qaliyayad sayuju bayiyad nüçügüleged la untaju odun-a.

nige edür ende (egem-ün) sabsaju bayışan qongqu-aça 3 eyimü yayuman unaju odçai. bi aru-du-ni dayayad la yabuğad bayiday. tegün-i-ni yerü qaliyaju mededeg ügei yüm. “tere 3 yayuman qaliyaju yabuşan ügei üü çı? yayu kijü çı minu aru-du yabuju bayışan yum?” geçü keleged toluçai-yi mini çokiyad çoyulaçiqaba. yeke çısun çaruyad bi uyılayad bayiju bayital-a odoki jalayu (sırq-a-yi) arçiyad yayum-a abçiraju boçuba. (Yongyu-yin) abayai 1 çayan yayum-a abçirayad ukiyaçiqayad boçuyad köbüng tüleged talbiyad tegeçü bayital-a (çısu çarqu-ban) joçsuqu uu! ene toluçai luç luç luç ged. “eyimü yayum-a-yi amidu bayılçaqu-bar üküçü daldu oru” ged sayiki abayai (qariyayad) sayuju bayital-a Yongyu kürüged irebe. Yongyu qarayad “ene kübegün-ü üsü yayakiju oduşan büi? toluçai-ni yayakiju oduşan büi?” ged tere tusaçi-aça-ban suraqu uu! tere tusaçi “mayudurlaçaçiqal-a” geçü keledeg yüm boljai. mayudurlal-a gedeg-ni çokil-a gesen üge bolqu uu! “çi ene kübegün-i yayakiyad çokiba? jaqaçin ölügçin!” geçü keledeg odoki abayai-yi tataju ireged çokiyad yeke keregül bolju odday ügei yüm üü! tere kög-tegen tegün-i çokiyad egün (boçuyşan sırq-a)-i tayıluayad “ügei ene jada çokiyad qayaçiqajai!” “tere çimkiçür-iyer abuyad çokiçiqayad” ged tere (tusaçi) kübegün keledeg ügei yüm bü. “ene kübegün-u toluçai-yi dakiju boçuju öç” ged tere tusaçi-du kelebe.

tegeged çokiyuluyad qonuba. odo Yongyu söni dayayuluyad yabuday çu ügei bolba. yayakiju dayayulqu bui. toluçai qabuduyad. tegeged bayiju bayiyad mangyadur-tu önjibe. odoki (Yongyu-yin) abayai yayçayar çüyiged yabuba. aru-du-aça-ni jalayu (Yongyu) untaju untaju sereged Yongyu çüyiged yabuba. Yongyu “tegün (sırq-a)-yi-ni usu büliyeleçü bayiyad dabusu-tai usu-bar şabsiyad ukiyayad dakiyad nige boçuyad öggüçün” ged nige çayan yangbu abçiraju öçbe. “çim-a-yi mayu ölügçin-i

bi qariyulsu” ged odoki čini tegebe. tegeged bayiyad 2 qonuba.

nige ürügün tere jaruča jalayu “nayaduki čini čim-a-yi aladay bolju bayin-a. ene abayai čim-a-yi alan-a gen-e. ami-ban abunam. yayakiday-ban öber-iyen mede”. kedü qonuba. toluyai yayiyui bolju odba. “nayaduki čini alan-a. kümün-ü nutuy-ün jaqačın keüken” gebe. “köyi aq-a, bi yayaskiqu bui?” gebe. “o, keüke oruyad oruyad jayiluysan ču deger-e” geju kelen-e. tere kög-tegen oruyad jayilayad odoki (öndür qar-a) samayan-dayan kürkü üü! (jaruča jalayu) nada uyutan-du yulir bantayarlaju ögbe. tegün-i-ben ebürleju abuyad naran oruju bayital-a güyiged jam-dayan oruju abuyad qoyir-a qaliyayad güyiged bayil-a. güyiged bayil-a. güyiged bayiqular “oki ši, baray baray baray” ged 1 kümün terge tayuyad yabuyad bayin-a. odoki-yi noqai kebtei aru-du-ača-ni baradayad yabuyad bayiba. nige yeke bosuray uruğu oruyad odba. qotuyur uruğu oruyad sayi-bar ögede tayuyad yarba. bi tegeged qaliyaju bayital-a 1 qar-a julum-a dotur-a samayan duuyarču bayin-a. “imay-a abuyad irebe”. “kerüked abqu yum. kerüged abqu yum” gen-e. bi ene tal-a-du nige toluyai deger-e joyuju bui. ene ayil-du orun-a. “eji e, ene toluyai deger-e 1 yayuman joyučiqajai. kümün joyuju bayin-a” gen-e. “tere čini yamar kümün bolday yum?” geju bayin-a. tere emegtei “či yamar kümün?” ged odoki čini duuyarba. “bi Noosutai” gebe. “yamar Noosutai bui či? Lamsürüng-ün Noosutai uu či?” ged tegen-e. “e” gebe. “e mani! tenüged güyüju yabuqu uu! ja ja nayar-a yabu” ged tegeged ger-tegen oruyulju irebe. eregtei kübegün sayuju bayin-a. tere (öndür qar-a) samayan bayin-a. Čun-a gedeg kümün Ijin-majin uruğu oruqu geju bayiba. basa la esergü oruyad bolju bayiday uu! tere tusači nige čaray, nige yotul kijü öggüksen. yotul-i-ni abul ügei čaray-i-ni emüsüged yaruyad ireksen, tere emegtei čaray-i tayiluyad köl-i mini bariju üjegend “köldejü ügei, köldejü ügei. či qamiy-a qonuba?” “Yongyu-yin qatun čokiyad bi oruyad öčügedür keger-e qonuba” gebe. (nada) miq-a šölü ögbe. miq-a ideged šölü uuyuyad čaduba. odoki emegtei öyimüsün-dü yayum-a talbyad qadquyad¹¹⁾ čaray (-un qayarqai)-du-ni yayum-a talbiyad üdüged. tegeju bayital-a ger-ün emün-e 1 mori-tai kümün bayuba. abayai ču, eke-ni ču “yamar kümün?” gebe. kübegün-ni irebe. eke-ni “(Noosutai-yi) abuyad yabuju ody-a” geju kelebe. kübegün-ni “abuyad yabuju bolun-a. mangyadur bosuyad čuyar qayin-a! tere yajar-tu kürču bayiday uu? jayur-a yayum-a-bar alayuluyad ügei bolju bayiday uu? ken medekü bui! yayuman dayariyad üküju odqu! üküdeg jam-iyar-iyen biden ene dörbegüle ükü. tende kürüged eke ečiğe qoyar-tai-ni qarγuldun-a. Mojindai-du keley-e. tegeju amidu kürdeg üü üküdeg üü ken medekü bui! qubčasü qunar-i-ni qadquyad jam jiyayad Batujab-yin-ki uruğu yabuγul” gebe. Dosgilčün gedeg 1 kümün bayıysan. Dosgilčün-u samayan-ni man-u eke-yin degüü. teden-ü-ki-yi jiyaju öggüged yabuγul gebe. “namayi abuyad yabuqu-yi la yayakin-a ged boduju bayital-a untaju odba. ürügün bosqular (tede) bayiqusi. tere kög-tegen yarču güyiged nige jam-iyar oruyad güyiküler degedü bey-e-dü-ni Dosgilčün-yin-ki bayin-a. jam jiyalyaju abuyad güyiged bayiba. Yongyu-yin mal qariyulju bayiday 1 ayil-du kürbe.

“yağun üyile-ben ör-e bui. ükül ügei amidu bayijai. Batujab (çimayi) aldaraju odçai gede qayiju bayıysan” ged tegebe. yağar-ıyan olju irejei ged tede küürneldün-e. tegeged tende bayiju bayital-a 3 sar-a-du qoni törübe. qoni-yi-ni törülçegülüged bayiju bayital-a Batujab negüjü bayin-a. (Noosutai-yi) abuyad yabun-a gejü gebe. tere tegeküler. tere yeke irge serke çuylayuluğad nada-bar yabağan tayuluğad ügei yüm büi! tegün-i yağçayar qaliyağad tayuğad yabun-a. nada-tai adali çaçayu nige kübegün bayin-a. tere çini deger-e açiyan deger-e sayuçiqağad yabuğad bayin-a. bi yabağan yabuğad bayital-a çaray salağad köl niçügün. çayadu bey-e-du Ojaka, Jalça gedeg 2 jalayu bayin-a. tegejü bayıyad bi tülege egürkü üü!

tegejü bayital-a 1 ürügün Batujab “yabuy-a. Qasağ-un sürüg-eçe irge tataju ir-e” gen-e. “köi, irge-dü bi yağakiju küçüküren-e?” gebe. “joysuju bayıqular irge kürüged iredeg yüm. tegeküler buruğu tal-a-yin köl-eçe abuyad uysarayad tataqu-l-a şabdağdaju odday yum” gejü odoki çini kelen-e. 4 buğu (degesü) öğbe. bi tere Qasağ-i ayulun-a. Gasiğun usu gedeg-tü yağar-un emün-e tal-a-du yeke qarğan-a bayin-a. bi tegün dotur-a oçiju kebtlen-e. bi tende oçiyad kebtged sayuğad bayıyad bayıba. köğsin (Batujab) oduğad tere 3 Qasağ-tai qarğulduğad bayital-a qoni imayan şorjiginayad segül-ni yeke 2, 300 irge. tegün-eçe-ni dabirayad bayırğad tatağad öğküler deger-e-ni qarğud sayuju abuyad emüneki 2 köl-i-ni boğuju abuyad dakiğad deger-e-ni qarçu sayuju abuyad 2 degesü-ber-ıyen dumda-ni ingkige 4 köl-i-ni boğuju abuyad deger-e-ni sayuğad bayıba. bosuğad qaliyağular 1 Qasağ minu degedü bey-e-ber qarçu bayin-a. tegeküler “ireged qoni-ban abqular abuy” gejü boduju bayin-a. tegeküler tere qoni-ban usulağad yatulağad yabuju odba. (Batujab) 2 irge bariju ir-e gesen. odo nige-yi yağakiju tatay-a ged joriğ ese kürbe. tegeged bayiju bayiju bayital-a irebe. (Batujab) “1 irge barıba. ögede ügei. boğuğad abçu çıdaday ügei” gejü bayin-a.

tende 1 qarğan-a ködülüged bayin-a. “tende bağ-a qarğan-a ködülüged bayin-a. ta qaliy-a. tere bayığ-a öndür qarğan-a ködeljü bayin-a” gebe. (Batujab) güyiged la yabuğad odba. bi tegün (qoni)-i bariğad sayuju bayin-a. türügün 1 Qasağ qoni tayuğad ireğsen. tende 1 qoni qarğan-a-du oriyalduğad çoçuraçiqağai. ö! çayan irge. tegün-i köğsin (Batujab) kerçiged “yabuy-a, kübegün” gebe. dayağad yabuğad bayıba. köğsin qaradağad ükükü gejü bayıqu uu. minu bariju ireğsen irege-yi alaba. adağ-ni nada 1 biçiğan ögekü öğküler yağakin-a. man-u endeki sig güjege julyalaju bayıysan bisi. sayuju bayıqular nige biçiğan şölü öggün-e. gedesün ölüstüged. tegeged tere orui deger-e qarğular Çonji-yin tüngege üjegden-e. kö, yağar-un tay. tegeged la tülege egürçü yabun-a.

tegeged 1 edür (Batujab) tülege egürüged qurdun ireğsen ügei ged namayi çokiyad mayığ-ıyar-ıyan (2 qar-i) aru-du boğuğad abçu oduğad term-e-eçe ölgıçikebe. biçiğan ger-tei yüm bile. tegejü bayital-a eke-ni “yağakiju bayıqu yum?” gekül-e, “örüg çini üge sonusqu-ban oruğad gedelçeged bayıday bolba. surğaju ese abqular bolusi ügei bolju bayin-a, egün-i” gebe. “köke ölüğçin, çi yağakiğad egün-i ereğüdejü bayin-a? çim-a-du yayu kibe?” ged türei-eçe-ben kituğ-a qarğaju abçu

oduyad boyučiqaysan degesü-yi-ni kerčiged salaγayad namayi talbičiqaba. “dakiju či egün-dü γar kürügsen bayi. bi čim-a-yi alan-a. köke ölügčün” gebe. o, tere kümün yeke бүдүгүн bey-e-tei. Batuočir gedeg. tegeged bayiγad tere edür tere (Batuočir) tende (Batujab-yin-du)-ban bayiba. (Batujab-un) eke-ni tariy-a qayuraba. tegeged tülege egürüdeg boluyad yabuba. tegetel-e samayan γarču ireged 1 eyimü (nidury-a-yin) jerge-tei tariy-a minu ebür-tü kijü ögbe. tere kög-tegen tülege-ben tegüged ende tende yabuyad la. tegetel-e tende 1 бүдүгүн toorai qobqai moqur bayidaγ sanji. ende tende tülegen-ü qoγ qayayad elesün γajar-tu mör γarču oddaγ. oruyad sayučiqalar üjgedkü ügei kōndei. egün-i üjejü abuyad dakiγad yabuy-a. egün-i 1 egürüged kürgečikey-e ged boduyad dakiγad tere (modun qubqai) dotur-a oruyad sayuju abuba. tegeged bayiγad bayil-a. bayiγad bayil-a. šulum güyiged ügei bolju odba geldeged qayiγad unaba. bi tende-ben sayuyad bayiba. sayuyad bayiba. “ene qoyir-a mör γarču ügei. gederge Bayitaγ uruγu güyiged yabuju odba. odo tegün-i činu-a iden-e. qayiran kübegün. či ene γaγča čačayu kübegün-ben bodudaγ ügei yaγakiγsan sanji bui? Batujab” gen-e. bi bosudaγ arγ-a ügei. taγ sayuyad bayiγsan. bey-e činüged. toluyai eyimü dalda (modun kōndei-yin öndür-ni mangnai-eče degegür γarun-a) oruju oduγsan bayin-a. tere kögsin (Batujab-un)-ü kübegün qariju bayin-a. yangju-ni. “ter šulum güyiged ügei bolju oduγsan” gebe. “yaγakiba?” “urjidur ečiγe čini čokičiqaba” gel-e. “yaγu kiju čokiju bui?” geküler “üge ese sonusqular čokičiqal-a. gedeljeged bayin-a” gen-e. odo yaγakin-a ged 2 mori-tai kümün šoyšiγad qayikiruyad yabuyad “yaγuman ügei” ged qariju odba. bi sayuyad bayiba. yaγuman medegdegüsi. bi öndeiged la bayiju bayin-a uu yaγakin-a uu ged saran-du yaγuman qaliγayad bayiba. tegetel-e yaγuman ügei. qamiγ-a yabuγsan-i medekü ügei. qarangyui söni qamiγ-a qayiqu? ged küüneldeged bayičayan-a. tegel-e taγ čig boluyad untayad odba.

tegeged le bi modun muqur-eče γaruyad elesün-iyer γaruyad čayan tünge-ber γaruyad tal-a dumda-ni kürčü yabutal-a nige buq-a tayarlduba. tere qar-a buq-a-yin usun-eče uuγuyad yabuyad ögede qaliγayd güyiged bayil-a. güyijü bayital-a 1 noqai qučayad bayin-a. yeke olan noqai. ene olan noqai namayi bariju iden-e üü ged ayuyad. nige qurjan bayin-a. qurjan-u kerem-iyer-ni üjeküler nige ebesün obuqai bayin-a. tere kög-tegen kerem-iyer dabayad oruju ireged ebesün oboqai dotur-a oruba. bögse-ber-ni oruyad nige tal-a-ača-ni ügtegeged tegün-iyen aman uruγu tülkiged bayiju nam aγujim bolju, tegeged mön untačiqaγai. kedüi udaγan untaysan-i ču medkü ügei. tere söni-ben untaysan boljai. seriged qaliyaqular ür mangqairaju yabun-a. γaruyad emür-e-ber yabuju bayital-a odoki qar-a buq-a-yin usu-tai qarγulduba. buq-a-yin usun-ača 2 aman uuγučiqaγad güyiged bayil-a. tere qar-a modu qaliγayad güyiged bayil-a. yabuyad bayil-a. üde-yin düng-dü tamir tasuragd, tende 1, 2 бүдүгүн qarγan-a bayijai. tegün-ü onggi-du untačiqaγai. seriged buq-a-ača niγur γar-iyen ukiyačiqaγad usun-ača uuγuyad tariyan-ača-ban idečikeyged yabuju bayital-a bazarwani. Santai Jimseger-yin dumda yabudaγ morin tergen jam-du oruju

abuɣad qaliyaqular odoki (Çonji) baqan oyiratuju bayin-a. güyiged yabuju bayital-a jam deger-e yeke ačiy-a baɣulɣačiqaysan. güyiged oruɣad iretel-e qongqu-tai 3 noqai kürüged irel-e. Kitad barkiralduju bayin-a. nige noqai minu ene qančuı deger-e-eče tatayad, nige-ni qormui deger-e tatayad, nige-ni ene (jegün suɣu) deger-e-eče tatayad bayiba. nige Kitad qurdulayad ireju yabun-a. tegetel-e 3 noqai talbiyad teigen (teisi) dabkiba. 3 noqai-ban qariyayad čilayubar dabirayad čoyilduɣad kögeged kürču irebe. basa 2 kümün kürču irebe. bi uyilyayad bayiba. “a ya ya” ged odoki čini. nige-ni minu nilbusu arčiyad, nige-ni minu ende tende-eče tataju üjegend-le “yaɣum-a ügei” geju bayin-a. (noqai qajaysan-ni) miqan-du kürču üge. tegeged namayi kötülju abuɣad oruba. čaray-tai imayan arasun ilegen šalbur-tai. tomu köke mayiqan bayijai. qaljan teyimü 1 kümün daruɣ-a-ni kebtei. tere mayiqan dotur-a bayiba. olan mayiqan-ača yaɣumas-ud ireged 7, 8 kümün bolju odba. odoki čini a ya ya geldüged bayin-a. tere daruɣ-a nige-düni nige yaɣum-a keleged ɣaryayad yabuɣad bayin-a. tegeju bayital-a “köyi” ged nada 1 balɣu sikir-tei usu ögbe. čayi. 1 eyimü (qayas erekei quruɣu) jerge-tei boobu ögbe. tegečikeged (namayi) kötülüged ɣajay-a ɣaryayad qubčasuyi tayiluyad, nel bögesün. toluyai-yin üsün bajarwani. sabung talbiyad ukiyayad odoki čini. 1 Kitad güyiged irebe. toluyai-yin üsü qusuday qabtayai kituy-a abčirayad üsü-yi mini qusuba. quyursun bögesün geju nam dalai. dakiyad usun-du toluyai bey-e-yi ukiyayad. 1 jalayü güyiged oruba. kiling mayiy 2 abuɣad irebe. nige-ni oriyalta abuɣad ireged köl-i oriyayad, 1 šaqai (arjayar šaqai) abču ireged, nige-ni mayiy abuɣad irebe. nige-ni küürteg abčiraju ögbe. minu qubčasuyi bögemnegülüged talbičiqayasan bayin-a. minu üsün mösün-i deger-e-ni qayayad bayin-a. ɣal öggüged tülečikebe.

odo tegeged bögesün-eče salju amarayad tende-ben untaju odčai. bürüi bolqu-du temegen irejei. ür čayital-a temege manaday 2 kümün bayin-a. inggen temeged-yi abču ireged ačiyanača uyayad, tegeju qonuday yum sanji. bičiqan šay-a (čayi kideg saba)-iyar 1 qar-a čayi 1 eyimü boobu ögbe. “a qa” gelded šuugilduɣad la, noqai dobtuluɣad yabuba. tegeküler “ju a, mung ɣu a” ged ayil bayin-a geju bayin-a. ene ayil-bar oruɣad yajakiday yum ged bodun-a. baɣ-a keüken jalayü nige qotan yaɣum-a “da wa zi”, “da wa zi” ged bayin-a. “da wa zi” gedeg-ni “Mongɣul” gesen üge. qurjan-u ayil “a ya ya” ged le tegeju bayin-a. 1 emegtei ireged “a ya” ged toluyai segsürebe. 1 qoni qariyuluysan Kitad yabuju bayiba. 1 Kitad jalayü (namayi) “ju a, da wa zi” ged dayayuluɣad yabuday yum. namayi dayayuluysan jalayü tere jalayü-yin qajayü odba. yeke baɣ-a modun emün-e 2 jalayü jolɣuba. “na ge da zi, ju wa” geju bayin-a. “da zi” geju bayiqu yum. “Mongɣul” geju bayiqu siɣ. kele medeju bayiqusi. tegeged bi güyiged tere 2 jalayü-yin qoyitu tal-a oduɣad joysuba. noqai-ača ayučiqaysan.

modu tasiyad (tüsiged) udayan joysuju bayital-a, nige kümün ɣaruɣad irebe. “abu e, ene aru-du nige yaɣum-a egürügsen kümün joysuju bayin-a” gebe. “yamar yaɣum-a bolday bui?” gen-e. “medekü ügei” gebe. “ügei, yabuɣad qaryulduɣad ire-e.

yayakiyad joysuyad bayiday bol? mani” gebe. odoki emegtei güyiged ayašin-a. qola-ača taničiqajai. namayi. “o, Noosutai mön bu či” ged tegebe. “mön” gebe. “e mani mani, nayar-a yabu” ged odoki čini. “ene sikir bobu yaγu bui?” “(Kitad nayimaičin-u) maiqan ögbe. ene qubçasu qunar. bögesün-eče salba. minu tere qubçasun-i 2 Kitad ireged tümerdüged qayačiqaba” gebe. “ja, ene ebül tesüged ab. tesüged abqular čayan-a čini eji čini irejü mayad ügei” gejei. “odo bolba uu?” “bolun-a” gel-e. “odo qurjan-u qoni qariγulju bayiγsan Törü kögsin-ü-dü kürgen-e. ende bayilyaqular Jalča, Očir (Batuočir)-un kübegün qoyar ireged abuyad yabuju odun-a. abču oduγd Törü-yin-dü ebüljegülün-e. qajayudayan bayily-a gejü kelen-e. tere eke-ni 6 sar-a-du irekü bolbače, 5 sar-a-yin ekin-ber irekü bolbače. (Ijin-majin) tere bayiγsan γajar-ača-ni nayar-a Qami-du bayiγsa tusalayči nayar-a kedün nutuy negülgedeg sanji” gen-e.

Törü kögsin mori unučiqaysan qoni qariγuluγsan kürüged irebe. nayaduki čini tataju ünüsüged “man-u abu Jalča, Maliγar kögsin iregsen ču ögküsi. čokiju qayan-a. 5 sar-a-yin eki-ber üü 6 sar-a-yin eki-ber irekü büi. (Noosutai-yin) eke-yin degüü-ni čerig-yin daruy-a. nige door-a oruyad očiγsan 15 ayil bayiday. nayar-a negülgekü ged bayiju bayin-a. ene ebül čimayi ebüljegülün-e.” tung qudduy-ača usu abčiraju öggüged la. 4 sar-a-du tere γajar qoni törügüldeg. (bi) qoni qariγuluγad, qoni-yi-ni törülčegülüged. Batujab kögsin irebe. odoki čini dabiraju dabiraju talbičiqajai. ükügsen bolul ügei. yaγu kiju amidu bayiday yum. eke-ni iredeg yüm gel-e čim-a-yi tusiyačiqasu” ged dayirayad čokiqu-du kürbe. abayai-ni qoriγad bayijai.

tegejü bayital-a Jalča gedeg kübegün-ni (namayi) örlüge untaju bayiqu-du ireged abčiqaday ügei yüm bü! “abču oduγad qajayudayan bayilyan-a” ged. nayar-a-ban negüged namayi abču oduγad Kitad-un qamuγu-tai qoni qariγulyaju bayiqu uu! tegeged ireged qamuγu-tai qoni-yi qariγuluγad yabuyad qamu-yi-ni ukiyayad čeberleged le ködege yabuju bayital-a 1 noγuyan debel-tei emegtei qaliγun mori-tai ireged (Batujab-yin-du) oruyad 1 ayay-a čayi uuyuba uu ügei üü γarču ireged qaliγayad šoγšiyad kürüged irebe. tere kög-tegen bi juluyad aru-ača mini uyilayad qayikiruyad güyiged bayiju güyičejü abuba. (bi) bögesün-dü bariγdaju oduγsan bayiγsan. qubçasu γos (γotul) yaγum-a-yi tayiluyad bögereg uruyu čokiyad, tung qubçasu kiged abuyad γanjuyalayad irejei. tegün-i-ben emüsügedeg tongγuray-iyar üsü-yi qusuba. namayi emün-e-ben dügürčü abuyad yabun-a gebe. ügei, bi aru-du-ni unun-a ged aru-du-ni unuyad yabuba. tegekü-dü bi 11-tei bolju oduγsan čay. “kübegün-i mini arγ-a ügei sayin bayilyaju bayiday sanji. tere kögsin-ü-dü bayiju bayiyad qubçasu-tai yabuyulba gebe. bögesün quγursun qoyar-tayan bariγdaju odčai. emüsčü bayiγsan qubçasu-yi-ni Jay-a-du ögčikebe gejü ene kübegün kelen-e” ged baqan dabiraba. tere kög-tegen namayi abuyad tere ayil-ača jayilaysan.

DM300153 aq-a gerlegsen

Möngkebayatur: (tan-u eke) tan-i ireged tosču abuba siu! tegün-eče qoyir-a Kitad-tu

oçiju 2,3jil amiduraba uu?

Noosutai: bida uu?

Möngkebayatur: e (teyimü)?

Noosutai: yaɣu keleju bayin-a! 10 kedün jil 20 jil amiduraju bayiɣu siu.

Möngkebayatur: tere qoyurundu tariy-a tariju yaɣu kijü amiduraju bayiɣsan bolqu?

Noosutai: ügei, Kitad-tu jaruydaju bayil-a.

Möngkebayatur: ken gedeg Kitad-tu jaruydaju bayil-a?

Noosutai: Taqai gedeg čantuu¹²-du 3 jil jaruydaju bayiba. dakiyad aq-a Kitad-tu čangüŋ¹³-dū oruyad bi qoni-yi-ni qariɣuluyad tegeged 5 jil bolba. 5 jil bolqu-du tere kölüsün-ü mönggü abuyad bayiɣu uu. aq-a-yin kölüsün-ü mönggü, minu kölüsün-ü mönggü abuyad man-u eke Čonji uruyu oçiju seb abčiraba.

(eke) Batujiryal kögsin-tei qaryalduyad “jayay-a-tai irügel-tei genem. odo küüben gerlegülju abun-a. odo ingkiged bayiɣad bayiɣu yum bisi. gerlegülju abuyad amidural qaliy-a” gebe. tegeged Kitad-ača mönggü-ben abuyad Čonji uruyu yabuba. man-u sayuju bayiɣsan ɣajar Santai gedeg ɣajar. man eke Čonji oruyad seb abču ireged, 1 longqu ariki abuyad tere Kitad (-un ger) deger-e ačiy-san kürčü irebe. tegekü-dü seb ögdeg yum bolqu uu! 4 eji abu küüneldüju ögčü abču bayiɣsan yum.

eyiged ger-tegen ireju qonuba. “Bimba ireltei bile” geju man-u eji kelen-e. “Bimba gedeg-ni yamar yaɣum-a bui?” geküler “Bimba ged manus-un törül bayiday yum. tere kürüged irekü gesen yüm” gen-e. tegeged bayiju bayital-a qaltar mori-tai Bimba irebe. (Bimba) “Bergen kürüged irebe tu!” (eke) “kürüged irebe”. “odo yayakin-a” geküler “bi tere tariy-a tariyad bayiday ken...tegün-ü eke eçige-dü julum-a-yin uni qariyača-tai yaɣu-tai-yi-ni kijü ögdeg bolba. ger-ün julum-a belen bolba” gedeg boluyad bida oruju ireged küüneldüged sayuba. tegekü-dü man-u-du 1 tölüge 2 qoni bayiɣsan. 3 imayan isige-tei. (isige-ni) bür sidüleng. “julum-a esgideg isegei ügei yayakin-a?” geju bi suraba. “o isegei belen kičikel-e bi. kübegün mini. Taqai čantuu abayai 2 isegei öggül-e. Qasmi-yin abayai 1 isegei öggül-e. tere isegei-yi bi odo odču abun-a. tere isegei-dü jobaqu yaɣum-a ügei. 3 isegei julum-a ese bolqu uu” ged tegeju bayin-a. “o. bolul ügei yayakiday yum.” “deger-e-ni basa 1 isegei ger-tü quriyalayatai bayin-a” gedeg üge bolba.

tegeged qonuju abuyad ürügün-düni “tölüge-ben ala” gebe. tegeged man-u aq-a asqan-du-ni ireged tölüge alaju ögbe. alayad çegeji bögse kiged. “bitegei ebde. bütün-iyer-ni abuyad yabun-a” ged ürügün-düni yabuyad Kitad-tu oruba. tere Kitad-un ner-e martaydaju odčai. tegeged man-u eke “kübegün-tegen seb öggün-e. ayil-du oduday bolju bayinam. odo unuday morin ügei” geküler “qayi, bi morin öggün-e. kübegün-ben ger kijü abun-a geju yeke sayıqan bayin-a.” tere yeke bayarlaju bayin-a. “kübegün čini (ajil dayustal-a) sar-a 20 qonuy bayin-a. (tere dügürküler čaling) öggün-e. 12 qonuy ebedüged kebtgsen. tere 12 qonuy-i oruyulul ügei öggün-e. bay-a kübegün čini qoni qariɣuluy-san qonuy güiçeju odba. kübegün-iyen abuyad tegeged yabu. kejiy-e yabun-a?” “odo yabun-a. ürügün-degen oçiju seb

öggün-e. ende-eče isegei yaγum-a čuylayulju iren-e” gebe. ürügün-degen 1 čayan mori ögbe. čayan jisü-tei yaγum-a ögčü bayin-a siu. tegeged ürügün-degen Bimba qoyaγula eljigen-degen baqan seb-un yaγum-a-ban ačiyad 1 čoqur abdar-a, Qasaγ-un 1 čoqur abdar-a bayiday ese biliü! abčiraysan.

tere 2 yabuγad 1 qonuba. 2 qonuba. o seb-iyen öggüčikeged sayiqan bolba. kögsin julum-a kiged talbičiqaysan. Qumbujab ged 1 öndür qar-a kögsin bayıysan. tegeged kiged talbičiqajai. belen bolba. ajli ilegüü türgen bütüjü yabun-a. qar-a eljige-ben unuγad tere 2 ayil-iyer oruγad (mori abuysan Kitad ayil bolun seb talbiysan ayil), ger-iyen qaγačiqayad. 1 julum-a-tai bile. julum-a-ban qaγačiqayad.

man-u eke eljigen-degen yeke yaγum-a ačiju abuysan iren-e. kübegün-degen debisčü öggü ged sirdeg ögbe. 4 isegei ögbe. e čalda. olan jil jaruydger-iyéal-a. ary-a ügei la qaliyadaγ jig mani. ög ög ged jalayü ču abayai ču čuγar “öggün-e. čim-a-du öggün-e. kübegün-iyen gerlegüljü ab” ged ögbe. “ger-ün modun bayin-a uu” gejü suraba. “bayin-a bayin-a. julum-a-yin modun bayin-a” gebe. “yabuqu deger-e-ben eljige-ben unuγad yabu. bi čar ačiju öggüy-e” ged ačiju ögbe. (ger-tü) ireküler aru-du-ača-ni Qasaγ ireged čar abuγad yabuba. tegeged tende-ben bayiju bayıγad Kitad morin terge ögbe.

DM300154 qurim kigsen

Mönkebayatur: Batujirγal gedeg ayil-un emün-e ireged bayuγad qurim-iyen yaγakiju kibe üü?

Noosutai: qurim-iyen 3 edür kigsen. 3 imaγ-a, 2 qoni, 1 čayi, 1 dalingbuu, eke-yin čayan üsü ged 1 dalingbuu. ingkiged 8 yaγum-a ögčü yabuju qurim kigsen. tegeged kedün mal alayad bayital-a γurbaqan imayan üledebe. beyes-iyen (öber) 2-i alaba. 10 kedün yaγum-a alayad bayital-a daγusqu bolqu uu! tere ayil-ača qoni imaγ-a 5 abuba. ögdeg yüm jig. 9 gesen-eče 1 čayi 1 dalingbuu-ni nige nige mal bolday yum jig. čayan-a 1, 2 yaγum-a öggüged 9 yaγum-a güyičegeged yisün mal ögbe ged küüneldüged irebe. Bimba kögsin oruγad “či yamar bayan ayil-du ögčü bayıqu bisi. yamar yeke yaγum-a abday bui” gebe. tegeged segül-dü-ni Quγu abayai-tai-ban 7, 8 mal öggüged tegeged qurim-iyen kibe. tende (Batujirγal-un-du) 20 qonuγ bayil-a. tegečikeged qurim-iyen kijü abuγad yabuba. “ene Sečenqoo-du Yang JingJing gedeg 1 bayan Kitad bayıday yum gen-e. mal qariγulday kümün qayıju bayin-a” gejü 1 Kitad kelebe. “ene Sečenqoo uruγu od. Sečenqoo bayan. tere kümün bayan. yeke mal-tai. tere Qaruujai gedeg γajar-tu 1 kögsin qoni-yi-ni qariγulju bayin-a. 1 jalayü üker qariγulju bayin-a” gejü keledeg ügei yüm bü. tegeküler man-u eke eljige-ben unuju abuγad yabuγad ögdeg ügei yüm bü. yabuγad tegün-dü kürüged qonuγad qaryalduγad “minu 1 kübegün gerlel-e. basa 1 kübegün bayin-a. bi kübegün-tei-ben qoni, minu beri kübegün 2 üker aduγu-yi čini qariγulun-a” gebe. “o tegebel tege” ged sar-a sar-a töčinen kölsün öggün-e gebe.

tegeged tere kögsin (Batujirγal) yaγakıday yum bolbau ged ger-tü iredeg ügei

yüm bü! tegetel-e 5 mori oruyulçıqaysan morin terge-tei, eljige-ben qayaçıqaysan irebe (eke). siyud negüjü yabuday nam. keüken kürgen-iyen ese yabuylulular ger-iyen abuyad namayi abuyad odday bolju bayiqu yum. tegün-dü oçıyad amidural aryaçaqayu-aça bisi. 3 imay-a-bar amiduraqu bisi. yağçaqan eljige-ben alaju idekü yüm bisi.

terge ireded joysuba. asqan-du-ni man-u eke (Baturjiyal kögsin-tei) oduyad qaryalduba. tere kögsin “o bi keüken-iyen yabuylulqusi. ene ebül ebüljegülünem” gebe. “tan-u keüken-dü bi 3 imay-a qayaçıqayad yabunam. çayan-a nada ögdeg yayuman ügei. ene sir-a kübegün-tei-ben oçiju mal-i-ni qariyulun-a. bi qoni-yi-ni qariyulunam. šir-a kübegün aduyü üker qoyar-i-ni çidayad bayin-a. söni-dü-ni dasçıqaday aduyun jig” gebe. Bandai-yin eke “köyi, abu ta yağun çig ügei yayum-a keledeg büyi. ta alaju ide ged üker bariyad ögçü çidasi ügei. ide ged nige šuudai yulir talbiyad ögçü çidasi ügei jig. arai gejü gedesü-ben tejigejü bayin-a. tere qoyusun kümün yabuyad Kitad-tu jaruyda. gedesün-degen elbeg qota olju iden-e, amijirlay-a-ban degegsigülün-e gedeg jöb bayiqu ügei üü” gebe. tegekü-dü Bandai yarçıqaysan bayiysan çay. kübegün-ni “o, ögçü yabuylul”. samayan-ni “ög, ög. yabuylul yabuylul” gebe. “ta 3 mede. minu medel-eçe önggerejü odl-a” ged. eyigen-e. kümün-ü terge toytağayad bayiqu yum bisi. tergen-dü-ni 3 imay-a-ban talbiyad 2 julum-a-ban talbiyad kebtged le. yeke jayi-tai tergen bolqu uu. 5 mori oruçiqaysan. mori gejü sayıqan tarhun morin. emün-e-ni 4, yool-du-ni 1, 5 oruçiqaysan yabuday. yabuyad orui kürbe. yadar daman (yeke egüde)-tai. dotur-a daman-tai. tere kög-tegen yadar daman-ban tayıluğad oruyulba. nige abayai ökin 2, 1 eregtei keüked-tei. terge dayaba. odokis ger-iyen açiyad imay-a-ban açiyad yabuyad öggünem. aru-aça-ni bi eljige-ben unuju abuyad odun-a. tere eljige jarim yajar çokiyad šogsiyad yabunam.

DM300155(1) eke çinu-a-du bariydaqı siqaysan

Noosutai: Kitad (ayıl)-dayan ireded qoni-yi-ni abuyad man-u eke qoyayula qariyulday. edür-tü qariyuluğad söni-dü qasiçıqaday (qasiyalçıqaday). olan bayising bayiysan ügei. julum-a bariyuluysan ügei. 1 kögerükün bayising bayiysan. qanju-tai. tegün-dü man-u eke qoyayula sayuba. 2 julum-a-yi tasirlayad bariyad aq-a sayuğad üker-i-ni qariyulba. üker çu qasin-a. qoni çu qasin-a. aduyü çu qasin-a. ürügün-dü aduyü üker 2-i erte yaryan-a (belçigen-e).

Seçen: qasiy-a yamar yağum-a-bar barin-a?

Noosutai: qasiy-a gejü tay toopi-bar bariçıqaysan (kerem). qoni bolbal oruyulçıqayad dotur-a tal-a-aça-ni (tebkileçiken-e). tegün (qasiyan-u) dotur-a tal-a-du-ni man-u eke qoyayula qonuday bayising bayin-a. ja tegeged tere qoni-ban qariyuluğad tere ebül-degen ebüljibe.

Seçen: kölüsü kedüi jerge ögçü bayiba?

Noosutai: kölüsü bür qangyaltai. tergen deger-e 1 sar-a-yin kölüsü ged yulir talbiyad çayan-a basa olan yağum-a öggüdeg.

Sečen: mönggü kedüi ögčü bayiba?

Noosutai: yeke ögčü bayiγsan bolulgüi. bi arban kedütei keüked medeküsi. qoni (qariγuluyad) aldan-a gejü bayiγusi.

Sečen: (qoni) qariγulqu-dayan yabaγan yabun-a uu? mori unun-a uu?

Noosutai: yabaγan yabul ügei. yamar morin unuday yum bui! qajaγu-du-ni basa nige Kitad bayin-a. tegün-dü jakiyad erte γarγayulju bayi ged.

Sečen: Kitad-tai γayakiju kele-ben oyilayalčaday bui?

Noosutai: man-u eke baqan Kitad kele-tei. (nige edür eke) “či asqan-dayan qoni-ban qariγuluyad aq-a-yin-dayan oruyad qoγula ide. tegeged γurbayula-ban bayiju bayi. bi tende 1 ayil-du oduγad čiqula gerek bayin-a. kürüged irenem” gejü keleged eljige-ben onuyad γarba. yabuγad 2 qonuγad 3 daki edür deger-e irebe. ja tegegsen čini qoγula kičikegsen. qoγula idejü bayiγad man-u eke uyilaba. “ügei, γayakiba?” “söni činu-a ideged qayačiq-a bayijai. ene 3 kübegün jayay-a-tai sanjai. namayi čokiyad irejü yabutal-a Santai-yin qoyitu bey-e-dü tere ayil-ača γaruyad orui bolju oduγad söni yabuju bayital-a geb genedken eljige baqan qurdulan-a. ingkiskeged qaliyaqular ene tal-a-du 1 činu-a ene tal-a-du 1 činu-a oručiqajai. tegeged čüyideng-ben qusuγad qayayad bayiγular nige bičiqan qoladaba. tegeküler dakiγad alčiyur-iyen asayad (sabayad yabuju) bayiju Santai-bar oruyad irebe. 2 tal-a-ača ireged noolduju odqu kebtei. Santai-yin qoyitu bey-e deger-eb (činu-a-ača) saljai. tegeged boyda lam-a-dayan jalbirayad uyilayad uyilayad egün-i 1 tuqatai jayilayulju qayirala ged jalbirayad jalbiragad yabuγad bayiba. egün-eče qoyir-a söni tegegejü yabuday yum bisi. tegün-eče bisi bi söni yabuqu ügei, edür yabuqul-a čiu-a namayi bariday yum uul!” gebe.

DM300155(2) Kitad-tu nayimai kigsen

tegeged qoni qariγuluyad ebüljebe. ebül-dü-ni qoni qariγuluyad ebüljibe. 3 sara-du-ni terge abčirayad Sečenqoo gedeg γajar-tu negülgebe. tere Kitad-un qoni-yi 6 jil qariγulba. qoni qariγuluyad bayital-a 1 aduyun bayiγsan-u dotur-a 1 sayiqan er-e unay-a qamuraju odčai gesen üge bolba. tere Kitad aduyun-ban üječikeged “egün-i alaju ügei ki. alayad bulaju qayaytun” gejei. qamu bisi. anggida γayuman sanji. man-u eke tere uy-tu irejü amiduraysan γajar-un-iyen 1 mededeg bayising bayin-a. degereki-ni ügei, dooraki-ni nam. tegeküler “bi tegün-i alaqusi. tende (tere bayising-du) egün-i asaranam” gebe. man-u eke alayuluγsan ügei. tegeküler aduyun-du bitegei oruyul. γayakiju asaraday yum tanus mal kijü ab” gebe. tere kög-tegen qamuγu-tai day-a-yi tere ebül tejigegeged ebüljibe. qabur-tu-ni noosu-ni julγ-a tusayad unayad edegebe. tere qamu bisi. yamar ebedčün tusuγsan-yi medekü ügei. tere morin bayiju 5 nasu-tai mori bolba. ayil-yin üriy-e dön-e oruday jil Bimba kögsin irejü bögesüg-i-ni abuba. Bimba gedeg kümün γayčayar tende Mödei gedeg kümün-ü qoni qariγulday bayiγsan. minu üker 10 kedü, qoni 20 kedü. 10 γarui imay-a-tai. unuday 1 mori-tai bolba. basa 1 gegüü-tei. tegeged köl gisigiged (körüngge-tei bolju) irejü yabun-a. 2 čar-tai. doγulang qar-a üker Kitad öggügsen. tere doγulang qar-a üker 2

er-e tuyul yaruyısan. 1-ni dönen çar bolba. 1-ni yunan çar bolba. ingkiged dakiju mal-tai boluyad, dakiyad tere yeke noosun-aça-ban qualdıyad 3 Kitad abçirayad isegei kilgeged 4 term-e-tei ger kijü abuba.

tegeged biçiqan köl gisgeged irejü bayıyad tere Yang Jingjing 1 üde-dü irebe. çayı uuyuyad sayuju bayıyad “köyi Nim-a (Noosutai-yin aq-a) odo nayimai ki. çen-eçe çen yaruday. pün-eçe pün yaruday. ene bayıysan mal, 2 çar-iyen qualdıyad tere mori-ban qualdıyad, ene yağça üker-iyen abday kümün bayibal mönggü bolıyayad ab. tegeged yabuju nayimai ki. kümün-dü jaruydayad kümün ögede yarday ügei. minu mal bay-a ügei qariyulju bayıqu siu. yayakiqub bi qoni-ban abuyad anggi kümün-dü öggüy-e. tegeged degüü çini ene üker aduyı 2-i qariyulday. degüü çini sayın. sergüleng kübegün tere” gebe. kedü qonuju bayıyad nige kümün irejü qoni-yi-ni abuba. qoni-yi-ni ögçikebe. aduyı üker 2 qoçuraba. tere qurjan-du aduyı 2-i çuyıayuluyad 300 siqayı aduyı 300 siqayı üker 3 sar-a qariyulun-a. tere tariyan quriyayad dayustal-a.

tegeged man-u aq-a “bi yabuyad nayimai kiged irey-e. ögede tariy-a qaduday çantuu nar irejei. 1 çantuu tere keger mori abunam ged bayin-a.” o büdügün sayıqan urtu bey-e-tei ulayan keger mori. tegekül-e ögküsi. bergen çu, man-u eke çu. “yağça morin tegeged yabuju bayıyad ükijü odday. daray-a-ni ireküler yayı çu ügei şongbuidun-a.” “ügei, tegeged nige köl gisgijü abuy-a. tanus geju yayun-du tegeju qayira-tai yum bu. ügei bi nige nayimai kiged irenem” geju keleged odoki çini yabuju odba. “qamiy-a yabunam çı?” “ene Foku-bar odnam. Foku-yin bayan qurjan deger-e kesünem.” “tegeju yabuyad toluyai-ban öggüsai çı! medebeü!” gebe.

“yabunam” ged aq-a tere kög-tegen yabuba. odoki çantuu-du oduyad keger mori-ban qualdıçıqaba. yeke ün-e-ber ögçei. dakiyad 2 çar-ıyan kögegeju abuyad yabuyısan yum. 2 çar-ıyan abçu oduyad 2 Kitad-tu qualdıyad qayaçıqajai. 1 subai üker bayıysan yum bile. tegün-ıyen abçu oduyad basa qualdıyad qayaçıqajai. tegeçikeged tere mönggü-ben abuyad Foku-bar oruyad, Foku-yin 5 qurjan-geju bayıday. tende qonujai. qonuyad 60 irege qualdıju abçai. nam diyen çiyen (jigelelge talbıqu, 1 irge-yi kedüi mönggü-ber borulayulju ögkü). 1 qonuba. 2 qonuba. 3 qonuba, bayıday ügei. 4 qonuba, bayıday ügei. “odo tere Kitad alaçıqaba. çı yabuju ükügsen amıdu-yi-ni olju irejü ög” ged odoki çini idedeg qoyula-ni oruquban oruba (ügei bolba). untaday noyır çu ügei bolba. eke üküü geju bayınam. tegeküler bi tere Yang Jingjing-un aduyun-du 1 terge külideg ulayçı gegüü bayıysan. tegün-i bariju irebe. yabun-a geküler yaljayuraju odday gegüü. jil-du unay-a orkiyuluyad qadayalayad bayıday. teün-i-ben unuju abuyad dobtulba. dobtulayad Foku-ber oruyad irebe. tere qurjan-du irebe. “man-u aq-a irebeü?” geküler “man-u-du qonuyad 60 irege abuyad qoyır-a odba. öçügedür ene Gü Üşweng gedeg bayan qurjan-du edür oçıysan geju bayıl-a. tegün-eçe-ni uruyudayad Yang Qangşu gedeg bayan qurjan-du oduçıqajai. urjidur tere Üşweng gedeg bayan qurjan-u tende yabun-a gedeg üge bolju bayıba” gebe. tere kög-tegen çokıyad tere qurjan-du irel-e.

“man-u-du qonuγad 60 irge abuγad ingkiged 100 γarui irge-tei qoyir-a odul-a. aru-ača tere Yang Qangšu gedeg-eče qoni abuγad qoyir-a odqu gebe. ayil-ud-iyar irge qayiyad yaγakibaču 3, 400 irge-tei boluγsan bui” ged tegejü bayin-a. tere kög-tegen dobtuluγad bayiba. ayil-ud-iyar oruγad suraγad yabuγad bayiba. Yang Qangšu-yin-du čokiyad (ölügčün-ü) γajay-a-ni ireküler o bajarwani pad yeke noqai šuugiyad. bi noqai-ača ayudaγ ügei. čokiyad kögeged tegetel-e abayai γarču irebe. “degüü čini kürüged irebe” ged qayikiruju bayin-a. (aq-a) qoyula idejü bayiγsan sanji. qoyula-ban qayačiqayad güyiged γaruγad irebe. “odo yaγakiju bayinam. naγadu eke-ni ükükü gejü bayin-a. yabuγad jileiju odday kümün bayidaγ uu!” gebe. “qarin ene baqan irge čuγlayuju abuba. naγan-a čini 309 irge. odo ene 40 irge ögdeg bolju bayin-a. ürügün tere irge-yi abuqular 400 γarun-a.” odo yaγaskin-a? odo 1 jisün qo ged sayiqan qo mori-tai. qudalduju abuγsan. odoki čini mori-ban tejigečikegsen bayijai. “ürügün-dü či ene qota-tai qoni-yi toyalayad bey-e-yin-iyen 40 qoni-yi toyalayad minu degüü-dü ögčike. bi yabul ügei bolusi ügei. eke mini ükүjü odn-a. bay-a kübegün yabuγad qoyayula-ni ükүjü odba ged joban-a” gebe. “tege, tege, türgen yabu” gesen bolba. bi tegün-degen qonudaγ bolba. ürügün bosuγad qota qoyula-ban idejü abuγad irege-yi-ni čüg-i-ni toyalayad, 40 irge-yi-ni qota-ača-ni γarajaju ireged toyalayad tayuju abuγad yabudaγ ügei yüm bü. dansa-tai. dangsa-yi-ni qaliyaju bayiyad. tere dangsa-yi-ni bi medeküsi. tere qurajan-du bütün qonuju, tere čar-un mönggü, tere üker-ün mönggü, tere morin-u mönggü, basa bičiqan. 10 yayuman-du ögčü bayiqu yum. tere qoni kimda. tegeged tayuju abuγad ögede γaruγad idegülüged tayuγad bayiba. üde-yin düng-dü qalan-a gedeg bazarwani. odoki бүдүгүн irge, tung eyimü eyimü segül-tei (alay-a negeged 5 quruγu-ban činege-ber delgegsen kiri). dangda бүдүгүн irge. (irge tayuγsan čay-ni) 7 sar-a-yin üy-e sig bile. qalayad bayin-a bazarwani. tegejü bayital-a irge šuugiyad yabuju ögkü ügei. tegejü bayiyad 1 usun deger-e ireged irge-nügüd bögemnereged kebbe. (bi) qajay-u-du-ni nüčügүljü abuγad köl γar-iyen ukiyayad bey-e-ben ukiyayad mori-ban batulačiqaba. baqan kebbege bičiqan serigün oruba. (irge-ben) bosqayad tayuγad yabuγad bayiba. bazarwani, Гонжа gedeg (ayil)-un deger-e (tal-a)-ača aq-a mori-tai-ban čokiyad oruγad irebe. tosqu-bar irebe. “tere sir-a kübegün mini ükүjü odba. bayasu-ban ab (nayimai kigsen mal-iyen ab gejü ayurlaju kelegsен üge). tere kübegün mini tenүjü odba. toluyai-ban öggün-e či” gejü eke ayurlan-a. “ügei, abuji yayuman mededeg ügei kümün jig” gečikegsen (aq-a tosuγad) irebe. qoyayula tayuγad yabuy-a geküler “či nam yabuγači. naγaduki čini čim-a-du jobayad ükүjü bayinam.”

dakiγad (eke) namayi üjeküler tataγad ünüsüčikeged “amidu iredeg yüm sanji” ged uyilaba. tegeged ürügün bosču abuγad “tere kübegün ükün-e. yabuju bayasu-ban ab” ged (namayi) kögegebe. tere kög-tegen bergen mori toquju abuγad aduγu üker qaliyanam. bey-e-degen jegegsen qoni-tai. 100 γarui qoni-tai. teden-ü mal man-u qasiy-a-du bayidaγ. mal-iyen neyilegүlüčikegsen seliged (egelji-ber) qariγuldaγ.

(aq-a) tere kög-tegen namayi yabu ged bayin-a. “ene saran-u sarayul-du bi söni tayuyad qarınam. či nam qarıyaçı” ged tegen-e. (bi) “odo baqan yabuy-a” gebe. (aq-a) “yabuyad öber-ün-iyen kökegči gegüü-ben soli” gebe. tere kög-tegen çokıyad oruyad irebe. bürüi le küregeđ irebe. (eke) “odoki čini yayakiba” gen-e. (bi) “köyi abuji, tere čini nam nige yeke irge tayuju abčiraju yabun-a. yayakiday yum medekü ügei, tegün-i-iyen” gebe. (eke) “tegen-e. tegejü bayıyad Kitad-iyar toluyai-ban oğusurlayulqu gejü bayıqu yu” ged tegen-e. man-u bergen “Kitad-tu toluyai-ban oğusurlayulul ügei uqay-a-tai yabuju buyi bayılğüi” gen-e. tegeged qonuba. (aq-a) Saratai kögsin-tai qoyayula söni irge-ben tayuyad oruyad irebe. tere irge gejü üde-yin qalayun-du basa sayin idegsen. bütin edür tayuyad bayıysan bayısu. belčideg ügei-ni yayıqamar. önöki-ni belčin-e ged man-u eke oru-ban jasayad (qoni-yin qajayu-du) kebtēju abuba. tere edür önjibe. mangyadur-tu önjibe. nökügedür-tü önjibe. (aq-a) Saratai-yin Temür-tei qoyayula küüneldüged bayıba. Čonji uruyı tayuday bolba. basa jam-ača olju abuyısan 100-yad irge. qulayailayad olju iregsen yüm üü yayakiysan yum uu medekü üei. nayımai kiged olju iregsen yüm üü medekü ügei. tegün-eče-ben 150 irge qayayad (üledegeged) busud-i-ni Čonji uruyı tayuba. tayuyad Čonji-du oruyuluyad 12, 3 qonuyad irebe. 6 tuyl-tai üker, 2 morin, 3 čar tayučıqaysan. 1 küreng čar, 1 qar-a čar, 1 muqur čar tayučıqaysan irebe. tere tuyl gejü büdügün. odo-yin birayu-tai adalı. teyimü büdügün. tegeged barkirayulju bayıyad bariju uyaju abuba. 1 çayan daling čikiged mönggü. büdügün daling. man-u eke kelejü bayin-a, “odo üker kürüged ireküler, mal ireküler-ni nige yayum-a bolun-a” geküler (aq-a) “o yamar yayum-a bayıday bui? abuji, tere 150 irge sula yarču irejü bayin-a siu! nayan-a-ni nayadum bolju yarču irejü bayin-a. yayı kelejü bayin-a? odo la nige uçır bolba. nayadu 6 tuyl-tai üker-ben bariju uyaju ab. tere 3 čar-i yayıqıqub, mangyadur bi tayuyad Kitad-tu küregeged ögčiken-e. jakiysan yum. tere 3 mori-yi tayuju abačıyad ögčiken-e. ene üker qoçuran-a. odo mal kijü abun-a. ene daling-tai mönggü tasulqu ügei. ene üker čar-i tere irge-dü boduyad boduyad ögčikedeg yüm. tegečiged çayaduki-du ene daling-tai mönggü-yi öggüged ilegüdeged iren-e. ta-nar qaliyaju bayıqıtun” gejei. tere yajar-tu çayasun (joğus) gejü bayıysan ügei. mönggü abuyad yabuba. 1 qonuyad qoyadaki edür-ni 3 čar-ıyan tayuyad 3 mori-ıyan abuyad yabuba. 1 Kitad čar jakiysan bile. 1 gegüü abačıyad ögkü-eče-bisi ged abuyad yabuba. çayan daling-un iruyar-deki mönggü ilegüü yarču bayin-a. ene 150 irge keyi (ilegüü) yarču irejü bayin-a. egün-i bi şantai-du oruyulju qudaldun-a. Santai-du nige çantuu-tai qarğalduyad irebe. 50 irge-eče 10 irege üleden-e. 40 irge-ben Jimsar-tu abčiraju qudaldun-a. egün-i-ben mal kiju abun-a. üker aduyı abčiraba. 100 irge qudalduyad qoni imay-a neyilegsen 300 sigir-e (boğ mal) tayuju irebe.

DM300085(1) Kitad-tu jaruydayad nayımai kıgsen

Kitad-tu jaruydaju bayıqu-du aq-a degüü qoyayula. man-u eke bayıysan. man-u nige egeči bayıysan. 1 bičiqan julum-a-tai. 1 qar-a eljige-tei. qoğusun. 2, 3 imay-a-

tai. bi 16-tai bayiba. man-u aq-a 17, 8-tai. Sečenqoo gedeg γajar Kitad-tu jaruydaju bayıysan. tende jaruydayad bayiju bayiyad man-u aq-a emegtei abuba. man-u eke tende oduyad küüneldüged sar-a kečinen yaγum-a öggün-e, kečinen mal qariγulun-a, kečinen üker, kečinen aduyu qariγulun-a ged sayıqan toyačiqaysan bayiday bu! tegeged man-u eke yabuyad qoyula olju manus-i ösgegsen bolqu-ača bisı. tere kümün ügei bol manus čuyar taraju oduysan, üküju oduysan bayiday ügei üü.

Kitad-tu jaruydayad bey-e-degen jüb (kölüsü) abun-a. sar-a-dayan kedün čayasun, qota öggün-e. γulir öggün-e. dutaydaysan yaγum-a-yi-ni öggün-e. egün-i küüneldüčikegsen. kölösün-i sar-a sar-a-du öggün-e. tegeged amidurayad ireküler Kitad-un qoyula-yi qaliyaqu-ban oruyad (boliyad) beyes-iyen qota-ıyan oluyad idedeg ügei yüm bü.

bi eji-tei-ben qoyayula Kitad-un qoni qariγuluju bayiba. man-u aq-a emeg-tei-ben qoyayula Kitad-un aduyu üker qariγulju bayiba. man-u egeči kümün-tei sayuyad ende ireged nasu baračiqal-a. baqan ebedčın-tei. qayalγ-a gedeg yaγum-a bayıqu bayiyad ebedüged nasu barajai. tegeged amiduraju bayiyad dakiyad man-u aq-a čang-gong-du oruyad Kitad-tu jaruydayad kedün jil amiduraju bayiyad bi 19-tai. man-u aq-a 20 kedü-tei. Kitad-un mal-i ögčikeged man-u ki Örgen-sirge gedeg γajar bayiba. 2, 3 mori bayıysan-ıyan jaruyad man-u aq-a nayimai kiged 450 irge tayuju irebe. “ene qamiγ-a yabuba?” ged man-u eke qayiyad barkirayad bi qayıqu-du yabuba. bi 1 jigtei mori-tai. bariyad unuyad Kitad-un aduyu qariγulju bayıysan. tegeged (aq-a-ban) qayiyad qorujan-du surayad yabuyad qoyir-a Ölugčın gedeg-ündü irečekegsen. 3 qonujai. mori-ban tejigečikegsen qoyula idejü bayıjai. “ta yayakıba?” gebe. “ende qonuyad ürügün-tgen qaričiqanam”gejü bayın-a. “nayadu eke čini untaday noyır ču ügei. idedeg qoyula ču ügei. ükü kü geju bayınam. bolusi ügei yabu” geküler “tegen-e” ged tere Kitad-ača 90 irge abday boljai. tere Kitad olju ögkül-e 450 irge bolun-a. dangsalayad talbičiqajai. “dangsalayad man-u degüü-dü tusıyayad ögčike. bi qurdun yabusı ügei bolusi ügei” ged yabuba. tere irge ende ireged 150-yi-ni üledeged 300-yi-ni tayuyad Čonji gedeg oruyad Seretü-yin Temür gedeg kümün-tei qoyayula 10-γad qonuyad irebe. tere irge-ben jaruyad dutayu mönggü-ben Kitad-un čayan daling-du dügürgeged 20-γad sıqam üker, 10 kedün morin-i mal kijü abuday ügei yüm bü. tere 150 irge sula γarču irejü bayınam. ene 6 üker tuyul. 1 čar, kedün morin-i tere qonin-u kölösün-dü ögdeg bolju bayın-a. čüg-i-ni tasulčiqaba. man-u eke “yayakıba jalayu? odo salba uu či?” geküler (aq-a) “salba, abuji” gebe. γajay-a üker qonjıju bayın-a. 250 irge qonjıju bayın-a. 250 irge-yin 100-yi-ni Santai Jımsar-tu, 2 čar-tu abuday bolju bayın-a. mangγadur önjiged nöködür tayun-a. 50 irge-eče 10 irge-yi üledeged 40 irge-yi Jımsar-tu abačıju qudaldun-a. tegeged odo mal kijü abun-a. tegeged bayajıysan bida. γurbaqan jil dotur-a bayajıysan. bayajıyad 70-γad sıqayu üker-tei. 400 qoni-tai. 40 γarui aduyu-tai. čanduu-ača 3 temege qudalduju abuba. tegeged Kitad, Qasay-un dumda nayimai kiged bayital-a nutuy nayar-a Bulayan uruyu negüdeg gen-e. kögsiçüd nutuy čuyar

küriy-e-tei-ben ene Bulayan-dayan, Dasiwangjil-dayan iredeg boluyad negüdeg ügei yüm bü. bida yamar yayum-a medekü büi! kögsiçüül la abçiraju bayiqu uu.

DM300156(2) Bulayan uruyu negükü-dü

ende-eçe gürüpü oduyad tere Siyoo-lüng-keu-yin çayadu ayulan-du Batu aqalayaçi-tai 15 kümün yabuyad bui siu. tende bayiçu bayiçad dakiyad bide Seçenqoo-du bayiçsan. tegetel-e man-u eke jiyaqan medeçikegsen yüm üü yayakiçsan yum? “köyi, kübegün, qola çajar-tu bolbaçu oyir-a çajar-tu bolbaçu negükü-dü temeğe sig sayiqan mal bayiday ügei. çar siy açin-a. çökü gekü-dü kebtēju oduday. 7 qonuy qoçusun yabuçsan-çu toçuday ügei. temeğe gedeg amitan” gebe. nige üdeber çayi uuçuçu bayiçu-du man-u aq-a-du kelekü üü, “ene deger-e çantuu-du 3 temeğe ene jun-iyar arqalayad bayiçsan. oduyad tegün-i küüneldüged ir-e” gen-e. “açiçu-du amar yum uu” geküler “qoçusun 7 qonuy 10 qonuy yabubaçu gemtüdeg ügei yüm bolqu uu. çükü geküler kebtēju odun-a. uyaçiqalar tende-ben bayiçad bayin-a.” man-u aq-a tende kürüged bujar-tai yeke ün-e-ber 3 temeğe abuçsan bolqu uu. 1 gegüü öggüged 10 birayu öggüged, quray-a-tai qoni 10 öggüged, 10 serke, 10 imay-a isige-tei öggüged. uridu-aça 2 çantuu irejü tayuju abuçsan. tegeged (temegeben) abçiraçiqayad, “mal-yi-ni udayan qariçuluçsan) Mooja, Yang Juangying aduyu üker-i-ni ilçayad ögçikeged ir-e. ger-tü-ni bitegei oru” gebe. tere qar-a Kitad-tu odçu kelen-e. “mangyadur qoni-yi-ni tayuju küreçjü öggün-e”. “köyi abçusi.” tere kögtegen çokiçad dobtulayad jayiladay ügei yüm bü! tere söni-degen qonuba. mangyadur söni-degen Batu aqalayaçi-tai 15 çerig irebe. ende-eçe 70 erüke manus-i Seçenqoo-aça negülged ürügün bür köl bolulduyad bayilduyan boluyad Dügür gedeg kümün üküjü oduçsan. dung bayiçsan. dung-bar güyüjü oruyad gmat çokiday boluyad, 1 sin-e iregsen jalayu aru-aça-ni güyiged ouruqular basa qayad alaçiqaba. çüm üküjü odba. Boru, Silig çaçayad barkirayad, yayun bolju bayin-a geküler, bazarwani aru-aça puu-yin dayun. dakiçad çaruyad çuyar oruday ügei yüm bü! ergiged büseleged bayiçai. tegeged aq-a namayi dayayuluyad, “qurdun nayar-a mordu” gebe. nel puu qaliyayçsan joysun-a. aru-du-aça çini alaçu geçjü bayiçular çayaduki (tal-a)-aça joysuju bayiçu-yi yayun geçjü kelen-e. bazarwani, (puu-yin) sumu-bar qarbuçular morin-u 1 tal-a-du oruday yum bayin-a. 1 boru mori-tai yabuçsan (odo üküjü oduçsan). tegeged güyiged ingkiged çaruyad odqular 1 qurajan bayin-a. 1 tülege teberigsen kögsin-i yayu kijü alaba! tegeçikel-e tere söni-degen nutuy negüged yabuyad bayiça. qarangyui qar-a budang tatayad, tere edür-tegen yabuba. mangyadur-tu-ni Gombu noyan abayai keüked-ben orkiçiqayad gedergü oruyad odba.

DM300081(2) Bulayan-du beçin jil-ün jud-iyar negüjü iregsen

ene Bayitay-iyar oruju irekü-degen 70 çarui üker-tei, 400 çarui qoni-tai, 40 çarui aduyu-tai, 3 temeğe-tei açiçad ene Bulayan-du oruju irebe. aduyu mani oruju iregsen söni-ben unuçsan mori mani köldüjü ükübe. 3 dayan üriy-e qoçuraba. busud aduyu-

yi-ni tere söni-ni qulayai abuyad yabuju oduysan. ene Osaman-u Qasay kögegejü abuyad yabuju odba. Osman-u Qasay ene door-a bayiysan. tung taryun morid güyüdeg. üker-ün dundayur-ni jutayad 30 yarui üker üledebe. alaju idebe. tegeged 30 yarui üker jutaba. Bayitay-tu 400 qoni qayaşsan. tegün-eče 170 qoni imayan irebe. tegün-iyer-iyen amidurayad tere mal-un köl-iyer odo kürtel-e bayiju bayiqu-ni ene.

DM300155(3) Bulayan-du negjü oruju ireşsen

Sečen: barayun (Čonji, odo-yin Kitad-in kili dotur-a bui)-ača irekü-degen kedüi mal-tai bayiysan bui?

Noosutai: barayun-ača (ireged) Bayitay-tu 400 mal qayaba. Pungčuy-yin-du talbiyad qariyuluyulba. serke 20-yi tayuju irebe. Bayarang-un ama-bar oruju irekü-dü 70 kedün üker, 40 kedün aduyu-tai. Bulayan-du oruju ireküler eyimü (toqui kiri) časutai. ene čayan toluyai-du irejü qonuba. tende-eče yarqu-du 5 mori unuyad yarba. busud mori-ni čüg yar kürkü yağum-a bisi (emneg gesen udq-a-tai). 1 boru ajiry-a Čömbül-ün boru gedeg-i man-u eke unuba. boru ajiry-a-yi man-u egeči seče unuba. Qasay qaltar gedeg-i man-u aq-a unuba. nige 5 nasu-tai mori-yi bi unuba. ene 5 mori-bar tuyildayad yabuju Bulayan oruba.

irekü-degen 4 tegerm-e-ben ačiyad, bi üker-tei, tere qoni-tai. imay-a-tai, aduyutai qoçuraba. (aq-a) 3 temege-ben ačiju abuyad türügüljü oruju ireged yajar olju bayuday boljai. čayan-a-ača irejü yabuqu-du baqan dulayan yabuyad usun anir sonusday yum uu ebesün-ü ünür abday yum uu. a mani, aduyu inčayayad üker mögereldügedeged Bayarang-un aman deger-e yarču irebe. sujiginayad yabuju odba. aru-du-ni “o aduyu üker yabuju odba. bi joysuyasu. ta qoni-ban tayuyad aru-ača od” ged (bi) güyibe. čayaduki čini qum pad odba. čubuyad la dobtuluyad oruju odba. tegeged bi čokiyad Bayarang-un aman-u nağan-a degereki čayan deger-e sürüg-ün türügüü-yi-ni joysuyayad bayiju bayital-a üker aduyu-nuyud ireged neyilebe. tegekü-dü man-u eke irejü bayiqusi. tere kög-tegen aduyu üker-iyen qayačiqayad dobtuluyad odoki eke-dü odqular kedün irge-ben tayučiqayşsan mori-ban kötülečikejü, “bu bu, bu bu bu” ged irejü yabun-a. “yayakiba?” gesen. köldejü odčai. küyiten geju bujar. eke “köyi ögekün bayasun. mori-ıyan kötülüged minu aru-du-ača ir-e. tere door-a qarşan-a bayınam. qarşan-a-du ғal öggüged yuyı kisu” gebe. man-u eke čuyidungzı-tai yabuday. bi čuyidungzı-tai yabuday. tere kög-tege dobtulju yabuyad, nige büdügün qarşan-a-yin unggı tag qayurı. tegün debsuged üürtüleju bayıyad, časun bayiqusi. čuyidungzı qusuyad asağayad abuba. tegeged bayiju bayital-a köldeged üküju bayişsan kümün, odoki qoni imay-a-ban, tere mörtegen tere mori-ban kötüljü abuyad tayjiyad čičireged bayişsan, tegeged kürüged irebe. qarşan-a nam o yeke ulayan ғal bolba. o yege büdügün qarşan-a. tegetel-e bi dobtuluyad kürbe. odo yayakin-a ? nağan-a čini “o o o” ged tegeged bayın-a. o odo üküdeg jig, üyile-yin ür-e boljai. eyimü le üyile-tei yüm bayısiu ged eyıged qarşan-a-du abčırayad, o ғal-

ača qola saɣuday ged, času tegegečikeyged saɣulɣaba. o bi tegekü-dü nam eyimü. ɣar ile bolqu uu! ɣar dayaraqular bayuyad času-bar ukiyačiqaday. tegeged le dulayarayad abuday. nam nige mayu qubčasu-tai. “küyi bi ene mayu labsiy-ban tayiluyad ögsü. ködürüged saɣu” geküler “ügei, ügei. či köldüged üküjü odn-e. kereg ügei. obu, bu bu (dayarayad čečerejü bayiqu-yi dürsüleksen ayalyu üge)”gen-e. tegeged ɣal-ača qola saɣuyad kölčiged le, bi dobtuluyad qoni imay-a-yi kögegejü irebe. kögegejü ireged door-a bey-e-dü joysuyacıqaba. üker aduyu yayakil-a medekü ügei. bičiqan bayiyad la tegejü bayital-a kümün-ü anir ɣaruyad dobtuluyad irejü yabun-a. tegeksen čini aq-a 1 бүдүгүн даqu-ban morin deger-e-ben talbičiqaysan irebe. 1 dongbu-du čayi činaju abuyad daqu abuyad ɣarčai.

odoki čayi-ača 3 ayay-a uuɣuba. odo ende saɣuyad bayiqu yum bisi. yabuy-a. bi ene kedün irge serke-ben tayuyad oruyad irey-e. o aduyun üker ger-ün qajayu-bar oruyad irečikeyei. tay bögem-degen očiju bayin-a. tegeged mani ene 2 yayakiju oduysan yum ged tosuyad ɣarču irebe. tegeged morin deger-e-ben talbiyad čuylayad bičiqan ɣayiyui bolba. kele-ni bičiqan talbiydaba. tegeged kedün qoni imay-a-ban kögeged yabuba. tegekü-dü man-u bergen tüngge-dü ɣal ögčei. ende 1 čayan toluyai bayin-a siu. tegeged bi ɣal-un bar-a-bar mal-iyen tayuyad oruju irebe. 5 irge serke tüngge uruyu oruyad času daruyad qayačiqajai. tegeged tere (tüngge) uruyu oruyad kebbe. aduyun tere qoyir-a oruba. tegekü-dü tüngge gedeg čini eyimü (toluyai dabam-a öndür). namayi siɣ bayačar kümün oruyad kebtjü odday jig. časun eyimü (kümün-ü ebüdüg kürüm-e öndür). odoki čini (časun-du daruydaysan irge serke-yi) morin deger-e namnayad talbičiqayad ene söni nige la sayin untaju abqu uu. tere aduyun-ni ɣaday-a abčirayad eričikeler (toɣtayaqular)-ni söni kebtged bayiday. ɣaday-a abčirayad ene egüden deger-e erečikey-e geküler “yabuysan-ača nayasi sayin amaraysan yum bisi. öber-iyen oruyad ene söni nige dulayan untaju abuyacı” gen-e. ene söni qoyituki-ni jadaraqum yum uu? emüneki-ni jadaraqum uu? untayad yamar yayuman bolday yum? ene Bulayan-u buta gedeg čini, tülege gedeg bujar-tai yayuman ügei. bajarwani. qataju odqular ingkiged qaraiyad unaju oduysan bayin-a. julum-a dotur-a tülekü yüm bisi. ɣaday-a tal-a-du-ni 2 бүдүгүн modu-yi solbiyad talbičiqajai. nige qota umda uuɣuju abuyad tegetel-e eke sergübe. eke-yi le qučiju abba. bi gem ügei. “öröki samayan (eke-yi)-iyen le sergügejü ab” gebe. tegeged le qonuba.

ürügün-dü bi ɣadan-a odo yayakiysan bol ged bosuyad güyibe. qaliyayad yabuyad bayinam. üker le bayin-a. 4 dayan üriy-e aduyun oldačiqaysan. morid qaliyayad güyin-e. güyiged ene ɣatulyan-u tegün-iyer oruyad ireküler Qasay qaltar üküjü odčai. dakiyad eyiged güyiged qaliyaqular Čöyimbül-un boru gedeg sayiki boru morin üküjü odčai. dakiyad eyiged güyiged qaliyaqular odoki boru ajiry-a üküjü odčai. minu unuysan keger mori, aq-a-yin unuysan qo mori 2 bayin-a. tere 2-i abuyad kötülüged güyiged irebe. “yayakiba?” “čayaduki 3 mori-ni üküjü odčai. yamar üküksen ečiye-ben. tere aduyun čini basa ügei. qamiy-a odba gegči boyi? bi

ayuju bayin-a. ene čini bujar-tai yaγum-a boljai. ja odo (üküged ügei mori) abčiraju mori bariju abčiran-a. nomuqan morin bayiqusi. čaγaduki čini unuju čidadaγ yum uu? nam aduγun kögegečegenem. nam türgen nige γajar-tu baγuqu-yi boduqu yum. čaγan-a yaγuman ügei”. man-u aq-a yaγaradasun kürüged 1 ayay-a čayi uuγučiqayad qo mori-ban unuju abuyad ögede qaliyaγad dobtuluγad Sir-a-toluγai-du γaruγad Baldai-yin gedeg ayil-du baγuday bolba. tere kög-tegen γarču ireged qaiyiqular sayiki 3 üriy-e emneg yaγumas bolday bolqu uu! bi yabaγan man-u egeči yabaγan, bergen yabaγan. üker taγuyad yabuγad bayiju tende kürčü baγuju abuba.

2 qonuγad Baldai-yin degüü Möngeke-yin torum-yi nada suraju ögbe. torum-yi unuju abuyad aduγu-ban qaliyaγad oluγad irebe. qonuγsan γajar-un tende 1 čaγan toluγai üjegden-e. tere deger-e γaruγad irebe. γarču ireged uruγu-ban qaliyaqular 1 jim jam qaryulduba. baγuju abuyad yabuqular odoki toluγai deger-e-ben γarču ireged joγsučiqaysan bayin-a. kümün gegči yeke ergiküler ingkiged ergiged yabuju odday jig. dakiγad yabuju yabuγad odoki bütün modun bolčiqayad tere söni minu qonuγsan γajar üjegdejü bayiqusi. dakiγad yabuju yabuγad jim jam-du oruju abuba. dakiγad yabuju yabuγad odoki čaγan toluγai deger-e irečikebe. tegeged bayital-a orui bolqu ügei üü! ene čini köldejü üküdeg jig. tögerel ügei odo ger-tegen kürčü abul ügei. tere üy-e-dü tögerejü bayiju ger-degen oduγsan siu. o, aduγu-yi aq-a Dasiwangjil-eče ögede yabuγad qaiγad oluγsan ügei. Osman-u Qasaγ abuyad yabuγsan. sayiqan tarγun morid.

DM300082(2) gürüpü-dü 300 kümün čuγlayulba

ende oruju iregsen tere ebül-degen boduliyan bolba. Qasaγ Kitad 2 dayilduba. ene Bayitay gedeg γajar-tu dayilduγad man-u Mongγul basa odba. man-u sin-e iregsen nutuγ-ača 30 kümün čerig-tü tataju odba. tegeged Bayitay-un čaγadu bey-e-du Dotur-a-qar-a gedeg-tü oduγad bayiba. Kitad-un čerig Altan-γadasun gedeg γajar-un qoyitu bey-e-du ireged bayiba. tegün-dü 3 uday-a dayilduγad 3 čokiγuluγad dakiγad segül-dü-ni 1 sirügün čokiγuluγad Kitad 4 sar-a-du baγuyad jayilaba. tegeged Köke-toqui-yin Kitad čerig basa baγuyad yabuba. tere kög-tegen yabuγad bida 4 sar-a-du ene Bulayan-du oruju iregsen. 6 sar-a-du nutuγ negüged jusalang-du γarba. tegeged baγuyad bayiju bayital-a qota qoγula ügei. tegeged ene Qobuy (Qobuγsair) oruju iregsen. man-u Bangγaqan oruju iregsen. tegeged ene yeke nutuγ. tere ebül yeke jud bolba. jud boluγad mal dundayur bolju oddba. tegeged baqan yadaraqü ügei üü. idekü qota ügei. dangda miq-a-bar amiduraday bolba. tegeged jusalang γaruγad bayiju bayital-a Qar-a-balčing-ün salay-a-du gürüpü čuγlayulba. tere salay-a-du amitas čuγlayuluγad bükü čerig tataγad 10 kedün qonuγ 300 kümün čuγlayulba. tegeged Gemneg gedeg daruγ-a daruγuluγad 300 čerig dayayad oruγad yabuba. tegeged yabuγad Köke-toqui-yin Kitad čerig-ün bayiri-yi önggereged čaγadu tal-a-yin naγur γatuluγad 1 salay-a-du odču 1 sar-a düng-tei bayiba. qariyu iren-e ged bayital-a Kitad čerig baγuyad ende-eče Qasaγ oduγad ejelečikejei.

tegeged dayin ügei bolba. tegeküler 300 çerig gedergü buçaju iredeg ügei üü. qariju ireged ʒool-du oruju ireged bayiba. man-u kin Kitad-aça 150-ʒad ayil iregsen. ene Qobuy basa türügülüged negüjü oruju iregsen, basa 60, 70 ayil oruju iregsen. Qaraşar-a-aça oruju iregsen bolqu ügei üü. bidan ene Čonji-tal-a-aça oruju iregsen.

ene ʒajar ireged ebüljideg. ene dalan gedeg čini bitegüü qulusu-tai. egüber qoyarqan jam bayiqu-aça bisi, çayan-a yabuday arɣ-a bayiqu ügei. ene modun gedeg čini tay bitegüü. qasiy-a kebtei modun. nam dotur-a-ni oruyad bayučiqaday qasiy-a kebtei modun bayişan. odo çuy-i-ni tüleked ačiyad bayital-a odo dayusçu bayin-a siu. deger-e Ulayan-üjügür gedeg ʒajar yabuday arɣ-a ügei modu-tai ʒajar bayişan. abuyad tüleked, qasiy-a bariyad bayital-a çuyar čileged joşsuba.

DM300085(2) dayin-du oruysan

ene Bayitay-tu dayin bolba. bi 24-tei bayişan. puu qayaju la bayil-a. quyi quyi alaju la bayiday bolul ügei. tere yeke puu ireged kei tusçu la bayin-a. man-u qajayu-du Jamling gedeg daruy-a bayişan. segül-ün puu yay tere oroi deger-e. ja odo Kitad ür çayiju bayiqu-du irebe. yay ingkiged bitegülüged sayučiqaşan. tende-eče puu qay-a gedeg dokiy-a öggün-e. tegejü bayital-a dayisun bürüg baruy-tai ʒaruyad iredeg ügei yüm bü. ʒarçu ireged ʒajar ejeledeg boluyad ʒarçu ireküler bidan tosuyad sayučiqaşan bayin-a siu. bidan sayuju bayişan ekin-dü 15 kümün sayuju bayişan. man-u Bangyaqan-eče Qongyur gedeg 1 mergen bayişan. tere sayuju bayital-a: “alayad bayiқub” gejü keleged 1 Kitad güyiged ʒaruyad irebe. tegeküler odoki-yi qayayad unayačiqaba. tegeküler puu-yin dayun gedeg čini nijiginejü odday ügei yüm bü. ʒnat, kündün pülimet talbiyad bazarwani nijigineged qayaday ügei üü. bi nam puu-tai. Orus-un sayisairmindet (gedeg puu)-tai. tegeged la qayaju la bayiday. bi tegekü-dü yaşum-a-yi aldaday ügei. bi barayun (Čonji)-du bayiqu-du puu qayayad Kitad-un qoni qariyuluyad suruysan. Yangqulai gedeg puu bayiday. tegün-i egürčikeged qoni qariyuluyad yabuyad činu-a ireküler puudayad, ang puudayad yabuyad bayiday.

DM300141(3) bičig suryaşan

manus-i çuylayulju oduyad tere emün-e modun unggı-du kičiyel jıyaju bayişan. nom jıyaday ügei yüm bü. Mongyul ger-tü wu, yeke yaşum-a (kümün) bayişan. dakiyad segül-dü-ni nam jarim-ni qayayad. bi aqalayači-tai oruyad orul ügei qayayad qubirayşan yaşum-a bolqu uu! tegejü bayiyad tarayşan yaşum-a bolqu uu. jarim-ni surba. Jarim-ni surulçaqu ügei qayayad jayilaba. jarim-ni ner-e-ben talbiqu düng-tei. tegeged odoki jegegsen yaşum-a mededeg nige-ni odoki (bayı-yin bičigsen)-aça-ni qaliyayad bičiged, tegejü bayiyad bi oruyad jayiladay ügei yüm bü. tegeged bi odo ner-e-ben talbıju (bičijü) čidaday ügei kümün. nom gedeg yaşum-a-yi oytu mededeg ügei kümün bi. qarangyui qar-a nüken.

tere üy-e-dü ulayan qaranda bayişan. (dolobur) quruşun-u-kiri. 3 anggi

qaranda. 1 qaranda-yi 2, 3 keüked bičin-e. (1 qaranda-yi 3) quγulaγad quγulaγad üjügürlečikedeg. qota ču ügei, yaγu ču ügei. tegün-dü oruqu-yin (orun-du) irge (-ben qarayad) qar-a siγaru-ban uuγuγsan-ni sayiqan boluγad qayačiqayad oryuju oday ügei yüm bü. dakiγad ireged dayudan-a, odqusi. 1 dayudan-a, 2 dayudan-a, tegeged qayan-a. dayudaqular baγačud-ni iredeg yüm bayin-a siu. jarim-ni suryad abčiqayγan bayin-a siu. emegtei. qamtu surču bayiγsan kümüs-i medekü ügei. martayγan.

Fangyang Damiran baysilaju bayiγsan. tere šorong-du yabuγsan. šorong-ača ireged (abayai-yin-iyān) ger-tü oduγad abdar-a deger-e 1 sil ariki, 1 čayi talbiγad, 1 tory-a talbiγad “abayai-ban abču yabusu” ged Kampani-ača abayai-ban abuyad juluyγan gedeg.

nutuy iregsen (1943 on)-ü qoyitun jil-eče Fangyang Damiran bičig jiyaju bayiγsan. bi 25-tai. 30-tai (kümün) ču bayiγsan. 40-tei (kümün) ču bayiγsan. bay-a kübegüd ču bayiγsan. bay-a ökid ču bayiγsan. 1 nom surγaju abudaγ yum ged. segül-dü-ni qayaγad qayaγad bayital-a segül-dü-ni surγayuli bayiyulba siu. baγačud-ni čuyar qoçuraba. бүдүгүн-ни чuyar qayaγad qayaγad jayilaba. tegeküler baγačud-i čuyalayulju abuyad surγayuli-du oruyulju nom üjegüldeg bolba. tegeküler teden surčiqadaγ ügei yüm bü. ene baγačud čuyar nom-tai. ene aqalayači (Möngkebayatur-yi jiyān-a)-tai.

1 kümün eyimü (2 γar-un alay-a-ban neyilegülgönsen kiri) 1 bayiri čayasan ögčü bayiγsan. baysi-ni sambar-a kebtei 1 modu talbičiqayγan. tegün-dü kö-ber buduyad. tülegen (γal čučali) kö boldaγ ügei yüm bü. tülege dutaγu asayad untarayγan ese bayin-a uu! tere kö-ber nom bičiged jiyaju bayiγsan. modu degüjilečikegsen gilüger. qar-a kö-ber bičijü bayiyad arilyačiqayad dakiγad kö-ber bičideg. usu uruγu yaγum-a düřčikeged arčičiqadaγ ügei yüm bü. čim-a-du jiyāyan-a. dakiγad tegün-dü jiyān-a. dakiγad nada jiyān-a. tere yamar üsüg büi ged nige nige jiyadaγ. tegeged tegün-i bičiged bičiged neyilegülgöged dakiγad qolbuγad eyimü üge-tei yüm bayiju siu ged jiyān-a. tegeged segül-dü yaγakiju geküler bi qayaγsan-ača suraqular “odo čayasan deger-e bičideg bolul-a”. bi čayasan deger-e bičige ügei. tere-eče qoyin-a kübegüd bütün qaranda-tai bolba.

DM300085(3) Bulayan-du ireged gerleju amiduraysa

tegeged Bulayan-du oruju ireged tariy-a tariγad, tere Köke-üjügür gedeg γajar 26-tai-dayān abayai abuba. man-u aq-a üledegse kö-rüngge-eče nada ömči ögbe. 2 temege, 1 morin, 3 imay-a isige-tei, 1 qoni quraγ-a-tai. ingkiged ögbe. tegeküler man-u eke “či minu kübegün-dü bay-a ögčikebe” ged. “bi odo 2 jalayu kümün. bi kümün-ü mal qariγuluyad kümün-dü ködelmüri kiged gedesü-ben tejijeγü čidan-a. tanus 4 böli-tei. čayan-a bi abqusi. ene bolun-a” ged tegeged abuyad γaruγad ene nutuy-un mal, 12, 3 ayil-un mingγ-a γarui qoni mal abuyad qariγuluyad ayula-du γaruγad ebüljiged čayan bolju bayital-a abčiraju mal-i-ni öggüged tegeged kedün jil amiduraba. Altai-yin ang qayaju ideged amiduraba. tegekü-dü (ang) qoriγ-a-tai

bayırsan yum bisi. qoyusun çay. ang alaju abuırsan jalayı-yin mörüge-yin çay. (bi) abayai-tai-ban qoyayula tere ayulan-du ebüljiged tegeged nige amidurayad, 17, 8 jil arad-un mal qariyuluyad amiduraba. tegejü bayital-a nigedül gedeg yayum-a bolday yum gen-e. nigedül gedeg yum yayakiday yum geküler bayaçud mal-dayan küçürkejü yadayad nigedül-dü ögdeg yüm gen-e. yadayu arad tümen-i tatan tengçegüregüljü abday yum gen-e. tegeged 1 daruy-a kürçü ireged uqayuly-a kiged yabuba. tegeged la ireged amidurayad tedkübüri-dü yaruyısan. odo bi 81mingyan tögürig-un tedkübüri-tei.

DM300142(4) Osman Qasay aduyı tayırsan

tegün-eçe qoyir-a-ban Osman bosuyad yayakiba? kögegegül kögegekü üü! jusalang deger-e-eçe aduyı kögegekü üü! qota-tai qoni abqu uu. ügei amurayulul ügei bayilgüi. bi ene Juuq-a (gedeg yajar)-du, Mangnai-du bayıju bayırsan. tere aru-du qorsiy-a-yin Dügür-ün qoni bayırsan. Nim-a qariyulju bayırsan. tegün-ü dededü bey-e-dü Buryasutai (gedeg kümün qoni qariyuluyad) Jaq-a tal-a-yin aman-du, tegün-ü dooratu bey-e-dü eçiçe küü qoyayula qoni qariyuluyad, tegün-ü dooratu tal-a-du bi qoni qariyuluyad bayıju bayırad genedken Čoom-a lam-a temege kötülçikegsen irebe. “yayakiba?” geküler “çim-a-yi negülgejü qar-a ayula-yin aman-du abaçıju bayuly-a gen-e. çimayi negülgekü-ber irebe” gebe. ebül çay bayırsan. tegeged çokiyad tende kürbe. tende bayuyad mangyadur-tu-ni önjibe. nöğügedür-ni bi qoni qariyulba. tegeküler aru-du qadan-du kedün imay-a bayıjai. görügesün. 2 imay-a alaçiqaba bi. abçirayad qonuyad mangyadur ürügün-düni tegün-ıyan yarayayad qariyulju yabuqul-a öglegür (ürügün) Dügür-ün qoni negüged ayula uruyıu yarçu bayın-a. tegejü bayital-a Buryasutai negüged yabuju odba. Pungçuy kögsin negüged yabuju odba. tegeküler bi tende yayçayar qoçuraday ügei yüm bü! tegekü-degen baqan ayuyad ene yamar yayum-a bolju bayıqu yum ged tere kög-tegen ireged odo abayai-dayan kelegsın ügei. abayai 2 egürge qaryan-a abçirayad talbiçiqaysın bayın-a. köyi odo yabuday kebtei. qoni-ban tayuyad yabuy-a, ger-ıyen beldüy-e. tegeged qoyayula biçiqan ger. qoyarqan temege açıday yum bolqu uu. odoki-yi çuçaıyad qayayad qayayad beldüged ür çayıy-a ügei bayital-a qoyayula qoni-ban tayuju abuyad yabuyad ögbe. Bulyan-du oduba. tere nutuy çuyar çasi-ban negüged yabuju odba. yayakin-a? “yayakiday bolbaçu iredeg yayum-a ireged sitayaqular sitayay. qoyayula ami-tai-ban. ger-ıyen açıday-ıyar beldüçiked temegen bayıqusi. açıday-ıyar beldüged qayaçiqayad yabuday ügei yüm bu. tere kög-tegen qoyayula-ban çokiyad Bijuuqai-yin ekin-dü irejü yabutal-a man-u eke 3 temege ködülçikegsen kürged irebe. “yayakiba” geküler tanus-i ene Gün-juuq-a-du bayuly-a gejü bayın-a. nayar-a negülgeged ene Gün-juuq-a-du oruyulju ireged bayulyaçayayıtun gejü kelen-e” gejü man-u aq-a kelebe gen-e. man-u aq-a tende bayırsan bolqu uu!

küyiten geji. orui bolba. küyiten gejü bujar-tai çasu-tai. “bi ene qoni-yi tayuyad ötüg deger-e bayıju bayıy-a. ta qoyar ger-ıyen açıyad ir-e” ged man qoyar-i gedergü

qaliyağad güyülgedeg ügei yüm bü. güyülgedeg çokiyağ bayiba. a küyiten geji. kürçü iren 1 qaryan-a-du ɣal öggüged çayi çinaju uuyučıqayad temege-ben qumnayad ačıju abuyad naran oruju bayiqu-du çokiyağ (yabuğad) bayiba, çokiyağ kürüged ireküler emün-e-eçe (eke) ɣal tüleçikegsen qoni-ban eregsen (qarayşan) bayıju bayiba. tere kög-tegen ireged ger-iyen bariju abuba. tegeged nutuy-un qoni bolqu uu tere.

mangyadur ürügün-düni Batu dobtulju irebe. “kürüged irebe üü” geküler “kürüged irel-e” gebe. (Batu) “odo ɣool-du oruqlar küyiten bayin-a. iregsen qonid ene emün-e Qar-a-bar bayučıqayşan bayin-a. odo ene ötüg deger-e bayuyad kedü qonuju üje. orui-dayan aq-a irejü qonun-a. (aq-a çini) gürüpü-dü yabuju yabuğad urjidur irebe” ged tegebe. tegeged tende-ben qonuba. man-u eke temege-ben kötüljü abuyad ɣool uruɣu yabuju odday ügei yüm bü.

mangyadur-tu-ni qoni-ban qariyuluğad, bürügül bolju bayital-a qoni-ban oruyulçıqayad çayi-ban uuyuju bayital-a qar-a noqai bayışan tere quçayad dobtulba. tere noqai güyiged yabuju odba. ügei, çayadu çini çinu-a iredeg yüm üü? yamar yayuman? sara-yin sarayul bayışan çay. “Kerbis-ün niruɣu deger-e ɣaruyad qaliyağad orki çi. ene yamar yayum-a?” gedeg üge bolun-a. Kerbis-ün niruɣu deger-e ɣaruyad qaliyaqul-a arudağur uruɣu yayakibaçu 20 ɣarui mori-tai 30 siqam kümün gürüpü uruɣu qaliyağad dobtuluğad odçu bayin-a” ged tegen-e. önöki çini yamar uqayan-tai yum geküler “o, Bayanɣul-un medegen-eçe ende medege irejü bayiqu kebtai” gen-e. “medege ireküler 2, 3 kümün irekü-eçe nige qotan kümün iredeg yüm üü? Qasağ irejü bayıday bolul ügei, çayaduki çini” geküler “yamar-pad. medege le irejü bayıday ügei yüm bü. çerig çu irejü bayıday la yum bije! ken medekü üü” ingkiged bayiba.

ja, tere bolba. tere tegekü-dü sandurqu uu, bide. önöki “çerig qobçasu-ban emüsçü ab. batulaju ab. çi man qoyar ger-tü odun-a gekü yüm bayıquşi. ene üküg toluğai-du ɣarçu yabun-a.” qoni-ban qotan-düni qayaday ügei yüm bü! Batu iren-e gesen iregsen ügei. odo irekü üü odo irekü üü ged bayıday ügei. Batu, Jöngben, Kerüni, Dorji tere 4 Batu-yin-du ireged tere söni daliu (küjir) talbijai. (Batu) untaday bolju bayital-a tere 3 (Jöngben, Kerüni, Dorji) ireged “ene söni nige daliu talbiğad uyıdburi-ban ɣarɣayad qonuy-a. gürüpü-dü yabuju yabuğad üküjü odqul-a maus-tu yamar jirɣal bayiqu uu!” geju keledeg jig. Gombu kögsin bayışan. tegeküler odo çini Batu 2 mori ebesü-dü oruyulçıqayad odoki daliu-ban talbiqu uu. Batu-yin 1 keger morin bayışan. keldeng keger ged 1 morin bayışan. oruyulçıqayad odoki daliu-ban talbiqu uu. tegeged 2 morin bayıju bayışan. odoki morin ebesü talbiğad boyuçıqayşan qasiyan degegür ösürüged ɣaruyad odçei. “ene boru morin ösürüged ɣaruçıqajai. ene gedesü-ben abuyulqu geju bayin-a” ged tegeçikeküler “wo talbiğad kögegeçikegtün” gebe. tegeküler tere kögsin talbiğad kögegeçikedeg ügei yüm bü. tegeçikeged daliu talbiğad unaju odday ügei yüm bü. minu 1 ajırɣ-a bayışan. Batu unuyad yabuğad ajir-a-ban eçegeçikegsen. 1 küreng ajırɣ-a. minu ɣaçıqan ajırɣ-a

bayırsan. morin unuy-a bolqu uu. Batu-yin aduyun-du ejen bolju abuyad tere ajiry-a ireküler nooluyad tegeküler (Batu) “ene ajiry-a-ban ab” geküler man-u aq-a tegün-iyen abçiraju yool-du ende talbiday bolba. tende irejü untayad tende odçu nayaduday. man-u abayai ger-tegen, man-u bergen ger-tegen, man-u eke ger-tegen. Nike (Nim-a aq-a) odoki ajiry-a kötüljü yabuysan kög-tegen, qariju irege ügei.

tegeged kebteged untaqu gekü-dü “kö Siliy” ged man-u eke beri-ben dayudaqu uu. ene çay bisi-du 2 kübegün ende ergildüged 2 dörüge qarылдуғад çay bisi çay-tu yabuju bayin-a. odo ene yamar uçir-tai yum bolba uu” ged man-u eke kelen-e. “ügei yamar yayum-a bolqu. door-a tenüjü tenüjü yabuğad qariju yabuqu ügei üü” gedeg yüm bayin-a. tegeküler man-u eke “bi Batu-yin-du güyijü kürüged iresü” gejei. “bi yayçayar yayakiday yum? qoyayula yabuy-a. 2 yayum-a yabuju yabuğad bariyad alaçiqul-a yayakiday yum? Batu-yin-du oruyad yayakiday yum?” gen-e. tegeged bayiju bayital-a minu küreng ajiry-a güyiged kürüged irejü yabun-a. odoki ebesün ajiry-a. güyiged kürüged ireküler man-u eke ebesün küriy-e uruğu oruyulçiqaba. oruyulçiqayad bayiju bayital-a tegeged man-u aq-a basa daliu-ban talbiyad tende-ben qonujai. tegeged bayiju bayital-a yamar yayum-a bolju bayiqu yum medekü ügei. ürügün-dü-ni odokis yeke erte daliu-ban talbiju bayiyad nige biçiqan dug tusuysan yangju-tai. ür çayiy-a ügei bosuyad yabuju mal-iyen qaliyaday boluysan boluyad erte mordayad odokis yaruyad çasutai. (tedenüs) ireged aduyun mör mösgiküler yeke aduyun-u mör-ni uruğu qaliyalayad tayuyad yabuju odçai. Qulusun üjügür-ün aduyu-yi çuy-i-ni tayuju abuyad yabuju odday ügei yüm üü. Batu-yin 6 mori-yi kögeged Qar-a-du yarayaju bayiyad kögeged yabuju odçai. bükü aduyu-yi çuyayulju abuyad yabuju odday ügei yüm bü.

man qoyar (Noosutai abayai-tai-ban) oruyad yaruyad seleged¹⁴⁾ nige biçiqan duy tusuyad tegeged le bayiba. tegejü bayital-a man-u kin ene bey-e-dü 1 şobuyur qadan bayin-a. tegeged “keüken, yayuman iredeg yüm bol ene qada-yin unggi uruğu oruju kebtejü od. bi tung çinu orui deger-e sayunam. iredeg yüm bol alaju bayiyad ükünem bi” gejü kelebe. qurdun puu-tai bi. tegeged sayuju bayinam bi. genedte abayai güyiged oruyad irebe. “ene aru-du qongqu-yin dayun yaruyad, dalu-yin dayun yaruyad tegeged qar-a yayum-a yabuğad bayin-a” gebe. “Qasay irejü bayiqu ese üü” gejü kelen odoki-ban dayayulju abun bosuyad tere şobuyur uruğu yarçu odba bi. yaruyad qoyayula qaliyaqular ür çayiqu döküjü yabun-a. tendegür tere aru-du çayar-a yarçu yabuğad qongqu-yin dayun çu ügei bolba. çuyar Mangnai ögede yaruyad yabuba. tegün-iyer ese oruju irebe bilü. Mangnai-bar oruyad. ene Qasay olan kümün iregsen. yeke çerig-ni ene güripü-dü iregsen bolba. bi tegeged kelejü bayiqu uu, “yaltai sumu-bar qayanam.” tegekü-dü çerig ene Fayça-yin-üjügür-tü bayırsan. nayan-a-ni çerig jaysuju bui. yaltai sumu-bar qayanam bi. sumu-yi ögede qarayuluyad qayaqular tere sumun-u genel-iyer dokiy-a bolyan-a. odoki abayai çini namayi alayulqu ügei. örökü (önöki) aladay yayuman ireküler çim-a-yi alaçiqun-a. qola-bar” ged odoki (abayai) puu-tai noolduyad. bi qayan-a ged yadaju bayiqu uu. tegejü

bayital-a tayuju abuyad yarba. tabtai la ür çayiju bayital-a door-a-aça ögede 3 mori-tai kümün yaruyad irebe. Batu-yin boru morin unučiqaysan kümün tung türügündüni çokiyuluyad man-u-du ireged sakiyad sayuyad bayijai. bi yal puu-bar qayaysan bol namayi alačiqu bayijai. bi odo yayakin-a? tere kög-tegen ayuju odqu ügei üü. bütün güyiged çayar-a-ban oruyad orui-du yarba. qoni-yi qayaba. tegeçikeged бүртү баруи-тай дакийад ергигед ирекүлөр Batu “Noosutai bayin-a či?” ged barkiran-a. “oyi, ende bayin-a” ged qayikirba bi. Batu “amidu bayıysan boljai. çayan-a çini aduyu tayuju abuyad yabuju odba siu. Qasay” gen-e. (bi) “oyi Mangnai-bar tayuyad ene Ulayan-toluyai-bar sin-e önggerebe. olan kümün dobtuluyad jayilaba” gebe. tere kög-tegen odokis çokiyad Sinay-a-çaqatu-yin nayadu aman-deki şobuyur ulayan ayula-du 3 mori-tai Qasay oduyad sayuyaçiqaju gen-e. naran tusçu bayital-a aduyu tayuyad irebe gen-e. aduyu-ban siqayad oruyulju irged tegün-iyer-iyen yarayad odqular tere çayan yajar-tu Qasay qayayad alayad bayiqu yum. tay tulayayad oruday arç-a ügei boluyad yeke olan ami tegeged bayiju bayital-a aduyu-ban tayuyad Bayanmodun-u nayaduki Çayan-du yarçu Qar-a-toluyai-du kürçü yabutal-a odoki 3 (ger-tü sakiyad sayuysan Qasay) dobtuluyad Qar-a-toluyai-du yarçu odba. tere yurbayula Qar-a-toluyai yaruyad aduyun çayar-a dabayuluyad abuyad jayilaba. dakiyad Bayanmodun-u aru-du yaruyad sayuçiqaba. tegeged aduyu-yi abuyad yabuju oduyusan. 1 birayü öggüged çerig-eçe abuyusan minu 1 boruyçi gegün tegündü (dotur-a) odba. aq-a-yin ajiry-a (eke ebesündü oruyuluysan-aça) qoçurba. man-u aq-a ireged ajiry-a unuju abuyad aru-aça-ni gürüpü-dü yabuba. yamar eçige-ben olday yum bui. tayuju abuyad yabuçiqaysan yum. tere boru morin üyile-yin tataysan. (qasiyan) degegür yaruyad odqu-ni. üyile-ben qadqumar, yaruja yarqular tegejü le yarday bayin-a siu. tegeged tere boru-yi talbiyad kögegeçikegsen. Qasay-un ürüng-un keger ged 1 jülüg mori bayiba. 1 qaltar morin bayiba. oo jöndegen, 7, 8 mori-tai. gürüpü-yin gesigün. gürüpü-dü yabuyad abçirayad bayıysan yayumas. tere boru morin unuyad danda ang kögegejü yabuju la bayil-a. tegeged çüg-i-ni Qasay kögeged abuyad yabuba. tung ene Qar-a-toluyai-aça uruy aduyu-yi çuylayuluyad abaçiqaysan bayin-a.

(tere Qasay-ud) nada oyiratul ügei. qoni tayuday jayayan bayiqusi. Osman ayula oruqu gejü ban-a geküler aduyü kögegejü abaçiju baruytai morid olju abuday bolju Qasay-ud uqağan aldaju bayiday ügei yüm bü. dakiyad tegün-eçe-ni kögegeçeldüged Osaman-du medegdeged musain day-a, üriy-e, gegün yarçaju ögbe. Osman tedenüs-i “yabuju kögeged ir-e. sayin morid abçiraytun” ged abuyuluysan yayum-a bolqu uu. Osman çuylayulju abuyusan morid gejü kedün jayun yayum-a bayiqu ügei üü.

DM300085(5) Bulayan-u bütügen bayiyululta

ende bayiju bayiyad bi emegtei abuyad nutuy-un mal abuyad ayulan-du yaruyad yabuju odday. tegeged oruju ireged 2 jil bolju bayiyad Bayansudal-du tariy-a tariba. tariy-a tariyad tariy-a-bar 1 gegüü olju abuba. ebül-dü-ni alaju idedeg sarluç abuba.

ene Bulayan ɣool-du bükü amitan tariy-a tariju bayiɣsan. tegeged čuyar amidurayad iredeg üü. tegetel-e Jöbleltü-eče qoɣula irejü bayin-a ged Jöbleltü-eče iregsen qoɣula ɣulir sumu-yin töb deger-e obuɣalačiqaba. tegeküler-ni tere tariju bayiɣsan tariy-a-ban qayaɣad qota uruɣu oruju oduɣad odo kürtel-e ɣajar-ıyan tariqu ügei. tariy-a-ban tariqu ügei. dangda-ban belen ɣulir idedeg. tegetel-e jasay-tu ɣulir abčirayad oboɣalačiqaysan. dakiɣad ɣulir-ıyar usu boɣuba siu. Bulayan-u ɣool-un usu-yi boɣuju usu-yi-ni naɣar-a ɣarɣaba siu. Jöbleltü-eče yeke ɣulir ačıɣad oruju iregsen-i maɣu yaɣum-a ged qudal keleged usu boɣuju bayıba. tegeged kesig-ıyen bariju bayiɣu ügei üü. man-u ende jöngdegen boluɣsan.

ene Bayıtay-tu ɣasalan gedeg yaɣuman ireged dayin kigsen. ɣasalan gedeg kümün. Quyi Quyi ulus. man-u Mongɣul uruɣu dabirayad. tere ɣasalan-yi man-u Mongɣul buta čokiɣad kögegebe. ɣasalan üküdeg-ni üküged juluyad jayılaba. Quyi Quyi bol dangda dayin kideg. man-u Mongɣul-i čokiju oruyulju abday boluyad ireged čıdayan ügei. čokiɣulju abuyad gedergü jayılaba. tegün-ü tere Bayıday-tu bariɣsan barılı-a-yi ačıɣad abčiraju ene Bulayan-du barılı-a barıba.

tegeged kedün jil bolju bayiɣad dakiɣad ende Isdanzi gedeg yaɣum-a irejü bayiɣulba. Nun-a gedeg daruɣ-a-tai. Šadbur gedeg niru-a-tai. ene Bulayan-u arad-ud-i čuyɣayuluɣad ɣar-ıyar ulus-un boɣumta kilgegüljü bayiɣsan. tegeju bayiɣtal-a morin masin irebe. man-u ende (Alay toluyai)-du 12 morin masin. deger-e sumun töb-tü 7, 8 morin masin. Nun-a gedeg daruɣ-a ireged jokıyan bayiɣuluyad Bulayan-u ɣool-un ebesü-yi qaduɣad. odo ene door-a baričiqaysan 1 čılayun qasiy-a bayin-a. ene deger-e baričiqaysan čılayun qasiy-a bayin-a. tere dotur-a baričiqaysan čılayun qasiy-a bayin-a. (ene qasiy-a-nuyud) ebesü kideg yaɣum-a bolqu uu. ebül-du-ni ebesü-ben kided boɣuyad quriyayad talbin-a. kedün jil tegebe. (bi) nigedül-ün qoni abuyad ügei čay, amitan-du jaruɣdaju bayiɣad ebül-dü tere ebesün (ajil)-dü oruba. 5 kümün ɣar-ıyar čikideg, mori-bar ergigüldeg. ene ger-ün saɣurin jerge-tei jayi. tegün-ıyar 2 mori qooslayu abuyad 4 mori solıyad güyülgen-e. 2 tal-a-duni 2 kümün saɣučıqan-a. 1 kümün čikijü öggün-e. 1 kümün ebesü-yi bayčalaju öggün-e. 1 kümün ebesü-yi bayčalaju öggün-e. 1 kümün ebesü-yi uruɣu bayulayaju öggün-e. tegeged 3 jil amiduraba. tegeju bayiɣad 2, 3 mori-tai bolba. 1 mori-tai bolba. tegeged bayıju bayiɣad nigedül-dü oruba.

kümüs baqan qašangnaɣad nigedül orul ügei bayiɣsan uu yaɣakiɣsan yum? nigedül-dü oruyad kölüsün öggün-e gegči bujar-tai (yeke ögdeg). nigedül-dü oruysan jil-degen 740 irege qariyuluɣad tegün-i qabur 5 sar-a-du Köke-üjügür-tü miqan-du öggüged, tere irge dotur-a 250 qoni abču törügülüged üledebe. tegeged nigedül-ün mal abuyad nada 700 mal kijü öggübe. törüdeg 400 qoni-tai. tegeged Qasaɣ-un-yasun gedeg ɣajar-tu nigedül-ün qoni-yi 18 jil mallaba. 1 qoni-yi ču tutayaju üjegend ügei. jarim-ni ču jutayayad bayıba. činu-a noqai-du öggüged bayiɣsan yangju-tai.

DM300115 köl-iyen emnegülügsen, tariy-a quriyaşsan, goni solju abuysan

minu köl angq-a ebedçü bayiyad genedte sirq-a yaruyad ulayan tariy-a-bar tariyuluyad yool-du (sumun töb-tü) 1 sar-a düng-tei bayiba. ene (ebüdüg) ingkiged qabuduyad ene köl mani gisgijü bolqu ügei boluyad. egün-dü-ni bolju bayiyad qayaraba. öör-e çisun yaruyad qayarayad egün-düni 1 bontuyur yayum-a toytaba. tende bayiyad egün-i tariyulqular-ni ene-ni bütübe. jusalang-du yaruyad bayiba. jusalang-du dutayu qoyar tariyan yajar bayışsan. tegün-i-ben (kümün-dü kölüsü ögçü) tariyulçiqayad (ebedçin-iyen jasaqu-ber) mordayad dobtulqu ügei üü. tegeged bayiju bayital-a ene uruyu küyiten orıyad bayiqu yum. üjebel tariyan yarba.

ende 3 Qoşud lam-a bayiba. tende oçiyad (ebedçin-iyen) üjegülbe. Yendertü-yin rasiyan-du sayu gen-e. tegküler Yendertü-yin rasiyan-du sayuba. sarluğ-tai bayiba. tegejü bayital-a nutuy uruyu negübe. abayai jalayu 2 (Noosutai abayai-tai-ban) 1 mori-tai. 1 tuyul-tai üker-tei. 1 isige-tei imay-a, 1 subai imay-a, 2 imay-a isige-deger-e üledebe. tegeged yabuyad rasiyan deger-e oduyad sayiki-ban alayad borçalaju abuba. tere çay-un mal geju tay eyimü tarhun (2 qoruyu jujayan ögekü-tei).

rasiyan uuuyad rasiyan-du oruyad bayiyad bayiba. tegetel-e Sorampa gedeg kümün negüged kürçü irebe. basa rasiyan-du oruba. Sorampa-yin aq-a irebe. yeke sarluğ tayuşsan. tere irejü rasiyan-du oruba. sayi beyile-yin kin-ü kedün yayum-a (kümün) rasiyan-du oruba. tegekü-dü barily-a bayiqusi. çuyar ger-tei. tegeged rasiyan-du bayiju bayiyad negüged negüged yabuju odba. nutuy uruyu negüküler bi qoçuraju odba. bi odo yayakiy-a. bi tegüber uruyu negüy-e. Bayansudal-du biçiqan tariy-a tariyuluşsan. tegün deger-e-ben kürüy-e. odo negüy-e qoyayula seleged moriban unuyad temege deger-e-ben sayuyad üker-ben tayuyad yabuy-a.

yaruyad yabuyad bayiba. manus-un emün-e Qoşud-un yeke açiy-a irebe. manus-un emün-e 5 temegen açiy-a. 1 çayan temege açiy-a-tai bayan. tegekü-dü 1 bujar bayan. bazarwani. 5 temege açışsan. Qoşud-un 2 abayai 1 jalayu dayaçiqaysan. ene yool çini yeke yatulday yajar bayil-a. yool-iyar uruyu negükü-dü nige yabuju yabuyad nige yatulqu yum. dakiyad yabuju yabuyad nige yatuluyad la. kürüged ireküler-ni nige eyimü ayula bayiday. yatuly-a-tai yum sanji. çalayai. bür odoki yool-dayan oruju yabuba. oruyad tal-a dumda yabutal-a odoki terigün-dü yabuysan açiy-a-tai çayan atan usun-du unaju odba. oyi, abayai bayuyad barkirayad bayiba. jalayu nüçügülüged oruyad açiy-a-ban tayilayad. temege-ben salyajai. tegeged qajayu-du-ni bi qaliyayad jaysuyad bayiqu yum bisi. tere degedü bey-e-dü-ni 1 çalayai yajar bayiday jig. ene odo keseg-tü jam talbiq bisi. tere degegür üjenem geju keleged mori-bar-iyen çokiyad degedü tal-a-bar-ni oruqular çilayun ügei bay-a yayiyui. e, ene bolday jig geju boduyad yarçu ireged temege-ben kötülüged yatulyaçiqayad, üker-ben aru-du-aça-ni siqaba. tuyul-tai üker yatulju irebe. dakiyad yatulju yabuyad abayai-ban sundulju abuyad yatuluyad irebe. yatuluyad odqular bazarwani “tere tegüber yaruyad yabuju odba, ene kümün” ged, bazarwani. “ügei ene yatuly-a yayakiyad qaliyaysan ügei?” tegüber yatulqu-du-ni tende 1 büdügün çilayun bayışsan

sanji. tegün deger-e odoyad açiy-a-tai temege-ni alus abuyad unaju odday ügei yüm bü. teden qoçurba. (bidan) abuyad yabuju odba.

uruyu tataşad jegegsen yabuju yabutal-a “ükükü geju bayinam, bey-e mini ebedçu bayinam” ged barkiraba, odoki çini. “ügei yayakiba çi?” geküler “bey-e ebedüged ʔarqu (ükükü) geju bayin-a. odo yayakin-a uu?” ged. “ügei, eyimü üyile-yin ür-e bayiday yum siu” ilegüü uruyu yabuqlar 1 toqui ergiged dakişad 1 toqui ergiged 1 çalayai toqui bayin-a. tende oduşad (açiy-a) tayilaba. ja, yayakiba? tayilaçiqayad odoki-ban yayakiçiqayad la güyijü oduşad üşün bayişan. üşü-ber nige kemereg kijü öggüged, odoki qoni-yin borça çokiyad nige biçiqan şölu kiged, odoki nam quçiju abuyad bür bolusi ügei, odo ene yayakiday yum? odo ene uruyu iregsen yüm, kele ögdeg yüm boljim nutuş uruyu negüjü yabunam. odoki çini kebteju abuyad jobaşad bayin-a jobaşad bayin-a. “ügei, yayakişan yum?” geküler “rasiyan-du oruçiqal-a” gen-e. “çimayi rasiyan-du oru geju ken kelegsən yüm”. tende emnegüljü bayiqu-du bi temege qayişad yabuju odqul-a aru-du-ni güyiged rasiyan-du oruşad saşuyad bey-e-ben ukiyaçiqajai. tegün-eçe boluşad odoki ebüdüged. tegeged üyile-yin ür-e ged boduşad, tere kög-tegen tegün-degen kebteged bayiba. nige kemereg kijü ögbe. dakişad nige qoni-yin borça çokiju bayişad 2 ayay-a şölu kibe. şölu-ben uuşuyad kebtebe. orui bolba. temege imay-a-ban uyaba. nutuş-un üker daşayad yabuju odun-a ged tuşul-tai üker-iyen uyaju abuba. tere keb-tegen köl büttüjü oduşan. odo söni untaju bayişad bosuşad qaraqular abayai ügei. qaraqular tende güyüjü bayişan üker qalişaju kebten-e. (bi) “ügei, yayakiba?” geküler (abayai) “edegeju odba” gen-e. (bi) “tegeged odo negüy-e üü?” (abayai) “negüy-e, negüy-e” gen-e. odo negüy-e. qoyayula negüged Bayanşool-un aman-du kürçu irebe. Ulişasun-aman-du oruju irebe.

tegekü-dü yeke ulişasun bayişan. tende ireged bayiju bayital-a 12 çay bolju bayiqu-du deger-e-eçe (şool-un dededü uruşqal-un çiglel-eçe) yeke aduşu taşuyşan kümün ireju yabun-a. tere üy-e-dü bi qola-aça qalişaju bayin-a. nidü-tei. Baldan naşar-a ireju yabun-a. 1 mori suraju unuju abuyad yabuqu uu. (maus) şayçaşan mori-tai bolqu uu. “odo çi nige üker-ben saşayad saşiqan çayi çinaçiq-a. Baldan ireju yabun-a uu? Junda ireju yabun-a uu? ene qoyar-un nige-ni ireju yabun-a”. (bi) toşuşad şarba. oyi, 100 şarui aduşu bolqu uu. taşuyşad ireju yabun-a. ireküler-ni (üjekü-dü) Junda. mendü-yi-ni medebe. (bi) “ügei, yayakiba?” geküler (Junda) “unay-a-ni tuşilaju odun-a ged öçügedür nara oruju bayital-a şarba. Bayanşool-du qonuşad ireju yabun-a. unay-a-ni tuşilan-a ged kedün aduşun-u tung ay-a-bar yabuşad ireju bayiqu yum. çalayai çalayai” gen-e. “tere ulişasun-u tende man-u bayuçiqayşan bayin-a. tende od. qalaşun. tere ulişasun dotur-a aduşu-yi çini eriçiken-e” geküler (Junda) “şayun şayin bolba” gebe. usu-bar şatulayad aduşu-yi-ni abçu oduşad aduşu tayiruşlayad bayiçiqaba (toştaçiqaba). Junda ireged mori-ban uyaba. bi odo şuyuidaju¹⁵) bayiqu bolqur (Junda-yin) morin-u emegel-i-ni abçu modun-aça uyaçiqaba. aşay-tai çayi çinaju bayin-a. idedeg qota bayişusi. 3 eyimü

(2 quruγu jujayan ögekü-tei) borča (qonin-u)-yi čayi-du dürijü ögbe. tarγun. ingkiged ideged uuγuyad kögsin saγuyad bayin-a. čayi-ban uuγuyad teneijü abuyad (Junda) “yoqu, odo nige la untayad la abumar bayin-a” (gebe). (bi) “ügei, ta unta. bi aduγu-yi čini qaliyaju bayiy-a. ta naγan-a-ni duγui unta. tende üdelčikeged üde-eče qoyir-a negünem. uruγu döküjü bayun-a” gebe. tegeged bayiju bayil-a. tegün-i untayulčiqayad aduγu-yi-ni eriged bayiba. baqan serigün oruyad odba. tegetel-e (Junda) seriged irebe. (bi) “köyi. yayakiba?” (Junda): “untayad amarayad odba” gebe. (Junda) bosuyad čayi uuγuju abuyad (bi) “ta odo nada 1 unuyad Bayansudal kürüged abumar unuy-a öggügtün. Baynsudal-du kürügsen qoyin-a Sir-a-modun-du kürüged ögčikesü” geküler “o köyi tung ene barayun-ača iregsen toyučı nar nada unuday-i-ni čüg-i-ni abuyad. odo tung dangda emneg aduγun üledegse, bayıqu ügei” gebe. tegeküler-ni minu üjejü bayıysan alay gegüü yabuju yabun-a. boru gegüü yabuju yabun-a. qaltar gegüü-ni yabuju yabun-a. o nomuqan yaγuman dalai bolqu uu. “tegejü la čidasi ügei, emneg yaγum-a-bar yaγakin-a, či” ged odoki čini ingkibe. a ja tere kög-tegen. mori-yi-ni toqusu ged toquju öggügsen ügei.

(bi abayai-dayan) “qurdula! temege-ben abuyad ire-e. qumn-a. döküjü qonuy-a” (gebe). odoki čini mori-ban toquγad mordayad (yabun-a). (bi) “ta ürgülji 100 aduγu taγuyad yabuγtun. bi ürgülji γuyulγ-a γuyuju yaγum-a eriged yabuγad bayisu. e, medebe či. či man-u abay-a aq-a gedeg yüm bile. abay-a aq-a bolul ügei qoçurdun. bi yayakiqub. minu köl sirq-a γaruyad ene rasiyan-du oruyad odo bičiqan bütül-e. bi ese üküküler čim-a-tai adali bolju bolqu uu” gebe. tegeküler odoki čini “nomuqan yaγum-a bayıqusi” gejü bayin-a. “önöki dotur-a čini nomuqan yaγum-a dalai” gel-e. tere kög-tegen aduγu-ban taγuyad yabul-a. siγud taγuyad yabuju odba. tegün-ü aru-du-ača-ni ačiy-a-ban ačiju abuyad qoyayula yabuba. “o či ebedügsen. ene mori unuyad γayča üker-ben taγu. bi ene ačıyan deger-e, 2 бүдүгүн ата-тай. 1 atan deger-e-ben saγučiqaγad yabusu. odo čayan-a yayakiqub” gebe. tegeged qoyayula uruyudayad yabuju yabutal-a, ene tal-a-du-ni 1 duγui bayin-a, tere duγui-ača nige sidam bayin-a, (teyimü yaγum-a bariysan) boru mori-tai kümün šoyşıγad irejü yabun-a. Kesigtei gejü ese bayil-a uu! Kesigtei sanji. šoyşıγad kürüged irejei. (Kesigtei) “osi küü mini sayın yabuju yabun-a uu?” (bi) “sayın yabun-a.” (Kesigtei) “köl čini yayakiba?” (bi) “köl mini bütübe. örüsiyedeg yaγum-a bolul ügei yayakiday yum”gejü kelebe. (Kesigtei) “odo qamiγ-a uruγu odču yabunam?” (bi) “ene qabur Bayanγool-du qabur tariγulju (jegüü qadquγulju) bayıqu-dayan Fonja kögsin-dü mori-ban öggüged tere kögsin 3 qayısun tariy-a tariju öggügsen. odo tere usulayad γarγaju öggün-e gesen yüm. odo tegün-dü kürčü tariy-a-ban abču Bayansudal-du odču bayısu ged očiju yabun-a” gebe. (Kesigtei) “o ja ja. yabayın yaγakiju yabun-a uu. emegel bayın-a uu?” gen-e. (bi) “abayai-yin emegel ačiy-a-tai yabun-a” gebe. (Kesigtei) “yabu. namayi dayaju oduγad 1 mori abuyad unuyad kedü qonuyulbaču gem ügei. bayıγad arai qulayai-du öggüsai. naγan-a čini qulayai bosču bui siu” gejü keleged yabuγad ögčei. (bi) “ya bi tegün-i medejü bayınam” gebe. bi tere negüdel

deger-e-ni oduyad mori-tai-ban joysuju bayinam. (Kesigtei-yin samayan) “Kesigtei či qamiy-a uruyu odun-a?” geju kelebe. (Kesigtei) “qamiy-a odqu-ni čim-a-du yamar qamiy-a-tai yum” ged tegen-e. tere oduyad arqalayatai boruyči gegüü-i kötülüged irebe. (Kesigtei) “ene jalayu-du öggünem. yabayan güyijü yabunam” gebe. (Kesigtei-yin samayan) “köyi, ene gegüü-ber yayakinam či? unuju abuyad oruyuju odqular yayakinam” geju kelebe. (Kesigtei) “ügei bujar-tai kümün bayin-a. ölügčün ama-yi čini jayayad angyailayayad qayačiqasu. yamar üge qučaju bayin-a či?” gebe. (Kesigtei) “mayi, oğursulayad ab” ged (namayi) tegebe. bi gegüü-yi-ni abuyad noytu-yi-ni multu tataju abuyad sulatayad ögbe. tegekü-dü amitan baqan oruyayad bayiysan. namayi basa tegeged oruyuju odday yum boljayai.

tere kög-tegen abayai-yin emegel-i toquju öggüged qoyayula mori-ban unuyad Qar-a-yin-üjügür gesen baqan modu bayiday yajar-tu qonuba. Bayansudal-iyar oruju bayučiqayad odoki borča-ača tal-a-dayan idedeg yayum-a ügei bolqu uu. tariy-a yulir gedeg yayum-a bayiqusi. tere kedün borča-bar-la amiduraju yabuqu uu. imay-a qoni qoyar-un borča-bar. köl odo tariyulju bayital-a bütüjü odba. dakiyad oduyad tegün (Bayansudal)-dü bayuqular tung möl tariy-a. sudal dayayad bayuqular. tegeküler-ni üker-iyen arqalaju abuyad tuyul-iyen arqalaju abuyad morid-iyen uyaju abuyad temege-ben uyaju abuba. 1 tuyul-tai üker-tei. 1 birayu-tai bolqu uu. ümči-ni tere bolqu uu. tegetel-e abayai kelebe, “ügei tere aru-du nidunun tariysan tariyan, ügei eyimü eyimü (teberig) bay bay jerlig tariy-a üjegdedeg bayin-a. siralayad üjegdedeg bayin-a. bi tende güyiged kürüsü” gebe. (bi) “ügei yayakiday yum či” gebe. (abayai) “güyiged kürüged boluysan boljim ügtegeged abuyad irenem” gebe. üküs ged udayсан. ügei tung eyimü (1 teberig) teberijü abču güyiged kürüged irebe. odoki-yi ünggüküler teyimü sayin bolju ügei. tere kög-tegen ireged yal tülečikegsen. bi odoki-yi abču oduyad 3, 4 ürel-i yal-du sirajai. siraqular sayiqan bolday yum sanji. juuqan deger-e talbiyad siraday. sirayad idedeg bolju bayiqu yum. bi sirayad idejü üjebe. sayiqan amtatai, sayiqan jögelesig. “bantani kijü uuyuy-a. köče bučalayaju uuyuy-a” gebe. “ügei. nayaduki čini yulir bayiqusi. yamar yayum-a-bar talbiday yum?” “ügei bi čeberleged egün-i qabtayai čilayun deger-e čokiyad talqalaju bayiyad köče kijü uuyuy-a”.

tere bolju bayital-a ~onja 1 modu dügürčü abuyсан šoysiyad kürüged irebe. mendü bolba. (Гонжа) “ja bayuba uu či?” (bi) “ja bayuba”. (Гонжа) “tariy-a čini sayiqan yarpa kübegün mini. odo küyisü uruyulun-a gedeg-i medekü bisi či. čim-a-du 1 yajar jiyayad küyisü uruyulju öggüsü. tere tariy-a-ban qadaju ab. tariy-a čini bolju oduysan bayin-a. 3 usulaba” gebe. (bi) “Bazarwani ačitai bolba. ene modu-bar yayakiday yum bui?” geküler (Гонжа) “ja küyisü gedeg yayum-a uruyulčiqayad tegün-i ergigülüged tariy-a qaysayaday. tegeju bayiyad mori-bar giskigüldeg. jiyaju öggüsü bi” gebe. bi jerlig tariy-a čokiyсан-i üječikejei. (Гонжа) “tegün-iyer yayakiday yum?” geküler (bi) “köče kijü uuyuy-geju bayin-a” gebe. (Гонжа) “yayakiju kikü yüm?” (bi) “ene qabtayai čilayun deger-e talqaluyad bayin-a. bolday yayum-a la

bolul ügei. yaγan-a?” (Гонжа) “e čalas čalas. ja ja üde-eče qoyir-a bi čim-a-du bičiqan yulir abčiraju öggüsü” ged yaruγsan. tere kög-tegen tariyan-u qoyitu tal-a-du dayayulju oduγad 1 γajar üjeged “ene qatayu γajar bolqu uu” ged nige maltayad ingkiged jiruyad “ingkiged ergigülüged tariy-a-ban qatayayad ingkiged tegermedeged ingkiged ergigülüged tegeremleged bayi. tegeküler türgen qaysaday yum” gejü jiyaju ögbe.

tere tal-a-yin tariy-a tung eyimü γarčai. emün-e tal-a-yin qojigir γajar baqan eyimü γarčai. tegeged mangyadur-tu-ni qoyayula labsiy-iyān tayilaju debisüged qaduday ügei yüm üü! tere kögsin ilegüü sayin kögsin. 1 eyimü körüge qaduyur ögbe. “büdügün esi-yi abuyad yayakin-a? qoγ yeke γarday. bolday bol degegür eyimü esi-tei qaduyad abču üje” gebe. abayai kituy-a-bar oγtulba. bi qaduyur-bar qaduba. tegeged 2 edür, 3 edür, 4 edür bolju bayiju dayusba. tegeged dayusuyad odoki-ni jegegsen yeke tariyan bolba. tegün-i-ben ergigülüged qaysayaju bayigad 70 kil-un šuudai-bar 1 šuudai tariy-a γarba. tere üy-e-dü 70 kil-un šuudai bayiy-a ügei. Badai boruyči gegüü-ben ögbe. tere kögsin (Гонжа) tere gegüü-ben ögbe. bi mori-ban ögbe. “mori-ban γool-du-ni oruyuluyad ergigülüged tayuyad yayakiday yum. či 1 silbigür abuyad tariy-a-ban dotur-a-ni kiged bayi. tegeged giskigülüged abčiqaday yum” ged odoki čini (Гонжа kögsin) jiyayad yabuba. 1 öncüg-tü-ni baqan eyimü γajar üledeged bayin-a. 3 mori oruyulqu-bar γajar. mori-yin-iyān čabi-bar oruyuluyad qosginay-i-ni boγujai. qajayu-bar-ni üker oruyulqu-yin töluge 4 amitan-i oruyulju abuyad tariy-a-ban dakiγad giskigüldeg ügei yüm bü. giskigülüged bayiba. tegejü bayital-a aru-ača siγurγan γarba. siγurγan γarqular yeke boγ ügei bolčiqayad nam odoki yaruγsan yayum-a-yi siγurayad abuyad yabuyad bayinam. tariy-a-ni tegün-degen ulaiγad qočuraju sanji. tariy-a-ban ergigülüged dakiγad kürje-ber ergigüljü bayiyad üker-iyen γaryaju qayayad 3 mori-bar-iyān giskigülüged tariy-a-ban dotur-a kiged bayiba. o sayiqan ulayan tariy-a bolba. maryasi-ni bögesüleged. tegeküler kebseg abuday ulus yeke bazarwani. kebseg ögdeg ügei bolqular yabuqu ügei bolultai. 4, 5 buq-a (γuu) dotur-a kebtejü abuyγsan bayin-a. tegeküler čuy-tu-ni kürje-yin öncüg-iyer jiyaqan tariy-a kijü ögbe. qulayai yeke-tei. odoki tariy-a-ban debisüčikeged deger-e-ni yaruγad kebtedeg ügei yüm bü. söni mori-ban abču ireged egün-dü (ger-ün γadan-a) γadasu siγayad uyačiqaba. tegečikeged čidürlečikebe. puu-tai bi. abayai odo biraγu-tai üker-iyen qaliyan-a. tariy-a qaliyan-a. bazarwani, tere türigsen-i yayakiju kelekü büi? ken-dü kelekü büi!

tere ebüdüg tende tariy-a qadaju bayital-a dakiγad ebüdübe. ebüdüged bazarwani, 2 söni untayγsan ügei. ür čayital-a barkirayad qonuba. dakiγad tegetel-e “ingkiγü amidu bayiqu-bar ükünem” ged tegebe bi. tegetel-e samayan (abayai) qaliyabar (poo)-un sumu-yi čuy-i-ni abuyad bultayulčiqaba. (bi) bey-e-ben puudasu gejü nige boduba. tegeged 2 söni barkirayad 3 daki söni ür čayiju bayital-a barkirayad “bi odo ükün-e. ingkiγü amidurayad kereg bayiquisi” ged uyilaju bayin-a. eyimü ebedčin-dü gemitüdeg sanji bisiu. ingkiged ene (ebüdüg-ün arasu miq-a)-ni jadaraju oduγsan.

çisun çaruyad, öör-e çaruyad, ene-ni (ebüdüg-deger-e) eyimü bantayar. odo ingkijü amidu bayiyad yamar kereg bayıqu uu. tegeged tegün-i-ben talbiçiqaysan (sirq-a-ni tere keb-iyer-iyen). nige çayi kiged ögbe. çayi-yi-ni uuyuçiqaba. odoki tariy-a-bar çulir kiged abçiqaysan. üker-ün üsü (sü)-tei. tere çay-un üker yayun yeke üsü-tei sanji. 1 sayaqular 3 liter üsü çarun-a. tegeged odoki (sirq-a) çini ingkiged sayuju bayıqular pol pol ged öör-e çaruyad irebe. ingkiged qaliyayad sayuqular çis çis ged qadquyuluyad bükü bey-e-yi mini alan-a. tegejü bayital-a (sirqan dotur-a-aça) ötün çaruyad irejü bayin-a. (bi) “köyi köyi ükübel ötüdeg yüm bile. ene çini amidu-dayan ötüdeg yüm bayin-a siu. teben-e abuyad öggügeçi. yayakiday bolbaçu egün-i teben-e-ber abunam”. dakiyad sayuju bayital-a (ötün) ügei bolju odba. dakiyad sayuju bayital-a öör-e çaruyad irebe. tegejü bayital-a odoki çini (ötün) çaruyad irejü yabun-a. siqayad çarusi ügei. ende-eçe (çuy-a-aça ebüdüg jüg) çaruyad irejü bayıqu kebe. tegejü bayiyad teben-e-ber qadquba. qadquyad bayıqular teben-e oruqu-ban boliba. tegejü bayiyad ingkiged tataqular eyimü qar-a toluçai-tai ötün çarçu irebe. tere ötün çarçu ireged dakiyad egün (sirq-a)-i-ni siqayad öör-e çaruyad bayin-a. öör-e çarçu bayiyad dakiyad yayuman çaruysan ügei. tegeged bayijü bayital-a ebedçin-ni toytaju odba. tere kög-tegen untaju odba. untayad bayiba. untayad bayiba. 2, 3 qonuy boluyad tere ebedçin-eçe salqu siç bolba. ene ebüdüg-ün bontuyur dotur-a ötün bayijai. egün (ebüdüg-ün arasu)-i kituy-a-bar jüsüged qayaçiqaysan. tere sirq-a odo basa bayin-a siu. bi tere çig-tegen edegejü odba. tere ötün qadquyad bayiju siu.

tariy-a-bar mal qudaldaju abuyasan

man-u aq-a, Jalça, Ojaka çurbayula boru tariy-a tariysan. çaruysan ügei (quriyalta ügei). minu qar-a ger-i kürgeged Sir-e-modun-du abaçiyad talbiçiqaba. 1 ata qumnaba. (aq-a) “köl çini yayakiju bayinam?” (bi) “edegegsen.” (aq-a) “ene atayi çini qumnayad kötülüged irebe. temege kötülüged nayimai kiged yabuju bayin-a. tan-u jegegsen tariy-a abçu gen-e. çamayı basa nige undurayuluy-a. yayu abun-a uu?” (bi) “bi yayu abqu bui? 1 gegüü olju irejü ög. bolday yum bol. tegün-eçe-ben ilegüdedeg yüm bol 1 alaju idedeg üker olju irejü ög” gebe. tegeged 1 şuudai¹⁶⁾ 3 uyuta tariy-a açiju öggüged yabuyulba. odo 2 şuudai ilegüü düng-tei tariy-a bayin-a. tegeçikeged basa emür-e yabuju Morin-yalaman-yin nüke maltaba. Morin-yalm-a urtu segül-tei. tere çini Bayansudal-un tariy-a-yi jögegen-e gegçi. abçu oduyad tung eyimü (1m nüke-tei boluyad yum) jig. egün-ü jerge düng-tei (1m) nüke maltayad tung sayin tariy-a-yi abçu jögeged nüken-degen çikiged bayiday. bi mör-i-ni mösgiged bayıysan. (Morin-yalm-a) yabuyad bayıysan biçiqan jam bayin-a. tere çayar-a-ban abçu oduyad nüken-degen bulayad bayiday yum bayin-a. 1 nüken-dü oduyad maltaqular a! tariyan ingkiged arjajiu bayin-a. maltayad abçiqaba. o, nam, çig ügei tariyan bayijai. dakiyad eyigen (esi-ni) qaliyaqular basa nüken bayin-a. tegün-i-ni maltayad abçiqaba. 2 sinay-a¹⁷⁾ düng-tei tariyan çarçu irejü bayin-a. tegün-i-ni maltayad abçiqaba. dakiyad yabuyad bayıqular basa 1 nüken bayijai. nada adali

jögegegsen yayum-a bayiḡu uu. tegün-i-ni abuyad yayu kikü büi ged tegün-dü yar kürügsen ügei. çayan-a anḡyi nüke bayiday esekü-i medekü ügei. qayaçiqaba. 1 nüke-yi-ni orkiyad 2 nüke tariy-a-yi abuyad yabuba. dakiyad uruḡu šoyšiyad door-a bey-e-dü oduyad qayiju yabuqular basa 1 eyimü biçiḡan jam bayijai. tegün-iyer odqular basa 1 nüke bayin-a. tegün-eçe 2 (nüken tariy-a)-yi abuba. 1 uḡuta tariy-a kijü abuba. tegün-iyen abuyad ger-tegen qariyad çeberleged dakiyad mangyadur-tu-ni yabuyad Bürin-qayirḡan (ayulan)-u door-a yeke tariy-a tariysan bayiḡsan tende oduyad basa 2 (Morin-yalm-a-yin) nüke maltayad 1 uḡuta tariy-a olju abuba. tegeged abçu ireged abayai-du öḡḡüged çeberlegülbe. o, tutury-a kebtei tariy-a. 2 šuudai tariy-a-tei.

tegeged bayiju bayital-a tere ayula-yin engger-iyer qaralayad ayil negüged irejü bayiḡu kebtei. abayai-du bi kelenem “tere ayil negüged irejü bayiḡu yum bayin-a”. (abayai) “ene üy-e-dü nayimai iredeg. qalq-a nar irejü nayimai kideḡ. tere le irejü bayiday bolul ügei. yamar ayil iredeg yüm?” gebe. (bi) “bi tosuḡad nige qarγulduyad iresü” gebe. (abayai) “ügei çi yarakin-a?” (bi) “odo jobaḡu yayum-a bayiḡusi. köl edegebe. altai-yin ang bayin-a. ayil-un mal qariyuluyad çi man 2 gedsü-ben ölüsügeküsi. egem-ben bütüḡülünem” gebe. (bi) buday-a tariy-a-ban ügei kideḡ bolju bayiḡu uu! (abḡai) tegün-eçe nige biçiḡan tariy-a üledegejü abday bolju bayin-a. (bi) modun saḡulyan-du tariy-a-ban kided šoyšiyad odo bayiḡ-a onḡyuçan-u bayudal-un çayan jam-iyar yabutal-a qamuy terigün-dü 1 köḡsin irejü yabun-a. 2 qum-tai temeḡe-tei. aru-du-ni 1 temeḡe çürkelegsen. tegün-ü aru-du-ni 1 jalayḡu 1 temeḡe çörkelegsen. 2 qum-tai temeḡe-tei. tere köḡsin-dü “amar sayin bayin-a uu?” geküler “bayin-a” geçikeged egüber yabuju odba odoki çini. “yamar sonin yayum-a bayin-a?” geküler (tere jalayḡu) “sonin yayum-a ügei” ged egüber γatuluḡad yabuba. aru-du-aça-ni 1 sir-a köḡsin irejü yabun-a. (sayiki 2 yeke ayurtai bayiḡu-du) ene yayakiday yum bol gejü boduyad “amur sayin bayin-a uu?” gebe. (sir-a köḡsin) “bayin-a. kübegün mini sayin bayin-a uu? qamiḡ-a bayin-a çi kübegün mini” gebe. (bi) “tere door-a üjegdejü bayiḡu qar-a ger, minu ger tere.” (sir-a köḡsin) “ende nayimai kijü iredeg. Bayansudal-un emünegür baḡuday. man-u-ki γulir bayin-a. temegen bayin-a. morin bayin-a. qoni bayin-a. imay-a bayin-a. çayi bayin-a. dalingbuu bayin-a. eyimü yayum-a-bar bide nayimai kided yabuju bayin-a” gen-e. bi dayayad yabuyad bayiḡu uu! Bayansudal-un emün-e-dü terigün baḡuju bayiḡsan baḡuri bayiday yum bayin-a. nige nige mayiḡan-tai. tegeged açiḡ-a-ban baḡulayayad mayiḡan-iyen tataba.

(sir-a köḡsin) “e yadaral-a. kübegün mini. ileḡüü yadaral-a. odo nige çayi uuḡuju abumar bayin-a. jayilayul” ged tegejü bayin-a. mayiḡan-i-ni barilçayad öḡçiḡebe. usun-aça baḡan jayitai baḡuçiḡaysan bayin-a. (bi) “saḡuly-a-ban öḡcü bayi. usu abçirayad öḡsü. abu a” ged tegebe. (sir-a köḡsin) “o tegeçi kübegün mini” ged tegebe. (bi) modun saḡuly-a-yi-ni abuyad ḡüyiged usu abuyad naḡar-a-dayan baḡan tüleḡe nige tal-a-dayan suyibadayad ḡüyiged ireküler “usu abuyad tüleḡe basa

abuyad irebe üü, ilegüü sayin bolba. 1 le çayi uuγuγad amarayad abuy-a” gen-e. çayi buçalba. eyimü (3 quruγu-bar çimkigsen kiri) çayi kibe. tung biçiқан qayisu. nam 1 la budang sir-a yayum-a bolba. 1 eyimü tünngerçeg-tei yayum-a abçiraba. boluysan γulir bolju bayin-a tere. 1 eyimü tariyan-u sil-du tosu sibajai. tegün-i-ben abçiraju talbiçiqaba. tegeged bi odo qaliyayad sayuju bayin-a. 1 qar-a ayay-a γaryaju irebe. (sir-a kögsin) “çayi uuγu” gejü bayin-a. (bi) “abu a, bi biçiқан çayi uuγun-a. bi çayi-ban uuγuçiқayad irebe” gebe. genedte “Jaja, nayimai kikü boluγ-a ügei bayin-a siu. 2, 3 qonuju bayiju nayimai kin-a siu” ged çayaduki (uridabar iregsen kümün)-ni tegebe. tegeküler-ni “çinu jam anggi, minu jam anggi. çi namayi jiγaqu yum uu? nayimai-ban kin-e üü? yayu-ban kin-e üü, çim-a-du yamar pad tai yum?” gejü odoki çini (sir-a kögsin) yardaylaba. tere 2-ni tay bolju odba. tegetel-e tende-eçe 2 jalayu nige kedün aduγu tayuçiқaysan kedün qoni imay-a tayuçiқaysan negüged irejü bayin-a. kögsin çayi uuγuçiқayad eyimü jerge (3 quruγu-bar çimkigsen kiri) γulir, nige eyimü (dolubur quruγun-u üjügür-yin qayas kiri) tosu kiçikeged odoki-ban nuquju nuquγad ayay-a-yin-ıyan tal-a-du-ni nayaçiқajai. tegeçikeged qar-a çayi-ban uuγuday ügei yüm bü! uuγuju bayital-a mal tayuγsan 1 jalayu irebe. “çayi-ban uuγu. kübegün mini” gebe. bi biçiқан çayi uuγuçiқayad uuγuqusi ged talbiçiqaba. (sir-a kögsin γulir-ban) odoki-ban nige doliyayad çayi-ban uuγuγad la bayin-a. yamar boobu bayiday yum bui! ene-ni qota (qoγula) bolday yum bayilgüi yayakin-a gejü bi dotur-a-ban boduba. odoki çini (sir-a kögsin) çayi-ban uuγuju abuyad kölüregeged sayiki (γulir)-ban doliyayad bayin-a. tegejü bayital-a qoni-ni irebe. sayıqan sayıqan qoni bayin-a. “abu e, qoni çini yamar ün-e-tei yüm?” ged tegebe bi. (sir-a kögsin) “1 qayisun tariy-a abun-a” ged tegebe. imay-a-ni 2 sinay-a tariy-a gen-e. (sir-a kögsin) “çayi yayu abun-a uu?” bi “6 qoni, 1 tarγun imay-a abun-a” gebe. (sir-a kögsin) “bolun-a bolun-a. bi qoni-ban üjegülüy-e. çinu tariy-a sayin uu ügei üü?” ged tegebe. (bi) “o, minu tariy-a ingkiged pu ged üliyeküler sirui γarqular bitegei ab. bi teyimü yayum-a kikü ügei”. (sir-a kögsin) “ene Beyile-yin-kin (tariy-a) qayayad (salkin-du keisgeged) köl-i-ni manus-tu öggüged бүкүлi tal-a-yi-ni öberiyen abçiқaday yum. bide jil bolγan iredeg. Beyile-yin-kin eyimü bayiday” ged odoki çini tegebe. (bi) “o, minu tariyan-du üge bayıqusi” gebe. tere qayisun 7 kil (kg) baytaqu jerge-tei modun qayisun. qaliyaqu-du tere qayisun-aça bay-a qayisun. (bi) “ja odo bi 6 qoni 1 imay-a abun-a. tariy-a-ban üjegtün. tariyan tan-du tayaraqı ügei bol 6 qoni 1 imay-a-yi çini gedergü tayuju abaçiқad ögçikenem. tere üjegdëjü bayıqu ger minu ger”. “bolun-a, bolun-a. yabuy-a” ged 1 jalayu-dayan “qoni bariyad ög” gebe. sayıqan sayıqan qoni bariyad ögbe. tegetel-e 1 jalayu 1 qoni bariyad abuyad irebe. ingkiged talbiçiqaba. (sir-a kögsin) “tere sir-a qaljan qoni bayiju abçirayad ögçike” gebe. tegeged 6 qoni 1 imay-a 7 yayum-a-yi tayuju yabuba. odo 1 imay-a-yi la alaju abusu gejü bayinam. miqan çilaju oduγsan. odoki borça-ni dayusba. odoki 4 (aq-a, Gangsanay-a, Jalça, Ojaka) ireged qonuqular borça çokıyad köçe kiged ögçikebe. tegeged dayusçu odday ügei yüm bü! eyimü eyimü (2 quruγu

kiri jujaγan) qoyar qoyar-iyer čayi-du kiged idejü bayiγsan yum bolqu uu. Junda-du basa ögčikebe.

šir-a kögsin ireged qoni-ban ögčikebe. abayai čayi činaba. üsü-tei čayi činayad (sir-a kögsin) čayi uuγuba. “yasun-du orutal-a kölürebe. yasun-du orutal-a bey-e talbiba. ja odo tariy-a-yi čini üjey-e” gebe. odoki quluγan-a (Morin yalm-a)-ača abčiraysan tariy-a-yi üjegüldeg ügei yüm bü. bi (uγuta-yin) ama-yi ingkiged üjekülküler öber-iyen γar-iyar-iyen bariju üjeged “ja üjel ügei. üjel ügei. eyimü tariy-a-yi bi abču üjege ügei. ene bolun-a” ged odoki čini tegejü bayin-a. basa 1 šuudai tariy-a tataju ireged “ene ese kürküler egün-eče öggünem” ged bi tegebe. (sir-a kögsin) “bolun-a bolun-a. sayıqan čeber idege-tei tariy-a jig. či man qoyar-un nayimai yay tayaran-a. yaγum-a-yi qalaγun deger-e-ni kibel basa sayın bayiday bisiu” gebe. (šir-a kögsin) (man-u) abayai-du keleged 1 tulum oyuyulju abuba. tegün-degen 2 šuudai tariy-a-ban kibe. nada basa 2 sinaγ-a kiri tariy-a üledebe. kögsin “sayıqan tariy-a” gebe. (bi) “abu duralaju bayibal abuyad yabu” ged tulum-du-ni kiged ögčikebe. tegegsen čini udal ügei 1 sir-a čayi 1 dalingbuu abčiqaysan güyiged oruyad irebe. dalingbuu čayi 2 ögčikebe. (bi) bütün bayan bolba. mayiy kideg bös bayiqusi. tegekü-dü (tere üy-e-dü) kimda. 1 tögürig 50 monggü bayiday bilii. dalingbuu 2 tögürig-tü bayibuu.

bi bayarlaysan. “ja abu, orui-dayan bi üsü abču irejü öggüsü. bi mori-bar dabkiju oduyad ögčiken-e. üsü-tei čayi uuγuytun” gebe. “kübegün mini. nam odo ačitai bolba. nada odo 1 temege 2 morin bayin-a. 20 γarui qoni imay-a bayin-a. tegün-iyen jaruyad la tegeged la eyimü tariy-a olju abuyγsan-ača qoyir-a jobaqu yaγum-a ügei”. tegeged odoki čini yabuba. orui abayai-dayan “üker sayayad tere kögsin-dü üsü kürgejü ög” ged yabuγuluγsan. kürgejü ögčei. tegegsen čini basa 1 dalingbu ögčei. “bayarlal-a” ged. tegeged (kögsin) qajaγudaki jalayū-ban dayudayad: “köyi či üje. eyimü tariy-a či biden-dü oldan-a uu” geju kelejü gen-e.

tere yabuγsan aru-du abčiraysan imay-a-yi kerčibe. (abayai) “door-a oçiju bayuyad alay-a” gen-e. “qola oçi quča. oçiju ese mesen-dü ükükü sanji. γulir-iyen nuquju idedeg ügei yüm bü či. yamar ečige-ben qaramnaju la bayin-a”. “ene tariy-a yayuman ügei. ebül yayakin-a”. “mal-iyen qaramnaju la bayin-a. minu köl edegegsen-eče qoyir-a jobaqu yaγum-a bayiqusi” gebe. tegeged imay-a-ban öbčijü bayital-a nara oruqu döküjü yabun-a. tegejü bayital-a Soranpan dobtuluyad kürüged irebe. tegeged mendü sendü bolba. (bi) “yayakin-a či” geküler (Soranpan) “ene emün-e tariy-a tariγsan Beyile-yin kin bui bile. bi tegün-tei qarγuldul ügei bolusi ügei. qoni mal öggüged tariy-a olju abul ügei bolusi ügei” odoki čini ingkibe. tegeged (Soranpan) “ene qoni yamar?” gebe. (bi) “ene qonid-i bi önödür tariy-a-bar abuba” gebe. (Soranpan) “yayakiju abuba?” (bi) “1 qoni-yi 1 qayisun tariy-a-bar abuba. 6 qoni-yi 6 qayisun tariy-a-bar abuba. 1 imay-a-yi 2 sinaγ-a tariy-a-bar abuba” gebe. (Soranpan) “önöki-ben qulayai-du ögčiken-e. man-u qoni uruγu negtjü bayin-a. samayan qarıγulju yabun-a. tegün-dü abču oduyad qoni uruγu oruγulčiq-a.

bi oduyad sir-a modun-u Batu-yin-du kürgeged ögçikesü” gebe. (bi) “ja” ged uqay-a aldaçiqaday ügei yüm bü. tere kög-tegn odoki çini yabuba.

odoki alaysan imay-a-ni tay eyimü (2 quruğu jujayan ögekü) bayijai. öbçiged 1 qa-yi-ni şudurayad yayum-a-bar çuylayad yanjuyalaju abuyad dobtuluyad (Suranpan-yin) aru-du-aça-ni odba. samayan-ni qoni-ban qariyuluyad ger uruyu-ban qariju yabun-a. tegeged kürçü irebe.

(bi) “ügei ene 6 qoni qudalduju abul-a. aq-a (Suranpan) abaçiyad Batu-yin-du kürgeged ögçikesü geju bayil-a” gebe. (samayan) “ürügün-degen negün-e. negün-e. ende odo bayiju bolusi ügei. ende qulayai yeketei” gebe. Fungy-a-yin Pürbai man-u degedü tal-a-du bayuysan. Pürbai qamiy-a nige yajar oduysan. qulayai kiged la yabuysan bolul ügei. aru-du-ni (qulayaiçi ireged) abdar-a-yi-ni abuyad yabuçiqaysan. söni abayai-ni uyilayad güyiged irebe. “ügei yayakiba?” geküler “abdar-a-yi mini abuyad yabuçiqaysan” gen-e. saran-u sarayul-du buq-a dayayad qayiyad güyibe. tegegsen çini tere buq-a-yin degedü tal-a-du qarangyui modu bayiysan. tende abaçiyad qamq-a çokiayad yayum-a-yi-ni aubyad yabuju oduysan. toyurçuy deger-e mönggü bayiday. tegün-i tegüju abuyad yabujai.

tere kög-tegen bi qoni-ban ögbe. temdeglegülbe. (Suranpan) “ürügün ireged açiy-a açiyad öggügeçi” gebe. Suranpan qoyayula bayiysan yum. (bi) “ürügün-düni bi erte ireged açiy-a açiyad öggüsü” gebe.

tegeged ireged qonuju, miq-a-ban kösiglejü bayiyad songgin-a kiged tung bajayayad çokin-a siu. tegeged nam nige le gedesü çaduju amaraba. odo ene miq-a-yi yayakiy-a? yajay-a yaryayad körügeju bayiyad yayum-a-bar quçiju bayiyad açiyad yabuju odqu uu. odo negüdeg ary-a ügei. temegen ügei. temegen ese ireküler man 2 yayçaqan mori üker qoyar-tu açiqu yum bisi. tere temege iretel-e küliyeged bayiqu bayin-a siu. tegeged ürügün-düni teden bosuyad ügei bayiqu-du-ni bi kürbe. samayan-ni sineken bosuyad yal-iyen tülejü bayiba. “ügei! ene kübegün kürüked irebe” gebe. arqalaçiqaysan morid-ni güyiged yabuçiqajai. (Suranpan) tegün-iyen abuyad ireju yabun-a. tegetel-e “ger-ün büse tayil, tayil. çučalayad bayi. bi ene buq-a yaryayad talbiçiqayad” gen-e. Suranpan abayai-tai-ban qoyayula ger çučalaba. bi çu demnelçeged çučalaba. çučalayad dayusba.

(Suranpan) “ene kübegün tabatai erte irebe. köyi samayan odoki 6 qoni-ni bayin-a uu?” ged tegeju bayin-a. (samayan) “bayin-a, bayin-a. qaliyaçiqaba” gebe. (Suranpan) “qarin tegün-i la aldaqu yum bisi” gebe. tegeged açiy-a açiyad uruyu tatalçaba. (Suranpan) “çi odo tende-ben bayiyad birayu-ban qulayai-du öggüsai” gebe. (bi) “açiday yayum-a ügei yayu-bar açiday yum bui? 1 ata bayiysan-ni qamiyad yabuysan-i-ni medekü ügei. nige-yi-ni ömür-e açiju abuyad yabuju odl-a. tariy-a öggüged yabuyulçiqal-a. unuday yayum-a ügei qoyayula yabayan güyiged. amitan-aça mori suraqlar 2, 3 edür ebüsü çokiju ög ged jarugdanam. tegeged 1 unuday yayum-a olju ög ged öggüged yabuyulba” gebe. (Suranpan) “odo bitegei tege jalayu. manus-i usu-bar yatulayad (Bulayan yool usu yeke-tei) Sir-a-modun-dü bayulyaçiqayad

tende-eče 1 mori abuyad 2 temege abuyad ireged negü. tegejü bitegei bayi” gebe. tegeged 1 qa çokiyad oduyad ger-i-ni bariju öggüged unuy-a-yi-ni abuyad qurdun qariyad irebe. aru-dayan basa yayardas kürçü, odoki buday-a tariy-a-yi-ni degeremdüged abuyad odqu bui ged çokiyad kürçü irebe. ürügün-degen söni (qarangyui)-bar bosuyad qumiju abuyad açiyad mori-yi-ni unuyuyad üker-ben tayuyad jayilaba. Batu-yin deger-e oçiju bayuba. Batu-yin-du oçiqular odoki samayan 6 qoni-yi ilayad kögegejü abaçiyad ögçei. Batu-yin-du 2 isige-tei imay-a talbiju bayiqu yum. 1 tölüge bayiqu yum, 1 quray-a-tai qoni-ban subai qoni-bar soliyad alaju idebe. ten deger-e¹⁸⁾ ireged bayuyad Batu-yin qoni qariyuluyad ekiledeg ügei yüm bü. Batu 200 yarui qoni-tai. basa keçegüü. tegekü-dü köl büri sirq-a-ni qayarayad bütün bütüged öör-e ügei.

tegeged qoni qariyuluyad Junda-aça yayakiju nige qariyu-ban abusu ged boduyad bayiju bui. Yamuntu-yin degedü bey-e-dü 1 bögreg toluyai bayiday. tende aduyu bayijai. tegeged kilyasun qar-a-ban abçu oduyad 1 yunji-yi-ni çokiyad bariyad odoki-yi boyuydayuluyad alayad qayaçiqaba. 1 gegüü-yi-ni alayad ösiy-e-ben abuysan. qoyin-a Baldan kelen-e bile, “1 alayçi gegüü-yi la tere modun-u jaq-a-du la alaju bayil-a. ebedçin irejü le geküler arai irejü ügei. yayakiyad ükübe ged yayiqayad bayiba” geju gen-e.

öyümüsü-ber Qasay-aça qoni soliju abuysan

tegeged Batu-yin mal qariyuluyad bayiyad bayiba. tegejü bayiyad arad-un mal qariyulba. 6 jil qariyulba. 3 sar-a-bar abuyad qariyuluyad bayiba. Gundai nige 70 mal talbiyad 1 le sinay-a tariy-a ögdeg. Jiydalai kögsin 80 imay-a tayuju irejü ögbe. (kölüsün-dü) 1 kögsin imay-a ögbe. Bantalai 1 sinay-a tariy-a-tai 10 imay-a-ban abçiraju ögbe. Batu-yin qoni-yi-ni qariyulju bayiqu bolqular 1 qoni ögbe. Mõngkenasun kögsin 10-yad yayum-a abçiraju ögbe. (kölüsün-dü) 1 eyimü (yar-un alay-a-yin qayas kiri, bütün kebe-ün çayi-yin 8-u 1 qubi) kebtei çayi abçiraju ögbe. şilig 40-ged imay-a abçiraju ögbe. (kölüsün-ni) yunan imay-a ögbe. çuylayuluyad bayital-a Batu-yin qoni-tai neyilegüügged 1000 yardağ ügei yüm bü! man-u qadam eçige-yin 10-yad imay-a, minu kedün qoni temege-tei-ben 10-yad yayum-a, man-u aq-a-yin nige 20-yad yayum-a-tai. Gundai kögsin-ü 6, 7 imay-a-tai yum bile. tegündü yayu kijü teke talbiday yum gegçi? 1 qar-a teke-tei irebe. tegeged tegün (edeger mal)-iyen abuyad jusalang-du yaruyad ang qaliyaju bayiyad çokiyad bayiday ügei yüm bü. Mangnai-yin usun-du yarçu bayuba.

tende bayiju bayiyad tegün-eče negüged Mangnai-yin eki-ber dabayad Ongqu oruyad bayuyad bayiju bayital-a çasun oruba. tegeged bayiju bayital-a yeke Qasay negüged ireged bayiba. kijayar-un Osman-u Qasay jiy. Ongqu-du Qasay dotur-a yayakiju bayiqu bui! tegün-eče juluyad negüged tere door-a nige ongyurqai-du ötüğ bayiysan-du bayuba. 2 qongyur mori-tai 1000 qoni qariyuluyusan Qasay jalayu kürçü irebe. bi yabayan-iyar qoni qariyulju yabuysan. tere degedü bey-e-düni bayinam. bi

dooradu bey-e-düni bayinam. bi 2 tasir öyümüsü-tei çariy-tai. odoki kübegün ingkiged yayıqayad “eyimü öyümüsün bayibal nada ög. minu köl ebül-dü dayarayad bayin-a. bi 2 bayan kümün-ü qoni qariyulju bayiday. bi 1000 yarui qoni-tai” gen-e. (bi) “çi yaγu öggünem” gel-e. (Qasaγ jalayū) “ta yaγu abunam” gel-e. (bi) “bi qoni abumar bayin-a” gebe. tegeküler bi eyimü 2 tasir sin-e öyümüsü abçiraju öggügsen. (bi) “çi qoni-ban yayakiju abçiraju öggünem” gebe. (Qasaγ jalayū) “bi mangyadur qoni-ban egüber qariyulun-a. tende 1 gün sudal bayin-a. gün sudal kürçü abuyad qoni-ban boγuyad qayaçıqan-a (kümün-du üjegülkü ügei-yin tulada 4 möçi-yi-ni boγuyad butan dotur-a kebtægülüged qayan-a). tegeged bi qoni-ban çayar-a γarγaçıqayad yabuqu-dayan çim-a uruyū alçiyur-iyar jangγaçıqay-a. medebe üü” gen-e. (bi) “tege , tege” gebe. 2 öyümüsü boγuyad dotur-a-ban kiged büselejü abuba. tegeged qoni-ban qaliyayad dooyur yabuγad bayiba. tegejü bayital-a qoni qotuγur uruyū oruyad šobuljayad ügei bolju odba. tegejü bayital-a udayısan ügei qoni-ban γarγaçıqayad aru-du-aça-ni mori unuyad γarçu yabuγad alçiyur-iyer “ende boγuçiqaba” gejü bayıqu kebteı jangγaba. tere kög-tegen bi qoni ergigülüged tere qabi-bar qayıyad yabutal-a 2 бүдүгүн qoni boγuyad qayaçıqajai. qoyayula-yi-ni talbijū abuyad tere kög-tegen çokiyad qoni-ban qariyuluγad naran orujū bayital-a kürüged iretel-e abayai 1 kenje qaljan quray-a dayayuluγad irejeı. tegün-i oruyuluγad ger-tegen uyaçıqajai. (bi) “negüy-e, söni-degen negüy-e” gebe. 2 temege-ben abçiraju kebtægülüged mori-ban toquγad ürügün-dü-ni büreg baray-tai qoyayula açaju abuyad jayilaba. çasu-tai. çasu-ni eyimü (toqoi kiri) bayıısan. tegün-eçe-ni negüged Гүн-juuq-a-du irebe. tende Batunasun kögsin bayıjıai. Nirba kögsin qoni-yi-ni qariyulju bayıısan sanjai. tende ireged tegün-ü ekin-dü qonuba. tere söni ür çayital-a çinu-a-tai kögegeçeldüged bayıba. çinu-a gejü ilegüü. tende qonujū abuyad yabuba. Batunasun kögsin: “egüber γar. egüber γarqular çayadu bey-e-dü-ni doorqan çayan ködege bolun-a. çayan ködege-yin ene bey-e-dü 1 ötüg bayin-a. tere ötüg deger-e bayu” gebe. tere kög-tegen yabuγad tere ötüg-i qayıyad odqular bayıjıai. Qar-a-aγula-yin-ötüg ged bayıısan. tende oçıjū bayuyad kedü qonujū bayital-a Batu gürüpü-dü oçiyad kürüged irebe.

man-u tende eyimü 1 toluyai bayıısan. tere söni tende 1 yayuma šobuiyad noqai quçayad bayin-a. 1 qar-a noqai kürüged gederge qariyad, kürüged gedergü qariyad bayin-a. söni yaruyad qaliyaqular 1 kümün ireged saγuçıqayısan kebteı. tegekü-dü (bi) Mawazar puu-tai. ene egüde oruyad irebel puudanam bi gejü bayinam. tegejü bayital-a dakiyad noqai quçayad bayinam. güyiged yaruyad qaliyaqular kümün kebteı yayuman ügei. saran sarayul-du güyiged mör mösgiküler çinu-a-yin mör sanji. “yaγun üyile-yin ür-e gegçi” ged odoki çini (abayai) am-ban barin-a. ürügün-dü sineken naran tustal-a Batu dobtulayad kürüked irel-e. (Batu) “çi negüged irebe üü?” (bi) “tegel-e. tende Qasaγ dotur-a bayıjū bolusi ügeı.” (Batu) “tegen-e. bi çim-a-yi nayar-a negülgejü abçiraqu ged irel-e. çim-a-yi Mangnai-yin-usu-bar dabayad odçu odul-a gedeg çimege irel-e” gebe. (Batu) “1 silüüsü egüber irejü qada-yin onggi

uruγu oruju kebtebe. silüüsü alaju abunam” gebe. tegeged Batu yabul-a. tere kög-
tegen Batu silüüsü alaju abuyad yabujai. öcügedür söni-yin amitan silüüsü bayiγsan
bolultai.

puu-yin sumu-bar mal soliju abuγsan

tende-ben bayiγad bayiba. nige ürügün 1 puu-tai Qasaγ dobtuluγad kürüged
irebe. baγ-a jalayu bayin-a. čayi uuγuγad tegečikeged “man-u abu aq-a 2 tende
bayin-a. aq-a ang kiged yabuγad bayiday. bide Osman Qasaγ bayin-a. či sansar¹⁹⁾-un
sumu bayibal qudalduγad ög” gen-e. man-u aq-a gürüpü-dü yabuqu-du 2 tünngerčeg
sumu abču iregsen. nige-ni girman-u-ki, nige-ni sansar-un-ki. (bi) “ja bolun-a. či
yayu öggün-e üü?” gebe. (Qasaγ) “1 imay-a 1 qoni öggüsü” gen-e. tegeged “qonin-
du-ni 30 sumu, imayan-du-ni 20 sumu öggüged ab” gebe. gegedeküler gegedde,
olqular ol gejü boduγad 50 sumu toyalayad ögčikebe. dakiγad ilegüü 5 sumu ögbe.
“ja ene 5 sumu ilegüü abuγad yabu. sayin qoni sayin imay-a qoyar-i ög” gebe. Qasaγ
“bi qariγad abu-dayan kelen-e. man-u aq-a ang kiged yabuday kümün” gebe.

1, 2, 3, 4 qonuγad nige ürügün puu-ban egürčü abuγad “qoni-ban niruγu
γarıγad abuγad ir-e. bi odo kürünem” gebe. (abayai) “Qasaγ oduγad alačiqaday
ügei yüm bü” gen-e. (bi) “yayun alaqu bui! gemtükü ügei. bolul ügei” gejü boduγad
puu-ban egürčikeged güyiged bayiba. güyiged bayiba. tabatai naran tusču bayiqu-du
kürüged ireküler 2 ger bayin-a. 2 noqai-tai yum sanji. tegetel-e 1 baγ-a jalayu noqai
qoriγad nada-yi oruγulba. 1 kögsin qoyimür-tu bayin-a. tung miq-a borčalayad
degegür qatayačiqaysan. samayan-ni miq-a kösiglejü bayiγad qayuraju bayin-a. (bi)
“tan-u 1 kübegün nada-ača sumu abul-a. qoni imay-a 2 ögdeg bolul-a” gebe.
(qoyimür-un kögsin) “ünen, ünen. kelel-e. ög, ög. γar. 2 baruγtai qoni imay-a bariγad
ög” gebe. “qoni-ban erte belčige. yeke erte belčigedeg bolqu-ača” ged (qoyimür-ün
kögsin) tegel-e. tegejü bayital-a aq-a (sumu abuγsan jalayu-yin aq-a)-ni oruγad irebe.
“ta man-u degüü-dü sumu öggügsen biliü” gebe. ene namayi qajayalan-a uu
yayakin-a uu gejü baqan ayuju bayinam bi. tegeged qoni imay-a-ban kelkejü abuγad
γarqu-du tere basa mori-ban unuγad γarba. bi mal-iyān tayuγad sayi-bar oruju
yabuγad dakiγad ayula uruγu oruγad emün-e tal-a-yin bosuray-iyar oruγad
ergigülüged yabuγad bayiju, Gün-suqai-yin emün-e sayi-du kürkü-dü mal iregsen
bayijai. ingkiged bi Qasaγ-ača kedün mal olju abuγsan.

DM300121(1) tariyan-u ün-e

Mönkebayatur: deger-e üy-e-dü ta tariy-a-bar mal qudalduju abču bayiba siu! yamar
kemjigür-iyer ögčü bayiba? modun qayisun gejü bayil-a?

Noosutai: modun qayisun.7 kil (kg)-ün qayisun.

Mönkebayatur: yamarsiu qayisun bayiγsan bui?

Noosutai: modun qayisun. mön eyimüken (nige tebereg kiri amsar-tai).

Mönkebayatur: gün-ü kemjiy-e kedüi bayiγsan bui? yay eyimüken qayisun bayiγsan

bayilgüi!

Noosutai: egün-i üjebel biçiқан tomuçar. gün-ü kemjiy-e-ni egün-eče biçiқан gün (gün-ü kemjiy-e-ni 1 töge). 1 qoni 1 qayisun tariy-a. 1 imay-a-ni 2 sinay-a tariy-a.

Mönkebayatur: sinay-a-ni yamr sinay-a bayiysan bui?

Noosutai: Qasay sinay-a.

Mönkebayatur: Qasay sinay-a gejü yamar sinay-a bui? temür sinay-a uu?

Noosutai: temür sinay-a. Qasay-tu eyimü sinay-a bayidağ. yağ kil 500 gram (1.5kg) orudağ.

Mönkebayatur: tegeged eyimü modun qusuğur-iyer qusuğad ögdeg üü? modun qusuğur bayiysan uu?

Noosutai: o, qusul ügei yayakiqub! tegün-dü kemjiy-e-tei bolqu uu. gilüger modubar qusuçiğadağ yum²⁰). tere çay-tu tariy-a yamar yeke ün-e-tei bayijai! 1 qarayçi gegüü-yi 9 qayisun tariy-a-bar abču iregsen bayin-a siu. 1 sarluğ-i 3 qayisun qayas tariy-a-bar abudağ. 1 güjegei tosu-yi 1 qayisun tariy-a-bar solidağ. tere tosun dangda örüm-e. tere ebül-i bi baruğ qonin-du yarudağ tariy-a-bar 2 kijü ideged nam amtatai gejü bujar-tai tere örüm-e.

DM300087(2) Qasay-tai belçiger buliyalduysan ba çasun siyurğan-du dayariydaysan

nigedül-ün mal 17 jil qariyulul-a. tere çay-un qurim gejü yamar yayum-a bayidağ bui. nam 2, 3 kümün oduğad abayai (sin-e beri) abçirayad ger-tü oruğulju abdağ ese bayin-a uu. nige biçiқан ger.

abayai abudağ arad-un mal 5 jil qariyulba gejü ese kelebe üü. amitan büğüde-yin mal 60 imayan, 70 qoni. Batu-yin 250 qoni. tere çay-tu kölüsün bayiqusi. 3 sar-a qariyulqu-du nige-ni nige eyimü (ğar-un alalay-a-yin qayas kiri) çayi öggün-e. jarim-ni 1 sinay-a tariy-a öggün-e. jarim-ni nige biçiқан boluysan yulir öggün-e. üyi! tegeged qoğusun kümün yüm çini tegün-i-ben qariyuluğad altai-yin ang-bar ami jayuyusan bolqu uu. yeke mal-tai-ni jarim-ni nige çunan imay-a, jarim-ni 1 isige öggün-e. 3 sar-a qariyuluğad çayan sar-a bolqu-du mal-i-ni abçiraju tusiyaju öggün-e.

Jigdalai gedeg köğsin 80 imay-a talbiğad 1 köğsin imay-a öggün-e. tere imay-a-ni nada yeke imay-a bolu uu. tegeged tegün-i qariyuluğad ayula-du yarudağ ang qayağı ideged ang kögeged qoni (mal)-iyan qariyuluğad abayai jalayı 2 amiduraba. bi ang kin-e. edür bolğan yabuqu yum bisi. önödür yabuğad nige ang-tai yajar oduğad 1 ang alayad iren-e. abayai qoni qariyulun-a. tegeged dakiğad bi qoni-ban qariyulun-a. kümün-ü mal-aça 1 mal gegedeg-çü ügei 1 mal idedeg-çü ügei bayil-a. qoni qariyulju yabuğad ang qarayultuğular qayağad abudağ iren-e. ögekü bayiqusi.

dakiğad nige ebül Batu-yin qoni qariyulju bayiysan. 3 sar-a qariyuluğad tere 1 qoni 1 imay-a öggün-e. tere kümün-ü mal-i ürgülji qarigulju bayiysan. (tere) minu abay-a aq-a ner-e-tei yüm. man-u segül-ün eçige-yin degüü. tegeged la kümün-dü jarudağad bayiju bayidağ ügei yüm bü.

tegejü bayiyad nigedül-dü oruyad köl jigibe siu. ayi ang odo görüge, imayan, buyu, maral bayin-a. bi maral 2, 3-yi la alaju idebe. buyu alaysan ügei. buyu kündü. tegeged oyiraturγ-a ügei. činu-a yeke alaju bayiba. 5, 6-yi alaba. tegekü (tere üy-e)-dü 1 činu-a-yin arasun 25 čaγasun (tögürig) šangnal öggüdeg. arad-un qoni-tai ayulan-du yabuju yabuyad Köndei-yin-bay-a-debseg gedeg uruyγ oruyad 1 Qasay jalayu 2 γajar buliyalduba.

tere nige edür minu ene tal-a-du nige γajar bayiγsan-du mal-ban abčirayad oruyulčiqaysan. (bi) “tegün-ü ger-ün-kin qajayu-du očiγu idedeg” gejü keleged ür čayiyad ügei bayital-a, naran tusuy-a ügei bayital-a qoni-ban čuyayulju abuyad, γariγ-tai (ergiyüü) sanji, abayai-bar segül-i-ni tayulayayad bey-e-ber-ni türügün-düni imay-a tasuluyad tayuyad salay-a-bar oduyad Köndei-yin-bay-a-debseg uruyγ oruyulba. tegri baqan bürküged bayiju bayiba. bayiju bayital-a odoki jalayu (Qasay) irebe. “či yayakiγad minu erüke (ger-ün qajayu) deger-e mal abču odba?” ged jegegsen qoyayula kereldütel-e abayai-ni güyiged kürüged irebe. “ene nayaduki čini ebedčün-tei dundayur yaγum-a bolday. minu negüjü očiγsan γajar öčügedür očiγad mal-iyān oruyulba”gebe. (Qasay jalayu) “köyi (mal) küču öggül ügei oruju odula”gen-e. (bi) “eyimü yeke γajar bayiju bayital-a či tegün-iyer qariγulday-ni yaγu bui?” (Qasay jalayu) “či yayakiγad iregülögsen büi?” “či yayakiγad odba?” ged tegebe.

tegeküler tere abayai-ni jalayu-yin-iyān jang-yi mededeg sanji. ger-ni tende üjegdejü bayin-a. “odo qoyayula eb nayiramdal-iyān küüneldögsen. či qariγtun. γajar-iyān qubiyaju abuytun” gebe. “angq-a tere Köndei-yin debseg-eče čayar-a tere oruday ügei bi nayar-a iredeg ügei bolju küüneldögsen yüm. tegeküler ene minu ger-un ekin-dü mal-iyān abču oduyad qariγulba. tegün-dü minu iljegeren (ayur) kürüged Köndei-yin-bay-a-du irečikebe. “önödür bi ende qariγulunam. egün-eče qoyisi či oruyuluyad ideged bayi. bi oruyuluyad ideged bayiy-a” gebe. “bi odo oruyulqusi” gen-e. “ja bi odo esi-ben gisgiküsi. nayar-a bitegei oru” gebe.

tegeged bayital-a oroi bolju odba. bürküjü oduγsan. geb genedken siγuruyad času oručiqaba. ečiγe-ben qariγu bolday arγ-a bayiqusi. eyimü γanu bui. tere γanubar dabaqu geküler qoni γarču ögdeg ügei. siγuryān časun qoyar-tu ene söni köldejü üküdeg-ni ene. tende nige qobqai emegelji bayin-a. emegelji ged modu oroi-ni bütüjü oduγsan iruyar-ni qayurai bayiday. ene (5 qan-a-tai) ger-ün saγuri-yin düngtei. bi ürgülji čüyidüng-tei kituy-a-tai yabuday. tende oduyad ongi-ni qayurai (tegün-i) debsejü bayiyad čüidüng-ber γal ögbe. qoni-ban erigsen. naran oruba. yayakiday ču arγ-a ügei. qoni mani eyimü (toqoi jujayān) časun deger-e. tegeged časun oruyad bayin-a. siγuruyad bayin-a. bi qoni-ban eriged bayiju bayital-a ene köl (tookhu) öyimüsü-tei. ilčay ilčay ged. niruyun-u dotur-a kiling nam ukiyačiqaysan kebtei usun boluyad tegejü bayital-abür odo köldedeg-tü oruba. qoni-ban eriged qaliyayad γal tülečikegsen. бүдүгүн emegelji bayiγsan. asayad bayin-a. qoni tay joγsučiqaysan bayin-a. ende imayan čöken. dangda qoni bolqu uu. qoni gedeg

sayıqan mal. ködeldeg ügei mal bolqu uu. sara bayiqlar qaliyayad bayiğad bayıba. oyi! bolusi ügei dayarayad bayın-a. sarısun şalbar-tai. mal-un arasu-bar kigsen ömüdü. eyimü (qayas sögöm) urtu noosu-tai. noosu-yi-ni dotuysi qanduyulju kigsen. tegeged Batu-yin qoni-du 1 qurayan bayiğsan. tung eyimü (niruyu-ni tegsi, tarıun gesen üge). ene söni köldejü ükükü bisi. quray-a abçirayad kerçibe. kerçiged alaju abuyad bayaljuur-i-ni yarayad silbi-yi-ni tayariğad gedesü dotur-a-yi-ni yarayad qayaçiqaba. tung tarıun quray-a. (arasu-yi-ni) öbçibe. tere tarıun ebçigüü-yi-ni siraju idejü abuyad biçiğan umdayasuqlar çasun-aça abuyad idebe. kiling-ben tayıluğad ғal deger-e talbiba. çasun oruqu-ban bayiğad sıyuruğad bayıba. odoki-ban abçirayad arasu-yi-ni ғal-du egegejü bayiğad qaysayaju abuyad niruyu-bar-ıyan tatayad boıjuju abuba. noosu-ni urtu. tegeged qonuba. ür çayiğad tabatai bolju irebe. yayakibaçu köldejü üküğsen ügei amıdu qonujai. tegeged qayikiruba. abayai ger-tü çayi çınaju talbiğad küliyegeğ bayiğai. tegün-ıyen egürçü abuyad söni yarçai. tere ayula-yin orui-du qayiğad yabuba. bi qayikirqlar-ni irebe. “ügei, yayakıba?” “çim-a-yi üküşü oduğsan bolba uu” ged uyılayad bayıba. “nayın-a çini ene yeke sıyurıan dotur-a” geküler “egün-i tayuğad yayu kijü yabun-a uu gejü ese kelebe üü?” “ügei tere iregeğ minü ebessü ideçikeğsen yüm çini! eke-ben doliğamar. tegeged qayaçiqul-a dakiğad mangyadur tere abçirayad oruyulun-a sıu. qarıulduba tegün-tei çini. tegeged oroi bolju oduğad yarday bolqul-a çasun sıyuruğad” gel-e. “bi ene söni çim-a-yi qayiğad yabuyad yadaçiqayad dakiğad dayariğad ger-tegen kürügeğ nige ғal tülegeğ dulayaçaju abuyad nige çayi çınaju abuyad untaysın ügei. 1 söni tung odo sayuğad ür çayıba. çim-a qayiğad qayikiruğad yabuyad irejü bayıqu-ni ene. qoni-tai-ban qamiğ-a üküğsen bayıday yum bolba gejü boduyad yabuyad irebe. söni-ben üküğsen bolbal türgen Bulayan uruyı yabuyad qoni-yi-ni qayasu gejü boduju bayıba. tedenüs iregeğ qoni-ban abun-a uu bayın-a uu öber-ıyen mede. oyi! nayaduki çini üküğsen ügei, amıdu qonuğsan çini bolba” ged odoki çini 2 sin-e çaray abuyad ireğsen bayın-a. 2 tasir sin-e öyimüsün-dü üker-ün sir-ıyer kelkeğsen 2 çaray bayın-a. ger-tegen qarıqlar tegün-i-ben emüsdeg. odo qoni qarıyulaqlar tegün-i ben tayıluğad egün (mayu)-i emüsdeg. tegün-i kürtel-e egürçü irejei odiki çini. tegeged çayi-ban uuyıuğad “ja odo çi qari. ger-ıyen yangjul-a. bi egün-i egün-ıyer yarayad qarıyuluğad erteken qarınam” ged tegejü türüşü yabuğsan bolqu uu. tere söni tere qurayan arasu bayiğsan ügei bol köldejü ükül-e.

DM300141(1) tarbay-a angnayın

qoni-ban öggügeğ 5 sar-a-du, 200 qoni abuyad 30 imay-a abuyad törügülıgeğ, dakiğad 100 tölıge abuyad tegün-i-ben mallayad 7, 8 jil mallaba. tere ayula-du Qasay-un-yasu gegeğ yajar-tu. bi tende ғool-du oruju iregeğ nige la sar-a boluyad Qasay-un-yasun uruyı yaruyad yabuju odday. tende-ben ebüljigeğ namurjiğad jusalang yaruyad, jusalang-aça gedergüü negüşü ene ғool-du oruju iregeğ kedü qonuju abuyad, nige kedün aduyı bayın-a. tere tesdeg ügei. 1, 2 mori bayın-a. tegün-

i-ben bariju abuyad uyaju bayiγad jayilaju yabun-a. ene Yamantu, Burayāsutu-du oruyad kedü qonuyad tegeged negüged Qasaγ-un-yasun-du γarun-a. aduyu-ni bey-e-ni (öber-iyen) güyiged γaruγad yabuju odun-a. üker tende bayiju čidaqusi. časun yeke unaday. üker-i aq-a mallaju bayiγsan.

10 duγar bariγada-du bayiγu-du 7, 8 kümün tarbaγan-du yabuju bayil-a. tarbaγ-a alayad irejü bayil-a. Silka, Jalča, Nimbel, Uuy, Oγa, Kim, bi ingkiged 7 kümün yabuju bayiγsan. Doysin gedeg γajar-tu γarču tarbaγ-a alaju iren-e. tegekü-dü nigedül bayiγ-a ügei čay. ayi bi mal maγutai. ami jayuqu-yin tölüge puu-bar tarbaγ-a qayaju amidurayad dakiγad ang alaju, nutuy-un mal qariγuluγad tegeged yabuju yabuju amidurayγsan yum bolqu uu. tegejü bayiγad nigedül oruyγsan yum bolqu uu.

tarbaγ-a alayad Doysin, Usun-melekeitü gedeg γajar kürčü bayiγsan. ene Bolarayan-u ekin-dü kürčü alaju bayiγsan. čayan tarbaγan bayin-a. qar-a tarbaγan bayin-a. Doysin gedeg γajar-ni sin-e Bulayan (odo-yin Bayan-ölügei-yin Bulayan)-u Temürtü-eče časi bayin-a. tende-eče mori-tai kümün yabuqlar jayur-a 2 qonuyad ende oruju iredeg. man-u Bulayan (γool)-du tarbaγan bayiγusi. man-u jusalang-du tarbaγ-a-tai.

1 ayil alban jirum-un 15 tarbaγan arasu ögdeg. tegeged amitan-u tarbaγan-u arasu dayayaju abuyad yabuyad tasulayad bičiqan tariy-a, isige, γunan imay-a abču bayil-a. bi tarbaγ-a-yi 60, 70 kürgeged alayad irejü bayila. man-u aq-a-yin nige tasulan-a. bey-e-yin 1 tasulan-a. čayaduki-yi-ni kümün-ü tarbaγ-a tasulju bayiba. bariγada-yin daruy-a Silig-ün tarbaγ-a-yi tasulju bayiba. Silig-ün-dü “eke orun tayibung” gegči γayča küliyen abuyči bayiγsan. manus očiju čingnaday bayiba siu.

tarbaγ-a nüken-eče γarqlar puudayad abuday. tarbaγan-u nüke ingkiged ingkiged bayiju bayiday. tarbaγ-a nüke-eče-ben ingkiged (qayas bey-e-ber) γaruγad ireküler qaliyabar (puu)-bar čikin-ü-kin sigsig²¹⁾-iyer qayayad alaju bayiγsan. tegeküler tariki-ni qayaydayad jada tusuyad nüken dotur-a-ban unaqlar güyijü oduγad abču bayiγsan. üküdeg ügei γajar-iyar-ni puudačiqalar-ni gedergü nüke uruyγu-ban oruju odun-a. nüke ügei γajar tarbaγan abun puudayulqusi. dangda nüke-eče-ben γaraqular-ni puudačiqaday. 42 (nasu) kürüged bi tarbaγ-a alaqu-ban bayiγsan. qaliyabar-ban kübegün-dü öggüged 300 sumu-tai. Mawazar (Orus puu)-tai-ban bayiju bayiγad čeg deger-e ireküler Punbalai-yin Bayasutai tayuburi-du yabuju bayiγad “Mawazar-iyen öggügeteke” geküler 10 sumu-tai öggüged tere yabuyad Mawazar-i ügei kijü ögbe. tegün-iyen nekeküler ariki uyuyju yabuyad gegečikegsen bayin-a. tegün-eče bi yaγum-a alaqu-ban oruyγsan (boliγsan). minu aladay yaγum yaγu bui? činu-a. činu-a-ača tal-a-dayan yaγuman-du γar kürdeg ügei. qayučin čay-dayan alayad amidurayγsan. dakiγad nigedül-dü oruyad bayajiγsan. tegeküler bayan kümün yaγum-a alayad bayiγu bey-e jokiqusi gejü boduyad qayačiqal-a.

DM300141(2) nigedül-dü oruba

nigedül-dü türügün ulus oruyad 2 jil bolqular 3 dakçi jil deger-e bi oruba. nigedül sayin yağuma gen-e mayu yağum-a gen-e ged. tegeged bayiju bayital-a bida türügülüged oruyşan ulus-tu mal öggüged dakiyad Jazi-yi Yamuntu deger-e abçirayad odoki Idei qariyulju bayıysan 1,500 qoni imay-a-yi, ende ireged qariyulju bayiqu-du man-u (-ki) Jazi-yin ene tal-a-du, man-u aq-ayin-ki ene tal-a-du. teden oruyad ügei. tegeged bi nigedül-dü oruyad irge qariyuluşad dakiyad qoni törügülüged dakiyad kölüsün-ü mönggü. ingkiged ireküler nada 38 qoni kelkeged Jazi ögçü bayıysan. 19 imay-a kelkejü öggün-e. tegeged man-u aq-a güyijü ireged “oyi, egün (nigedül)-dü orul ügei bolusi ügei” gejü keledeg qoyitun (irekü jil)-dü-ni man-u aq-a (nigedül)-dü oruyşan. nige Jazi-yin üker, nige Jazi-yin morin. tegün-ü qoyitun jil arban kedün qoni, arban kedün imay-a, 1 üker, 1 gegüü ögbe. tegeged ene amitan çuyar asqarayad oruba siu.

nigedül boluyşan-u qoyitun jil-ni bi oruday ügei yüm bü. namayi qoni-ban qariyulşaju bayiday boluyad “(nigedül-dü) qoşusun kümün oruday ügei yüm. oruqular çini tölübüri-dü orun-a çini ene kedün mal-i çini quriyayad abçiqaday yum” ged namayi qoni-ban qariyulşaju yum bolday. tegeged ene Qulusun-üjügür-tü qoni qariyuluşad oruyad irejü yabutal-a. 4 sar-a-du yabuju yabuşad qoni qariyuluşad yabuju yabutal-a qorsiyan-u Dügür kürüged irebe. tegeged mendü sendü bolba. “odo la mayu iru-a-tai-la ayula-du mal qariyulday jalayu çini. yağu kijü ene arad-un mal qariyulju joşuday yum çini? dundayur” ged tegebe. ügei nada (nigedül-dü) talbiyad oruday mal bayiquşu. yamar yağum-a-ban talbiju oruday yum bui?” gebe. “yi çaldamini! ene bayan qoşusun qoyar-yi tegsilekü gejü bayiqu yum. ene ulus. dakiyad bi qoşusuruşad çim-a-aça bi şuyuju idejü mayad ügei” gejü keledeg yüm bayin-a. yayakiday yum geküler 25 çayasu (25 tögürig)-yi ködelmüri-yin edür deger-e (çaling-aça toyaçaju) abuday yum. keüke mini. neyigemçiledeg yüm. beke-ber ende yabuju yabun-a. çini nige qotan qoni ab. tere çinu körüngge. jaq-a-aça-ni tatayad alaju ideged gedesü-ben çadquşad yabuday yum. arasu-yi-ni 2 çikin-ü-kin im-i-ni şarşayad ene çini öküjü odba geçikeged abçu oduşad çokiçiqular tegün-i-ni biçiged qasuşad qayaçiqaday yum” gejü keledeg yüm bayin-a. “tegeküler bi orunam” geküler “oru. çayan-a çini Uşu oruba. Uşung oruba. çini önödür oruba” gejü bayin-a. tere mal qariyulday jalayu-yi qayiju qarşulduju yabuju bayıysan yum saniji.

tegeged asqan-du-ni ireged qoni-ban oruyulçiqayad çayi-ban uşuyuçiqayad çayiban uşuyuşad, qoşula kiçigegsen bayijai. Batu oruju irebe. samayan-ni oruju irebe. “bi nigedül-dü Orusu gejü bayin-a. aq-a! nigedül-dü orul ügei bolusi ügei. nigedül-dü oruyad bayiqu yum, amidad. bi nigedül-dü oruqu-du yayakiday yum?” (gebe). (Batu) “i, çabasu mini! nigedül-dü oruyad qoni çinu-a ideküler, jileikür çuy-i-ni tölüdeg yüm siu. genen (ayumsiy-tai) yüm siu” gejü namayi idqaju bayiqu uu! tegejü tegejü bayıyad abayai jalayu 2 (Batu samayan-tai-ban) şaruşad qarşu odun-a. tere ger-tüni şayuju bayıyad mangşadur önjiged gürüpü deger-e kürüged ir-e gejü

bayin-a. “ergüdel-i yayakiday yum bui? aq-a a” geju suraju bayiqu uu. “bi bičiged oruyulčiqan-a” gebe.

tegekü-dü yayčaqan gürüpü-ün tölügelegči ged sirge gisgeged ambar (modu-bar bariysan bičiqan bayising) baričiqaysan bayiysan. čayan-a ene sumun čini bütün modu bayiysan. tegün-ü qajayu-du 2 ger-tü 3 kögsin lam-a bayiysan. qayučin. tegün-dü očiju üjegülüged em abuday. bey-e-ben üjegüldeg bayiysan.

DM300121(2) nignedül-ün mal qariyulba

Sečen: ta nada öčügedür Batu-yin-du mal qariyuluysan-ıyan yariysan. tegün-eče časi-ni yayakiysan-ıyan yariyad ügei?

Noosutai: o bi arad-un mal 5, 6 jil qariyuluıyad, dakiyad nignedül-dü oruyad 18 jil mal qariyuluıyad 2 jil tayuburi 4 jil čeg deger-e bayiıyad tegeged tedkübüri-dü oruısan kümün bi.

Sečen: nignedül-dü yayakiju oruısan bui?

Noosutai: niedül-dü üü? nignedül boluyad 2 jil 3 daki jil deger-e bi orul-a. qorsiy-a-yin Dügür oruyuluısan. “nutuy-un mal qariyulju yayu kijü ingkijü tenüju bayiday bui. oluısan kölüsün ügei. ene ulus bayan qoyusun qoyar-i tegsiledeg geju bayiıqu yum. medeju bayin-a uu či? dakiıyad mangıyadur bi qoyusuruday. tegeküler 1 qoni-yi čini alaju iden-e geju čim-a-ača erideg čay irejei. tere čini činu körüngge. či mal-ıyan ösgeged bayiıqlar tere körüngge čini oladayad bayin-a. bayajin-a či. ečiıge-ben kijü jalayu nasun-dayan ingkijü nutuy-un mal qariyulju yabuju yabuday yum bui” ged. tegeju bayiıyad namayi (nignedül-dü) oruyuluısan bolqu uu.

tere Qulusun-üjügür-tü qoni qariyulju yabutal-a (Dügür ireged namayi oruyuluısan). tegeged 1 jil-du Uyan, bi, Uuyu yurba (nignedül-dü) oruısan. dakiıyad oruyuluıyad Bayıtay-un dayin ese bolba uu! tegekü-dü Ma Ju Ying (Mo Zhongying) qayačiqayad, čokiıyad kögeged ese jayılayulba uu. modu ačiday bolju bayiısan čay. tegün-eče-ni bariısan barıly-a-yin modu-yi-ni ačiju ireju ene Bulayan-du barıly-a bariısan. tegeged odo namayi tegün-dü yabuıyulday yum gebe. 1 kümün 5 temegetei. yurbayula 15 temegetei yum bolju yabuju modu čiredeg bolba. mangıyadur siyidüged qum-tai temeıge öggün-e. tere modu čirču iren-e ged. o tegün-dü čini amitan yeke yaruısan bolqu uu. mori-bar basa čirču yarču iredeg bolju mori-bar basa 10. temeıge-ber ačideg bolju qonuba. mangıyadur-tu-ni Arbai-yin Nim-a aq-a degüü qoyayula nignedül-dü oruyad nignedül-yin 840 irge toıyalayad ögčei. tere qoyayula tayuju yabuıyad Bayıtay yaruıyad yamar ečiıge-ni tasičiqaysan yum. qariyulju čidasi ügei ged gedergü 4 sar-a-du negüged oruyad iredeg ügei yüm bü! 3 sar-a-yin eki-ber. kögeged oruyad ireküler bide yay nignedül-dü oruıciqaysan. dakiıyad namayi tere modun-du yabuıyulday bolju bayiısan-ni mangıyadur ürügün-düni “ene kübegün-dü ene qoni öggün-e. (modu ačıqu-bar) anggi (ondoo) kümün yabuıyulun-a.” tegeged nada 840 irge toıyalaju öggügsen. dakiıyad “yool-dayan bayıday uu, ayulan-du yarday uu, či la medenem či” geju bayiıyad nada tusıyayad ögčiıkebe. tegeküler bi Batu-yin-

du qoni qariyulju tende bayiysan. tere qoni-yi abçirayad 2 ürügün kebtgülüged, odoki (mal) ötüg ügei nam bayiyyad bayiqlar tere irged-üd-ün ama-ni buyuraltuyyad qonuyad bayiba.

ügei ene ingkideg. tegekü-dü 6 ergigüü tölüge ögbe. “amidu la boluysan-aça çayar-a çi abqu yosutai” geju bayiyyad ögbe. tegün-i bi abçu ireged ebesün küriyen-dü çokiçiqaba bi. tegekü-dü ebesün bayiysan. qorsiyan Dügür: “ene 6-yi bi medenem. üküqüler bi medenem. egün-dü bitegei joba. amidu la boluysan-aça çayar-a abun-a” gebe. 1 yayum-a-yi abçirayad qayaçiqular sarbaljaju bayin-a. ebesün küriyen-dü oruyuluyad qayaçiqaba. 2 qonuba. 3 qonuba. oyi, ene bolusi ügei. negün-e. Ongyu-du yarun-a. ene mal odo jutaju odn-a. kümün-ü mal. temege-ben açiju abuyad jayiladay ügei yüm bü. oçiyad Ongyu-du bayuba. tere qorsiyan Dügür Batu-yin Silig-tu jakiba. “ene 6 qoni-i ebesün dotur-a talbiyyad bayiday bolba. “üküküler nada kele. Ayant-du biçiged talbiyyad ögçiken-e. buruyu-yi egün-dü qaldayaqusi.”

tere irge-yi-ni tayuju abuyad yabuqlar Galindab kürçü irebe. narin biçig-ün daruy-a bayiysan bayin-a siu. tere kürçü ireged “yayakiju bayin-a çi?” gebe. “o odo negünem.” tegeged tere “nayaduki irge dotur-a-aça sigüjü bayiyyad 1 irge alaju ide. sar-a büri 1 irge alaju ide. nayaduki-aça çini. 2 sar-a qoyar-i ide” (gebe). “ene kedün tölüge ene ebesün dotur-a bayin-a. usu kiged öggüçikegsen bayin-a. odo eden mede.” (geküler) “wa, tere yayakiqub. tegün-i alayad alayad arasu-yi-ni abuyad ügei kideg ügei bile üü” ged çuyar nam (kelel-e.) (tere ergigüü irged) jarim-ni tarğun yum bile. tegekü-dü bi basa (qubin-dayan) çöken mal-tai. aq-a 30 yarui yayum-a (mal-tai), bi 20 yarui yayum-a (mal)-tai bayil-a. abuyad yabuqad bayiju ösgegsen bolqu uu.

Ongyu-du oçiyad mal-ıyan qariyulday bayiday ügei yüm bu. tende oduyyad bayiju bayital-a qorsiyan Dügür irebe. “odo ene irge-yi yayakiday yum bui? aq-a” ged tegebe. “irge nam sayıqan bolday jig. çamayi la ingkin-e geju çim-a-du öggügsen yayum-a bolqu uu. 5 temege kötüljü qoyusun qonuju yabuju bayıqu-barıyan çim-a-du la ene irge-yi tusıyayad ögçike ged öggül-e bi. odo üge bayıqısı” (gejei). “odo ene irge-tani yayakiday yum bui” ged (bi) tegebe. “5 sar-a-du alban jirum-un mıqan-du odday yum” ged tegebe. “tegeküler bi odo yayu çu ügei qoyusun qoçuraqu yum bayin-a siu” gebe. “köyi, çayan-a çini nigedül-ün mal geju. çayan-a çini sili deger-e 500 qoni qariyuluysan, 150 qoni ögdeg kümün yaruyad bür amarayulul ügei bayin-a” gen-e. sili deger-e tere man-u obuy-a-yin qoyitu bey-e deger-e Ulayan-dabay-a-yin aru-du bayiysan Süljiy-e qoyayula 500 qoni. nigedül oruyad qoyadaki jil-degen dangda törüdeg qoni ögçei. “ta nada 500 qoni-aça 150 qoni-yi-ni abuyad öggügeçi. bi ene irge dotur-a törügülünem. dakiyyad bi qoyusun qoçuraju oddqu ügei yüm bü” ged tegebe.

Köngge ged nige kümün ene emün-e bayiysan. tegün-eçe 50 qoni 30 imay-a abuba. neyilegütlüged 200 yarui mal-tai. o, bi tegün-i anggi-du-ni qariyuluyad angyi-

du-ni törügülüged abunam bi. jobaqu yayum-a bayiqusi” gebe.

abayai tere törüdeg qoni qariyulunam. bi odoki irge qariyulunam. qariyuluyad üde-yin düng-tei-dü kürçü ireged odoki qoyar-i qasiyalçiqayad la. tung bolusi ügei 50 qoni ögbe. бүдүгүн бүдүгүн nam joiy yayumas-ud. ilyajı ögbe. imay-a ögbe. çuyar isige qayaçiqaysan imay-a. “ene bordolı-a-tai imayan-ni törüdeg yüm bu” ged tegeküler “öçügedür sayı (nigedül dü) oruju abuysan bayin-a siu çı. çim-a-aça emün-e bida silıyayul ügei nigedül-un qoni qariyuluyad yabuju bayıysan” ged keleküler bi yayakiqub duuyarday aman ügei bolqu uu. tegeged abçu oduyad mallayad 2 anggi törügülüged bayıba. bayıju bayıyad bür bolusi ügei. çasun çileged irebe. tegeküler negüged Yeke-toyıl-du oruju sayuba. Toyıl-du oruju bayuyad tere qar-a-du la nam musyirayad toıusun manarayad bayıdag jig. tegejü bayıtala Galındab Düyür 2 irebe. “odo yayakıju bayin-a?” (gebe). “qoni törüged dayusçu bayin-a. Könge-eçe abuysan imay-a qoyarqan imay-a la törübe. Busud-ni çuyar qusarang. tegejü keleküler çı öçügedür oruyad önödür çı namayı silıyayul boluy-a ügei ged Könge dabırabe”. “tere kögsin jurqan tegedeg jurqan” gebe. “ja, 30 qonid-ni çuyar qusarang. noosun çu ügei. üsü-yi-ni çuy-i-ni qayıçılaçıqaysan. nige kedün joiy qoni ögçei. nige joiy qoni-ni ger-ün ireg-tü asağan orui oruyulçıqaqular tegün-dü törüged tere söni çinu-a ideçikebe” gel-e. (tede) “yay-a, ilı-a. güyijü abaçıyad öggün-e. Könge yool uruyı negükü gejü bayin-a” gejei. tegeged (bi) imay-a-tai qonıtai-yi-ni abuyad ilıyayad kögeged Dügür Galındab 2 nige biçig kijü ögbe. “ese abuyul qotan imay-a-tai qonıtai-yi-ni abuyad ilıyayad qayaçiqayad ger-ün büse-dü ene biçig qabçıyuluçıqayad nam dobtuluyad kürüged ir-e” gebe. odoki qoyar yabuba. irge-ben qoyıtu tal-a-bar-ıyan yabuyuluyad, qoni-ban emün-e tal-a-bar-ıyan yabuyulba. neyilegülül ügei. naran tusuy-a ügei bayıtala tayuba. Könge-yin-dü kürüged ireküler Könge ügei. “yayakıju bayınam” gen-e. “ene qoni-yi ög gel-e. egün-i-ben ab. tere qusarang imay-a-du törügsen imay-a ügei. bi öçügedür (nigedül-dü) oruju abuyad tan-aça egün-i abba. bi öçügedür oruju abuyad egün-i quray-a tölükü yüm bisi. egün-i isige tölükü yüm bisi. tölüdeg ügei yum. abçırajı ög gel-e. ene biçıy-ni ene. mayı ene biçig ab” geküler “bi abusi ügei” ged tege-e. “abun-a uu abqusi öber-ıyan mede” gejü keleged бүдүгүн küjügün bolju oduysan. odoki (bi) çini. ger-ün-kin büsen-dü qabçıyuluyad qayaçiqayad, önöki çini çuyar-ıyan bayin-a. ene biçig deger-e bayin-a gejü keleged qayaçiqayad dobtuluyad yabuju odba.

tegeged namur-tu güyiged yool-du oruba. tegejü bayıtala Dügür irebe. tende-ni biden siljiged irebe. tegejü bayıtala irge abuba (alban jırum-un mıqan-du tusıyayul irge-yi abuysan). odoki 150 qonın törüçikegsen. Asidelge-eçe 150 ökin tölüge abçırajı ögbe. ayı, tere tölüges sayıqan. dangda sıryal. бүдүгүн qoni kebteı. tung odo tegün-i bayarlayı abday ügei yüm bü bi. abuyad bayıju bayıyad irge-ben tayuyad, abayai tölüge qariyuluyısan, bi irge qariyuluyısan. tegekü-dü bi ene qaryan-a-du bayıysan. Buryasutai qoyayula-ban tayıju oduytun gebe. Buryasutai qoyayula neyilegülüged 1400 qoni tayuyad tegün-eçe 300 irge degüü-dü-ni ilıyayı öggüged

nayaduki-yi-ni bide qoyayula tayuyad, tere qoni-yi bi yeke olan jil qariyulba.

DM300087(1) üker tayuysan

tayuburi-du Uuyan-u Pürbü qoyayula 240 üker tayuyad tende oduysan. dangda dabay-a gübege-tei ayula-tai kečegüü jam-iyar yabun-a. qajayu-du-ni üker tayuysan, qoni imay-a tayuysan, aduyu tayuysan baytaju yadaju yabun-a siu. dundayur-ni Čayan-naγur oruyad, dundayur-ni qoyir-a Köke-ergi uruγu γaruyad yabuju bayıysan. tende bi 2 jil tayuburi tayuba. jam-dayan sar-a boluyad odun-a. jarim-dayan 1 önjın-e. jarim-dayan 2 önjın-e. tegeged yabuyad bayiju odun-a. ger-eče-ben idedeg qota-ban abuyad unuday mori-ban abuyad yabun-a. idedeg qoγula-dayan amidu-bar mal abuyad yabun-a. 1 kümün 2 mal abuyad yabun-a. 2 kümün 4 mal abuyad yabun-a. tegün-i-ben tayuburi-yin mal-du talbičiqan-a. tegeged yabuju yabuyad alayad abun-a. bidan buta tayuday ulus tus-tayan, qoni imay-a tayuday ulus tus-tayan. yabuqu-dayan qamtu yabun-a.

ja tegeged (tayuburi-du) sayuri-ban güyičegeged yabun-a. 1 kümün 400 mal-tai. 3 kümün 1200 mal-tai yabun-a. üker bol 3 kümün-dü 170 üker. tegekü-dü Pürbü man 2 yabuqu-du 148 üker-tei yabuba. Köke-üjügür, egün-iyer γaruyad sin-e Bulayan-iyar oruyad qoyir-a-ni Köke-ergi uruγu qaliyaju γarun-a. sin-e Bulayan-ača γaruyad 2, 3 qonuy, 5 qonuy, 7, 8 qonuju bayiju Köke-ergi-dü kürün-e. tende Mongγul (Orus)-un kili-tei. Orus tere tal-a-du Mongγul tere tal-a-du. Oočir (mal tusiyaju ögkü-degen edür darayalayad el-e γajar-eče iregsen tayuburi-du duyar toγtayan-a)-iyar mal öggün-e. Čayan-naγur oruysan mal-i tende küliyegeged abuyad tegün-eče-ni ilγayad Köke-ergi oruju irejü bayin-a.

man-u abu noyan-u ayula Altai-yin-tabun-boyda geγü bayin-a. tere ayula-yin qajayu-du Köke-ergi gedeg γajar bayin-a. tere γajar-un Qasay-ud tan-u Bangyaqan-u Altai-tabun-boyda geγü keledeg. “man-u nige nasu-bar-iyar ende amidurayad bayiju bayin-a. (tan-u noyan) sayiqan wang bile čayalta²²). man-u ene Osaman-u-Qasay urbayči nar. qulayai kideg. γayum-a aladay. degeremčın nar” ged ene Qasay-ban bür oγtu üjeγü čidaqusi. sayiqan jang-tai geγü ileγüü.

tende Orus bayin-a. dumda-ban tasuly-a-tai. eyimü narın. ene tal-a-du-ni Orus, ene tal-a-du-ni Mongγul. tere buray-a-ača naγar-a düng-tei jayi-tai (baruy 50m). tere 1 aman deger-e-ni Orus čerig joγsučiqaysan bayin-a. nayadu tal-a-duni Mongγul čerig joγsučiqaysan bayin-a. tegeged mal yabuγuluyad oruγulun-a. eyimü jim jam-tai. 2 tal-a-bar-ni toopi-bar kümün-ü bey-e-yin kiri (1.60~1.70m) kerem bosčiqaysan. tere üker-i čubuγulčiqan-a. čayadu tal-a-du-ni qasiy-a-tai. Orus-un tal-a-yin kin 1 jalayu joγsuju bayin-a. 1 emegtei joγsuju bayin-a. tere emegtei tegün-dü keleküler tere jalayu tatayad qasiy-a uruγu oruγulčiqan-a. üker čubuγad bayiju 30, 30-bar kilülen-e (kilegram-iyar kündü-yi kemjin-e). barily-a (toopi-bar bariysan) bayin-a. tere kil-du oruγuluyad čayar-a γarayayad bayin-a. üker-i čayadu bey-e-dü-ni γarayayad dayusqular tere γajay-a ködege-dü 3 tal-a-du-ni 3 mori-tai Orus čerig joγsuju

bayin-a. tere ɣaruɣsan űker-i erijü (qaraju) bayiday. tegeged űker ɣaruɣad saɣuri gűyičekűler taɣuju abuyad yabuju odun-a. edür erte abču ɣaruɣad taɣuyad čayadu bey-e-dü-ni ɣaruɣad tende abday ɣajar bayiday. tende tegün-i tusiyayad öggikeged tere 3 čerig dakiɣad gedergü oruju iredeg. Čuyulum gedeg kümün-ü 1 bűdűgün qaliman čar oduɣsan bayıysan. tegün-i kötűljü abuyad aru-du-ača-ni taɣuɣular űker čubuyad bayin-a. tende yeke barily-a baričiqaysan. tere kil uruɣu 30 űker oruyuluyad ama-yi-ni qayayad killeged čayar-a ɣaruɣad bayin-a. dakiɣad aru-du-ača-ni čuburayuluyad oruyuluyad bayin-a. čayar-a nooldun-a gejü yaɣum-a bayiqusi. nam čubuyad oruyad bayin-a. mal bolbaču učir-ıyan mededeg yűm űü yayakiday yum, medekü űgei.

tere űker-i taɣuyad ɣaruɣad toy-a-ni gűyičekged patang²³⁾ kiged čayar-a yabuɣulčiqan-a. manus-tu patang kijü öggüged naɣar-a yabuɣulčiqan-a. mal-ıyan öggikeged qariɣad iredeg űgei yűm bu. dang mori-bar jaɣur-a 4 qonuyad eren-e. dang mori-bar. bučayad kürču irekűler (tusiyaysan) miqan ilegűgsen bolqul-a miqan-u mönggü (manus) abun-a. űker-ün miqan-u nemegdel. ende-eče ɣarqu-du arad-ača čuylayulju abuyasan űker-i 1 űker kedüi kil ged normadaysan bayiday. ende-eče taɣuyad yabuqu-du tarɣulayad yabun-a. abuyasan jing-eče yeke miq-a nemejü öggün-e. 30 qubi nemegdejü bayin-a, ene kil deger-e. jam-dayan kečinen gram miq-a nemejü očiqu yosutai. čayan-a-ača norm-a-yi miqan-u jing deger-e oruyulday yum bayin-a. tegün-ene ilegűgsen-i manus-tu öggün-e. tegün-eče ilegűdegsen 3000 ɣarui kil miqan nemegdel-e. ende ireged 3 kümün qubiyaju abul-a gekü-dü 1 kümün-dü 9000 čayasan (tögürig) irejü bayin-a.

Köke-ergi-dü tere mal basa odun-a siu. tegün-eče tere űledegsen mal-ıyan alayad toluyai sigir-e-yi-ni sayıqan boluyad idečekged űledegsen miq-a-yi-ni eberegejü bayıyad dűrűjü abuyad qoş-un morin-dayan ɣanjuɣalaju abuyad yabun-a. 1 qoş mori-tai yabun-a. naɣar-a yabuqu-du edür söni űgei yabuɣad 4 deki edür-tü jusalang deger-e iren-e. tende-eče ɣarqu-du 300 čayasu öggün-e. űledegsen-yi-ni ende ireged öggün-e.

DM300164 mal taɣuysan

Noosutai: mal taɣuqu-du sar-a yabuɣad oruju iren-e. norm-a-tai. 1 kümün 1,400 mal-yin egürge-tei. 1 edür bi taɣuyad 1 söni manayad űrűgün-dü-ni nöggűge kümün-dü tusiyaju öggün-e. tere kümün-ni tere edür-tegen taɣuyad 1 söni qonuyuluyad mangyadur-tu-ni basa 1 kümün-degen tusiyaju öggün-e. 1 edür basa 1-degen tusiyaju öggün-e. mayıqan-tai yabun-a. ɣajay-a ile qoɣula-ban kijü iden-e. 3 čilayun tuly-a-tai. ingkiged sili-eče önggerekűler tűledeg tűlesi kečekgü. quši (modu) 1 űuudai abču yabun-a.

Mönkebayatur: qoɣula künesü-ben yayakin-a? ta-nar öbersűben abun-a uu? boluyasan ɣulir-ban abun-a uu?

Noosutai: bey-e-eče-ben künesü-ben abuyad yabul űgei. qoni talbiyad yabun-a

(tayuday mal dotur-a). 1 kümün 2 mal abçu yabuna. ɣulir sin-e Bulayan-aça abun-a. tegün-iyer-iyen boobu kijü ideged yabun-a. 1 irge alaju abuyad dotur-a gedesün-düni 4 öndür-tei-yi-ni siqayad, miq-a-yi-ni dabusulayad 10 qonun-a siu. ümekeirekü ügei siu. tegekü-dü quluyai geju amar bisi. sin-e Bulayan-aça çayar-a ɣaruyad 2 qonuyad kürün-e. Köke-ergi gedeg ɣajar-tu odçu tusiyan-a. Sir-a-naɣur gedeg ɣajar odçu qonin noosu qayičilan-a. 3 çay dotur-a qayičilayad dayusqaçiqan-a. qoni qayičiladay kümün keüked abayai samayan yeke olan. 50, 60-ɣad kümün. dangda Qasay-ud. noosu-yi-ni tende tusiyaqu uu! Sir-a-naɣur-un daruyadu. tende basa bayiyuly-a bayiqu uu. tegeged tegün-eçe-ben ɣaruyad Çaza-du ireju qonun-a. tegeged (Bayanölügei-eçe) qoyir-a ergiged 5 qonuyad Köke-ergi orun-a.

Sir-a-naɣur-aça çayar-a tayuyad ɣaruyad 2 Qasay qoçuraju odba. qoni qayičilayad düğüreçikeged bi oduyad nige çayi uuyuyad qar-a keger mori-ban toquyad, köke tamaki ɣanjuyalaju abuba. bi köke tamaki tataday ügei. qarɣulduyad köke tamaki ögçike ügei üü! yabayan yabuqular yabuju baraydaqusi. mele, çayan ölügei. qoɣula kiged ideju abuba. qoɣula ged yamar ɣayum-a, çayi kiged boobu ideju abuba. tegeged kebteged bayiba. ergiged mori-ban unuju abuyad yabuyad bayiba. ür çayiqu-aça emün-e tere qoyitu niruyun-du (2 Qasay dayun talbiyad) taşginayad qayikiruyad bayiyad bayin-a. bi duuyaruyusan ügei. qoni-ban eriged bayiyad bayiba. tegeju bayital-a qoyayula (2 Qasay) qayikiruyad “bol bol ya bol bol, quday-a quday-a” ged. ireged mayiqan-ıyan bariyad çayi çinaba. “ta 2 yayakiju bayiqu-ni ene büi?” gebe bi. “tan-i qayiyad bayiba” gen-e. “tan-i qayiyad bayiju ür çayilyaba” (2 Qasay) gebe. “qayiyad bayiju erte yayakiyad ese iregsen yüm. Qasay-tu nigedül-ün irge bariju öggüged tölüge abuday boluyad ese joysuju bayiba uu? tere daruy-a-du oduyad bi keleged çuy-i-ni talbiyuluyad ese abçiral-a uu? çı tere tölüge-ber yayu kikü yüm büi? (1) kil miq-a-ni man ɣurba-du üker (yeke miqan) bolday ügei yüm üü. tegün-i abuyad kil tataqu geju bayin-a siu. ɣaljayuraysan Qasay çı. çim-a-bar daruy-a talbiysan bisiu” geju keleged bi bosuyad yabuyad untaju odba. tegetel-e 2 Qasay çayi çinaju uuyuyad boobu ideged untaba. ürügün 2 Qasay qoni-ban tayuyad yabuyad ögbe. ösiy-e kürün-e (ayur kürkü) gegçi.

Bayanyool-un usu-bar yatulaqu-du 1 güür-tei. arbin yayum-a yatulaqusi. erte ese bosqular (bolday ügei jig). 1 kögsin ulayan darçuy bariyad joysuju bui. odoki çini kebteju kebteju abuyad tere kög-tegen çayi uuyuju abuyad yayum-a keüm-e-ben qumiju abuyad morin-dayan qusi tataju abuyad ür çayiqu-du qoyayula çokiyad Bayanölgei-yin nayadu bey-e-dü kürkü-dü naran tusun-a. yay Bayanölügei-ber oruju yabun-a. tere qoyayula-ni şoşiyad manus-aça türügülüged oruju odba. “tere daruy-a çög-i-ni öggübeçü qamiy-a ügei. önöki daruy-a-tai-ban küüneldüged solidaytun, abuday-tu yayakiqu-ni dur-a-bar-ıyan bolçayaytun. bi ɣalmay (Mongɣul gesen Qasay üge). ene 2 Qasay kümün. daruy-a-ni tere. man-u-du pad ügei. man-u-du teyimü erke bayiqu ügei. “tan-i meden-e geju bayin-a.” “ügei. bi medekü ügei.” “enensaki ɣalmay” geju bayin-a. (bi) kösiged kürüged irebe. “çı yayu geju quçaba? namayi

yayakiyad qariyaday bui? či. daruy-a-tai-ban küüneldüged ab geju bayin-a. ketüregsən Qasay či. osman-u üledegdel” gebe. tegekü-dü bi joriy-tai. puu-tai. oyi, dur-a ügeitebel bi qayan-a siu. tere namayi qariyayad ügei gen-e. qariyayad ügei geju “enensaki ɣalmay gesen čini yaɣu gesen üge bui? tere čini. bi Qasay kele meden-e” gesen üge bolba. tegetel-e Čaka nar qayačiq-a. kereg ügei. abuyad soliyad güyildüged bayiday. ulus-un körungge abday kümün qamiy-a bayin-a uu? tere yayakin-a uu öber-iyen mede. manus yabuday jam-iyar-iyen yabuy-a ged la odoki čini. tere kög-tegen öggügsen ügei qoriyad.

Bazarwani, 1 kögsin güyiged bayin-a. tasurayad tasurayad quluyai bay-a-tai-dayan biden tesüged ɣarba. bi dumda sayuday yum. odoki-ni böge-eče siqan-a. yayuma tatayad abčiqan-a uu geju basa qaliyaju bayinam bi. 1 čay, 2 čay, 3 čay bolju bayiju tegün (güür)-i ɣatulba. tegeged bayital-a üde bolba. tegün-iyer ɣatulayad tere tal-a-yin usun-du oduyad, dakiyad tere degedü bey-e-düni ongyuča bayuday ɣajar bayin-a. tegeju bayital-a Čeke kelen-e: “Bayan-ölügei-dü minu 1 degüü bayin-a. yayakiju kin-e üü öber-iyen mede, kübegün” ged 1 ɣunjin qoni abčiraju talbiba. “talbiytun, talbiytun. bi tan-u ger-tü 3 edür čayi-yi-tani uuyuyad miq-a-yi-tani ideged 1 edür untayad amaraba. öggügtün, öggügtün. bi tere ɣaɣçaqan egün-iyen meden-e. dur-a-tai qoni-yi-ni bariju öggün-e bi” geju keleged odoki čini yabuday ügei yüm bü! “wa, tere ongyučan-u bayudal-un ene tal-a-du usun-u köbegen-dü qonun-a” geju odoki kelebe.

1 mori-tai kümün sundalačiqaysan 2 Qasay irebe. “Aɣayta deger-e kečinen mal ükübe? bi mal-un emči. ükügsen mal-un toy-a abun-a” gebe. odoki 2 namayi qaliyayad tegen-e. “Aɣayda deger-e ükügsen mal bayiqu ügei. alaysan ču bayiqu ügei. Aɣayta-du yaɣu geju tegeju kideg yüm büi tere čini. bi qoni tayuju üjege ügei. bi türügün üker tayul-a. odo bi ene qoyar-tai qoni tayun-a. man-u daruy-a tere. edenüs ese medeju büi yüm bol nada medekü yayuman ügei”. “ayi kečinen bolbaču man-u degüü-yi yala-du oruyul ügei” gesen boluyad. (Qasay) 3 qoni qudalduyad ögčike gebe. tegeged daruy-a-ača qudalduyad ab. tal-a-yi-ni qudalduyad abuysan-ču abčayaytun. önöki daruy-a-tai-ban siber siber geldüged yabuyad odba. 3 yayuman siber siber küüneldüged bayin-a. küüneldüged bayin-a. tegeju tegeju bayiyad odoki qoyar-ni yabuba. “ja odo yabuju abu-yin-iyen degüü-dü odču qoni-yi-ni ög. minu nige sadun bayiday yum bile. Čeke kelebe. önöki kögsin Qasay kelebe. tegün-tei-ben oduyad nige qaryalduyad iresü. ende qonuday bolju bayin-a” gebe. (bi) “bi qonquasi. egün-dü yayakiju qonuday yum bui? bi ɣarunam. nige kümün ireju qoni ab” ged (norm-a-yin) qoni-ban tayuju abuyad, odoki tataysan mayiqan-iyen qayayad yabuba. 4 liter bweten-iyar nige usu ɣanjuyalayad, qayisu-ban ɣanjuyalayad mori-ban kötülju abuyad qubçasu-ban toqučiqayad baqan küliyeged iredeg ügei. qoni-ban tayuyad ɣarul-a bi. ongyučan-u bayudal-un ene tal-a deger-e ɣaruyad odqular nige čayan ködege bayin-a. čayan ködege-ber odqular Ulayan-qudduy geju bayin-a. Ulayan-qudduy-tu la očiju qonun-a. türügün üker tayuyad yabuysan bayıysan. tere ilegüü

sayıqan ɣajar bayil-a. yabuyluyad odçu bayital-a masin irebe. odoki čini sayučiqaɣsan. “ende qonuqu yosutai bile. ta yayakiju yabun-a” gen-e. “wu, bi yabun-a. Ulayan-qudduy-tu kürčü qonun-a. bariju ab, bariju ab. yabuyad dur-a-tai qoni-ban bariju ab. ali sayin-eče-ni bariju ab. öčügedür kelegesen yüm. qoni talbiysan.” odoki kübegün güyiged buqur ulayan irge bariju abuba. 2 Qasay irebe. 2 qoni bariyad ögčikebe. “čayan-a baruytai qoni tere daruy-a-ača-ban abujuu.” “ende qonun-a geküler ta ene daruy-a-yin üge sonusul ügei bayin-a siu da.” “ene nutuy-tu yayakiju qonuday yum bui? söni-degen yayuman ireged ulus-un körüngge-yi tasulayad yabuju odqular qamiy-a qayiju yabun-a? ene mededeg ügei ɣajar tu”. ügei, 1, 2 qoni qudaldučıqaqu ügei üü?” “ügei, bi medeküsi. tere daruy-a-tai küüneldüged ab. arba-ban öggün-e üü tabu-ban öggün-e üü? tere öggügsen qoni-yin-ıyan tuy-a nada bayiqlar bolul-a. čayan-a yayuman nada kereg ügei.” odokis dakiyad küüneldüged tegejü tegejü bayiyad “ideki ɣoos” (jirüke ügei Mongyul) gejü bayin-a. tere kög-tegen bi bolba gejü keleged qoni-ban qayikiruyad kögeged qoyir-a qaliyayad tayuyad yabuyad odqu ügei üü. “türgen ir-e. tere masin deger-e qoni-ban ačiju yabuylučıqayad türgen irejü Ulayan-qudduy-tu odçu qonun-a. Ulayan-qudduy gedeg-i mededeg üü či?” gebe. tere Qasay “tende bayiday yum” ged jıyaju bayin-a.

tegeded bi dakiyad yabuyad bayil-a yabuyad bayil-a. naran oruba. qudduy-un emün-e tal-e-yin busaray-ıyar oruba. man qoyar üker tayuqu-du 1 uday-a qonuysan yum. ene qudduy-un ene tal-a-du-ni eyimü yeke salay-a bayin-a. tere salay-a-yin ama uruyu bürügül oruyad irebe. wu, qoni mani ideged düğürügsen sanjai. qoni-ban tayuyad abčirayad. qayisu-ban talbiju bayiyad čayi činaju uuyuyad tal-a-yi-ni mangyadur abçu yabun-a. mangyadur 1 edür usu ügei yabuday edür. 1 edür-ün ɣajar. sayin yabuqlar usun-du kürün-e. mayu yabuqlar usun-du kürküsi. tere qoyir-a-ban. odoki čini nige čayi uuyučıqayad qar-a mori-ban toquju abuba. 1 mori-ban čidürleju bayiyad arqalačıqayad, 1 mori-bar yabuyad qaliyayad bür bayiday ügei. qoyadaki orui ɣayčayar qonuday bolju bayinam. qonin-u tayuburi tayuday bolju yum ju. ingkijü yabuyad yayuman-u ɣar oruday jig. nige kičiyeged kürgekü yüm sanjai. küliyeged bayiba küliyeged bayiba. tegejü bayital-a emün-e-eče siralayad ür čayiyad irebe. tere Ulayan-qudduy-un qoyitu bel-dü qayikiralduyad dayun ɣaruyad bayin-a. bi tere kög-tegen dayun ɣaruysan ügei. tere kög-tegen čayi-ban uuyuju abuyad morin-dayan yayum-a-ban tatačıqayad qoni-ban salay-a-ača tayuyad Ulayan-qudduy-un degegür ɣarçu yabutal-a lam kögsin Qasay la “ür čayital-a qayiba” gen-e. “qayıysan-ni qoki čini tere. qamtu yabuyad ireged qonuysan ügei. tere qoni önödür usun-du kürüged qonuday yum bolqul-a ürügün-degen yası toyalaju öggün-e bi. ene ɣalmay-i ingkijü bolqu yum gejü küüneldügsen 2 büi siu da. manus tegejü küüneldüged ügei gen-e. minu nidun-ü dalda kedün qoni öggübe? Bayanölügei-du ɣatulɣaju bayıqu-du kedün qoni ögbe? Sir-a-nayur-ača (qoni-ıyan) qayıčilačıqayad tayuyad ɣaryaqu-dayan bürin qoni ɣarçu bisiu. odo qoni tataqu yum bol či meden-e. bide qoni öggüged ügei gen-e. qola odçu quča. ɣaljayuraysan”. tegeded (qoni-ban)

çokiyağ taşuyad yabuba. “önödür nigemüsün bi taşuy-a. mangyadur ta qoyar nige-ni taşu” gebe. “türügün keger-e qonuşsan. ene söni basa keger-e qonuba. qonuçiqaşad ürügün yag qoni-ban toşalayad ta qoyar-tu çar-tu tusiyaju öggün-e. teyimü amitan-du öggüged bayidaş şalmay bayiqusi. ulus-un köşüngge tegeçü yaşakişu ügei. tere jam deger-e oduyad çayi çinayad küliyeşü bayi geçü keleged, nige tal-a-ni qar-a aşula nige tal-a-ni ulayan aşula bayidaş, tegün-iyer çaruyad çayadu tal-a-du-ni üdeleged tegeged odo taşuqular tere yamar orun bile tere nutuy-iyer orudaş yum. edür-tegen usu ügei-ber kürdeg çajar tere. tegeged yabuşad bayiba.

tegeged yabuşad bayiba, yabuşad bayiba. 2 aşula-du irel-e, ügei. tere şatas nige eyimü niruyu-du utuy-a bayakişad bayin-a. tegeged odoki çini taşuyad oyiratuju yabuşular yeke yaşum-a bayin-a. tegeged kürüged ireküler ene sin-e Bulayan-u nige sir-a Qasař bayidaş, tere öşöki 2 Qasař-tai qarşuba. qoni-ud-i-ni abçiraşad eriçikeged dobtuluşad şaruyad irebe. (sir-a Qasař-du) “öçügedür söni Bayan-ölügei-dü ene 2 namayi keger-e qonuşulba. tere onğyuçan-u bayudal-yin dotur-a tal-a-du qonudaş geküler bi ayuyad qonuşsan ügei. öçügedür üde-yin düng-tei-dü qoni-ban taşuyad şaruyad Ulayan-qudduy-un ende irekü-dü bürügül irebe. odo irekü üü gel-e. tegeşü bayital-a ür çayital-a irebe. odo keçegüü boljai. a ya balai balai.” (sir-a Qasař) “naşar-a bayu bayu. naşan-a çayi-aça uuyu” gebe. bayuba. çayi ögbe. boobu ögbe. (sir-a Qasař) “tere 2 çimayi qayışad iredeg yüm bolul ügei. tere qoyar-i nam-un gesigün-ü boduş-a-du bi sayin uqaşuluşad talbisu. Mongyul-du tegeged yabuju bayışad öküşü odday yum bolqul-a ulus-un köşüngge-ben yaşaskiy-a geřü boduju bayınam geřü bayışad abun-a (tegeşü sigümjilen-e)” gen-e. (sir-a Qasař) “ja tegeged tařu tařu. çayi-ban uyuçiqaşad qoni-ban taşuyad erte çayar-a-ban oruju üje” gebe. teden taşuju bayiqusi. teden qonuşad ürügün-degen erte taşun-a geřü bayınam. bi şaşçayar. tere 2 iredeg yüm bolba uu. jam-un degedü tal-a-du qoyayula çayi-ban çinaju uyuçiqaşad untaju odday ügei yüm bü. bi önggereged yabuju odba. tan-i untaju bayışad aldaçiqaşai. tere kög-tegen bi çokişad bayiba. qoni-ban taşuyad çokişad bayiba. tegetel-e serigün oruyad irebe. çokişad bayiba. usu-bar oruba. degedü bey-e-dü-ni 3 ger, doodu bey-e-düni yeke noşuy-a tariçiqaşsan. odoki usu tošču bayin-a. degeşsi dobtuluşad uruyu dobtuluşad door-a oruju söşgeged, bi dakişad söşgeşü bayital-a odoki 2 (Qasař) orju irebe. tere 2 ireged jam deger-e bayışu bayıtuyai geküler yaşakiçiqaşa geküler, “man-u dotur-a nige la toluşai-tai siř yaşum-a bayışsan ügei. daşudaşular aşula-ban daşayad daşayad yabuju odday.” ökügen eçiğe-ben daşuda (qariyal-yin üge). Bayan-ölügei-yin tere Qasař-yin-ıyan ner-e keleged tere qoyar-mani nige-yi-ben maliyaduba. tegeged la taşuyad oruju ireğsen. tegün-eçe qoyır-a-ban Qasař-tai la mal taşudaş yaşum-a bisi geřü bi dotur-a-ban boduşad qoni-tai-yi-ni qayaçişal-a. tegeged nige taşuburi taşuyad Köke-erge-dü kürgeged saljai.

tere mal-ıyan Orus-tu tusiyan-a. Orus Mongyul 2 dumda-ban eyimü şudumji-tai. ene (nige) tal-a-ni Orus mal abudaş. ene tal-a-ni Mongyul-un ki. dumdaki-ni eyimü

qabčiy. tegün-iyer odo kil uruğu orun-a. qoni bolqular 50, 60 orun-a. kil bayin-a. tere kil-iyer khilleged çayar-a ɣaryayad bayin-a. çayadu bey-e-düni Orus, 3 mori-tai kümün ergiged joysuju bayinam. tere qoni-yi abuyad dayusqular tere 3 tasiyurdaju abuyad tayuyad yabuju odun-a. tegeged küliyejü abuyad çayadu bey-e-degen oduyad tusiyaçiqaday ɣajar bayiday yum gen-e. tende küргеged tusiyaju öggüçikeged odoki 3 (Orus) söni buçayad oruyad iredeg. wu, tende çini ulus-un morin temegen sig kebtен-e. bujar-tai sayıqan bey-e-tei morin jig. toquysan emegel-ni dangda Orus emegel.

ja tegegede Orus-tu tusiyaju öggüged nige amaraba. 1 qoni dutaysan ügei. Qalaqai-yin Beki 1 tölüge-tei yabuysan bile. tegün-i-ni alayuluysan ügei. man 2 qasiy-a-bar mal-tai bayin-a siu. tere edür tusiyayad ögüler tere tölüge irekü üü. “wu, Qalaqai-yin Beki nige-yi-ni bariyad tölüge-ben yabuylçiq-a” geküler tere dotur-a-eçe 1 tölüge bariju qoçuraba. tegün-iyen Qasay-tu qudaldıysan kebte bolba. oyi, yayakiday yum. qoğusun. 1,2 eçengkei mori-tai. Qaltar morin keger morin 2.

Mönkebayatur: ene çeg deger-e bayiqu-du mal abçu bayiysan yum uu? tere yamar uçir-tai yum? ta yayakiyad tende oçiju ajillaysan bui? ta yayu kijü bayiysan yum?

Noosutai: ken medekü üü! ene jasay 2 jil (mal çinaju) yasu ese abçu bayiba uu! Qulusun-üjügür-tü (tende) ködege deger-e 1 bayising bayin-a. tere dotur-a.

Mönkebayatur: tere buçalɣaysan yasu-yi tan-eçe irejü qudaldıju abun-a uu?

Noosutai: yasu-yi şoodailyad deger-e sumu-yin töb-tü ɣaryayad ögçikedeg. arasu-tai, narin gedesü-tei. Çebeg ese bayıl-a uu! sir-a terge-tei. tere ükügsen mal-un miq-a küргеjü öggün-e.

Mönkebayatur: 1 edür kedün mal alayad öbçiged yasu-yi-ni abaçiyad öggün-e?

Noosutai: tere yamar ürgülji alayad bayiqu yum bisi. (mal) emçiledeg emçi bayin-a. emçilejü bayital-a üküjü odn-a. ereü-yi-ni abçu odqular üküjü odn-a. eçeged üküjü odn-a. ebedüged üküjü odn-a. mayu eçegsen yayum-a-ud. tere arasu, narin gedesu-ud-i-ni bi abuyad yasu-yi-ni buçalɣaday ügei yüm bü. yeke qayisun uruğu çokiɣad (kiged).

Mönkebayatur: yasu-yi-ni qamiɣ-a abaçiju ken-dü öggün-e?

Noosutai: sumu-yin töb deger-e abçu oduyad nirba-du ögdeg ügei yüm bü. Ninday-un Bayasutai (gedeg kümün) abçu bayiysan. miq-a-yi çu tere abday. arasu-yi çu tere abday. narin gedesu bolun yasu-yi Qar-a-yin Idamjab-un abayai abçu bayiysan. tere yayum-a-ban abaçiyad çayar-a Kitad uruğu ɣaryaju bayiysan yum uu, dotur-a-ban abçu bayiysan yum uu medekü ügei. qubqai yasun. mayuqai toɣuy-a. buçalɣayad iljileged tegeged odoki-yi yayum-a-bar tegüged, ɣar-tayan 1 begelei kiçikeged sarbayad abuyad ɣaryayad talbiyad bayiday ügei yüm bü.

Mönkebayatur: tare çeg deger-e kedün jil ajillaba?

Noosutai: dooraki çeg deger-e 2 jil ajillaba. 3 daki jil deger-e-ben 4 çeg nige door-a nigedübe.

Mönkebayatur: (mal) keger-e belçiger-tü yabuju bayiyad üküjü odqular yayakin-a

uu?

Noosutai: tere qariyuluysan kümün-ni (çeg deger-e) abçiraju ögkü ügei üü! abçirayad nada qayayad ögçikeler bi öbçiged ügei kideg yüm. taryun çu bayin-a, eçegsen çu bayin-a. sayin miq-a abçiraju ögküsi. ekileged oduysan jil bi ergigü taryun qonid ireküler alayad elgüçikeged bayiday. odqular ger-ün egüden deger-e 3, 4 yayum-a sarbalaju bayin-a. tegeged ger-un qoyitu bey-e-du ergigsen 10-γad yayum-a bayin-a. bi tegeged usun-du niγur-ıyan ukiyaçiqayad güyiged odqu-du tere usun uruγu oruγad ükügsen 2 yayuman bayin-a. odçu sin-e bayuju bayiqu uu. odo alban jirum-ıyar bayulaju bayiqu uu. ese tegeküler alban jirum-un ajil-un qonuy abayai jalayu (Noosutai-yin-ki) qoyar-tu noydaday bolju bayinam. tegeküler kedün üker gegüü-ben öggküler bür kürkü ügei bolju bayiqu uu! tere aq-a-yin-du bayiday üker-ıyen abuyad odba.

ene materiyal-i qamiyarday 1 ökin ese bayıl-a uu. tere mal-un emçi bayıysan. ergigüü-yi abuday (mal-un tariki dotur-a-aça ebedçin-tei γajar-yi-ni abçu qayan-a), em ögdeg. tariy-a ögdeg. onγučan-u bayudal-un ejen Bayasutai-yin kübegün bayıgsan. tere 1 ireged oduγad 2 qonuy irege ügei geγü kelejü bayıysan sanjai. ürügün-dü bosuyad jel-e tataçiqayad tayuyad abuyad ir-e, önöki ergigüü-ud-i çüg-i-ni abuyad ir-e. bi usun-u köbegen-dü 1 nüke maltayad. “ügei, yayakin-a çi?” gen-e. “yayakiday-i üje. tölüdeg yüm bol yeke-degen 2 çar oruday yum bije. ingkijü bayasu-tai qudqulduqu-yin orun-du, baruytai-yi-ni bi alayad ügei kiçikesü”. tegeged odokis 20 kedün yayum-a (mal)-yi darayulju abuyad ala. alayad toluyai sigir-i-ni ene nüken dotur-a çokiyad. odo deger-e-eçe albadayad silγaday yum bolqular ene toluyai-yi-ni toyalaju ögsü geγü boduyad toluyai-yi-ni çokiyad ösürgeged (qonin-u toluyai-yi çokibal emün-e 2 köl-ben çoruılayayad ösürçü bosday gen-e) alayad bayıba. alayad bayıba. alayad modun deger-e eberegeγü bayıγad, jarım mal taryun, tung eyimü (γar-un alay-a-ban negeged 5 quruγu-ban delgeged taryun qonin-u segül-ün yeke bay-a-yi juyirlegsen). jarım-ni eçegsen, jarım tayarau. tegeged yeke gedesü-tei 2 qonin bosday ügei. tegün-i alaqlar doturaki-ni nam nige çayan ayıray. gedesün dotur-a-ni. alayad buçalayaba. basa 3 yayum-a qoçuraba. abçirayad alayad 21 qoni alaba. “emçileged edegsen yayuman qamiγ-a bayin-a? tere usun dotur-a bayıgsan 2 yayum-a-yi tölül ügei qamiγ-a odday yum çi? 1 qar-a yayuman 1 çayan yayuman kebten-e tere dotur-a.” samayan-ni güyüγü ireged “üei, teyimü bayin-a uu” ged tegegen-e. “bayin-a side. tere Bulayan (sumu-yin töb)-du oduγad qaliyaçayaytun.” Jayar güyüγü ireged “kereg-tü orul-a çi” gen-e. “qola odçu quça. minu çar kegeltüged 7, 8 sar-a-tai. tölüküler 2 çar-un ün-e kürdeg yüm. abçirayad ene baruy-tu qudalduyad ügei kiçikesü”. Çebeg-yin-ki negüγü irege ügei. çayan-a ende çini ükügsen mal-un miq-a elgüdeg elgür-tei. barıly-a-tai. çuyar eyimü dege-tei. tegeγü abuyad Payba irebe. “qayi, medekü ügei. bolday ügei le yayum-a kibe siu. odo lab tegeged le kögegegedekü üü” gen-e. “amar-ni tere bolday ügei üü! kögegegedeküsi geγü boduju bayin-a. yeke bolbal tölüged le γarday la yum.”

dakiyad naran orun-a geju bayital-a uruyu dayayad baqan temegen ourju irebe. temegen-eče kürüged nige бүдүгүн ата бариyad qumnayad miq-a açiday jim (jam) uruyu oruyuluyad qayaba. tere alaysan mal-un miq-a-yi bayising uruyu oruyuluyad elgüdeg. tere-ni 9 sar-a-du boluysan. ümekeireküsi. küyiterejü oduysan bayiysan. odo 1, 2 önjiküler abču oduyad küyiten bayising-du oruyuluyad elgüçiken-e. gemtüküsi. arasun, narin gedesü, ögekün çüg-i-ni abuyad oruyuluyad qayaçiqan-a.

Čebeg negüjü irege ügei. yayakiday yum geküler mangyadur iredeg yüm gen-e ged šuuyiba. mangyadur üde-eče qoyir-a-ni Čebeg ger-iyen açiyad negüged oruyad irebe. tegeged bi Čebeg-un ger bariju ögçikeged “ja bi nayan-a çini yeke miq-a, mal alaçiqaba.” “ken medejü alaju bayıqu yum” gebe. “ken çu medegsen ügei. bi medeged alaçiqaba. yayakiday yum. emçilegsen yayum-a ügei. tere emçi-ni qamiy-a yabuju bayınam? kigsen yayuman ügei. tere usun dotur-a šalju odçai. ger-ün-ki çajay-a dügürçü odçai. “e çisu-bar oruysan. ayı odo bolba. tere çini. medekü ügei, medekü ügei” ged tegen-e. Čebeg ger-iyen bariyad qonuba. ürügün ür çayiy-a ügei-dü, bide qoyayula bosuyad “ene miq-a-yi bi sumun-du çarayayad qauli-du oruqlar qauli-du öggüged bi kögegeden-e. abuday bolqul-a abuyad qayuray. Batujab qoyayula çokin-a”.

Batujab qoyayula çokiyad Bayasutai-yin-du kürüged irebe. 9 sar-a miq-a-bar baqan qoburdaju bayiysan çay. odo tere negedül-ün ajil geju mayudaju bayiysan çay bolqu. kürçü irege egüden deger-e joysuyad güyiged oruqlar (Bayasutai) bayijai. “köyi, Bayasutai bi baqan miq-a abuyad irel-e. dangda alaysan mal. ükügsen yayum-a bayıqusi. 2 eçegsen yayum-a mori-yin miq-a bayin-a. abubal ab, ese abuqlar bayıy” gebe. “taryun uu” gen-e. “taryun. ta çaruyad qaliy-a.” Bayasutai çaruyad üjeçikeged “ja, ja yabuju Qurumba-yin emegtei-ber tamayalayulju ir-e. tegeged abuy-a” gebe. “ja” geju keleged Čebeg qoyayula odqlar Qurumba tere deger-e barayun suyu-du bayiysan. Qurumba tegekü-dü sirügün er-e bayiysan, bazarwani. bi ayul-a. (bide) güyiged oruyad irebe. 2 kübegün bayin-a. “yayu kijü yabun-a” ged odoki çini. “bi miq-a abçiral-a. tan-u emegtei-ber tamayalayul geju bayınam. tere ali ürügün çaruyad yabuysan bayin-a siu. qamiy-a yabuday-ni ken medekü üü. yabu çayar-a-ban” gebe. wu odoki çini yeke sirügün. odo yayakin-a? odo qamiy-a oduyad qayiy-a! ürügün çaruyad yabul-a gen-e. qoyayula qoyir-a çarçu yabutal-a tere emegtei güyiged yabuju yabun-a. önöki-tei qarçulduyad “tere yamar emçi alayuluysan bui” gebe. tegekü-dü çerig-ün anggi deger-e nige emçi bayiysan. tere emçi-yi alayuluysan geju qudal kelejü bayıqu uu. tegeged “qar-a çajar uruyu kijü bayıqu-bar ene taryun miq-a-yi alaju abaçiju ög gel-e. tegeged abuyad irel-e. ja, tegeged tamayalayulqu-bar abuyad irel-e”. odoki-yi basa suraba. tegeged keleçikebe. tere qoyar-ni yerü-ni bolqusi. tere bolusi ügei bolqu uu. gedergü abaçiyad yasuyi qudaldunam. tegün-i qayaçiq-a. önöki-ud-iyen abuyad Čebeg-ün-dü irebe. “köyi köyi, yayun bolju bayınam” ged tegen-e. “wu, tamayaladay bolju bayınam”. tamay-a-yi-ni daruyad öggüged. eyimü eyimü segül-tei. baruytai siy-i-ni çög-i-ni alaysan

bolqu uu. čayan-a ergigüü iregsen ügei. Bayasutai tede čini bayartai abuba. abuyad mayu-yi-ni üledegebe. “či egün-i tamayalačiq-a. Batu abqular ab, ese abqular bayiy” gebe. “bolqusi, kereg ügei. dakiyad ireküler nige baruytai siy qoni abuyad ireged ögčike” ged tere emegtei tege-e. “qo, takiyad irekü-degen bi čim-a-du eyimü (yar-un alay-a-ban delgeged) qoni alaju irejü ögsü” ged odoki-yi tamayalayulju abuyad bayarlayad čokiyad kürbe. Bayasutai abuba. Badai ken qoyar-i qayaba. “ügei či nayaduki-ban čimüge čimüge-ber utuluγad qoliγad ögčikedeg ügei-ni yayakiysan bui! nayadu čini ulus-un körüngge bayin-a siu! minu körüngge bisi”. “arai mayuqai. arai bolusi ügei qoyayula” gebe. tegeged odoki qoyar-ıyan qayaba. miq-a-ban ögčikeged narin gedesü, arasu-ban abčirayad tere samayan-du öggübe. “Čebeg či yabuyad ende bayiju bayi. bi güyiged door-a čerig-ün angyi-du oduγad iresü” gebe. “odo terge-ber yabun-a” gebe. “ja, tegeküler yabuy-a” ged qoyayula tergen-du sayuju abuyad čerig-ün anggi-du oruyad tere ayil-un ner-e suraqular ene door-a bayin-a gebe. tere ayil-du oruju ireküler tere (emči) kümün sayuju bayin-a. tegetel-e tere kümün-i dayudayad γajay-a qarγulduγad “tegeged tegeged bi mal alačiqaba. 12 qonin-u tölübüri-du oruju odba geju bayin-a. tan-i ala geju kelegesen ged ögčikebe”. tegeged bolju bolju ged önggerebe.

tere 2 jil 150 kürtel-e qoni alaysan bayin-a siu. alayad abčirayad öggüged bayiday. tegeged yeke oruly-a oruyulba geju bayiγu yum. tegeged miq-a üregdegsen ügei ged namayi sayisiyal-a. nada šangnal öggbe. dakiyad tere emči üker tariday yum geju man-u-du oduγad qonuba. “tan-i bayin-a, 2 üker tari geju kelel-e”. ürügün-degen qoyayula yabuju čeg deger-e tegeged odba. tegekü-dü 2, 3 irge irečikegsen bayiysan. üjeju bayin-a uu! tere nige, ene emün-e nige, odo ene ayula-ača iregsen nige joysuju bayin-a.” “abuyad bayi. bi jöbsiyeren-e. alayad elgüged bayi” gebe. tegün-eče qoyir-a iregsen γayuman-i ügei kiged bayiday bolba. tegün-eče bi ergigüü-tei γayuman-u miq-a ideju bayiysan ügei. Payba nige-yi alaju idenem ged alaju abuba. tere čini čuyar mönggün bolqu uu. qoni-yi-ni toyalayad toy-a-ni dutaqular Payba nige-yi, Čebeg nige-yi, Noosutai nige-yi ged dangsulayad čaling-ača-ni qasuyad mönggü-yi-ni abuday bolqu uu. (čeg deger-e) 2 jil bayiba. 3-daki jil deger-e 4 sar-a-yin eki-ber 1 čeg (4 čeg neyilegsen) deger-e odba. dakiyad bi yabuyad Rasiyan-qar-a ged Bayitay-tu oruday (qariyalaydaday)-tu 3 temege-ben qayiyad, qoyar-i-ni oluyad noosulayad, nige-yi-ni Rasiyan-qar-a-bar qayiyad yadayad yabuju bayital-a Iišin kürüged irebe. “ene Rasiyan-qar-a-du 1 buur-a oruju bayiday sanji. bi urjidur γayčaγan ingge tayuju abuγsan. wu tere čini oruju oduγsan, kümün kögegekü geju bayin-a” gen-e. “bi mori-tai (unuyad) temege qayiyad γaručiqaysan čini tere 2 temege üječikeged oçiju yabutal-a emün-e-eče tesige oruyad irebe. ireged qaryan-a deger-e kölberüged tegebe. tere kög-tegen ayuyad juluju odba. minu inggen bisi sanji” geju odoki čini kelen-e. tere kög-tegen qonuju abuyad mangγadur-tu-ni kürüged irekuler o, lam qoor-a-du soysuju odčai. ireged nam köndelened. qayačiqaba.

qayaçıqayad ireged bayiju bayital-a 1 čeg deger-e odday yum ged. Qayşal deger-e 4 čeg nigedčü bayin-a gem. tegeged yabuyad čokiyad tende odqusi geju keleged bultaju oduyad bayiba. tergen-ü bar-a-bar yarču bultaju oduyad bayiba. tere kög-tegen kürüged odoki (temege)-yi abčirayad noosulayad qumnayad Amatu-yin aru uruyu oruyuluyad 2 qonuju bayital-a Arpala gedeg nige Qasay tay köndelen egüden-dü ireged jöysučiqaysan. (namayi) dakiyad čeg-tü iregsen ged bariyad abčai. bolusi ügei boluyad ger-iyen čučayad yabuyluyad, üker-iyen dayulayayad yabuba. üker törüčikegsen. 6, 7 üker-tei. 3 temege-ben aq-a-du keleged tere aral dotur-a bayin-a. abču mallaju bayiytun geju kelečiged čokiyad tere Alay-un degedü bey-e-dü Qar-a-üjügür-tü Jayar üker tayuyusan ačiy-a ačın-a. tende kürüged Jayar-i yabuylučiqayad aru-ača-ni masin kürüged irebe. Alay deger-e küliyeju bayijai. tegeged ireged abayai-ban masin-du talbiyad yabuyluyad bi üker-iyen tayuyad čeg deger-e irebe. 57,8-tai door-a (čeg deger-e) 2 jil bolba. ende (Qayşal deger-e) ireged 2 jil bolba. 61-tei tende-eče oruyad Alay-tu ireged manayači-du oruyad 62-tai tedkübüri-du yarba.

čeg-eče dutayayad man-u aq-a-yin-du bayiba. manayači-yin daruy-a Čerenjab bayıysan. Alay-un bayising-du 2, 3 yayum-a ügtügeged bayiju bayital-a Čerenjab qayikiruyad oruyad irebe. “tan-i manayačın-du oduyuluy-a” gen-e. “yayakiju negüju iredeg yüm büi bi” gebe. “aralayad negülgey-e” gebe. tegeküler daruy-a-nar 3 qonuy-un semner-iyer sumun töb yabul-a. Čerenjab tegeged yabul-a. aru-du-ni bolqular nam nar-un dotur-a man qoyar-i abday ügei yüm bolqul-a tegeged önggerel-e. aq-a-yin-dayan kürüged nige qarылдуyad ireged bučayad qarınam gebe. ügei, bučayad kürüged ir-e gen-e. tere kög-tegen čokiyad aq-a-yin-du kürčikeged ireju yabuqul-a odqun 1 temegen küličikegsen ebesü čirču bayin-a. o, ene temegeber ebesü čirču bayıqu yum bayin-a siu geju qaliyaçıqayad yabuju yabuyad 1 qaliyaçıqusu ged dakiyad gedergü dobtuluyad kürüged ireküler (temege) tung tamay-a-bar dügüreng. tarjun bayin-a gen-e. yamar tarjun! niruyu-ni tung eyimü sayir-tai. “či ene sayir-tai yayum-a-yi yayakiju bayınam” geküler “ügei, bi egün-iyer 2, 3 čirču bayin-a” gen-e. tegeged tegün-i kötülju abačiyad gedergü güyülgeged aq-a-yin-du kürču “nayaduki-ban arqalayad bayi. odo ügei temegen-ni ene oldaju ireju bayin-a. tere ejen-ni yarču iren-e jabal.” tegeged aq-a-yin-du abčiraju ögčikeged tere kög-tegen dobtulayad üde-eče qoyisi-yin naran oruju bayital-a aru-du-ača Čebeg irebe. (bi) “qamiy-a odba” (gebe). (Čebeg) “Čerenjab, namayi tülege ačiju ir-e geju bayin-a” (gebe). man-u qajayı-du Čeče eke-tei-ben qamtu bayin-a. tere ayil-i tende qayaqu yum bisi. tere aq-a degüü deger-e-ni bayulyaju ögkü yüm. tere Čeče gedeg (ökin)-ni mordaday (qurim kikü) yum gen-e. tende sir-a Batu ger-i-ni büričikegsen. Pungčuy-un Qunda-tai qurimlan-a. tegeküler ürügün-degen erte oduyad ab. tere kög-tegen yeke erte irebe. samayan nige bičiqan (jiyaqan) tülege-tei. bi odoki samayan-i asqan-du-ni tülege-yi-ni baylayuluyad orui-yin qoyula-yi-ni kiged talbiyulba.

DM300165 manayači

Möngkebayatur: tegeged ta qamiy-a odba?

Noosutaibi: Alay deger-e bayiba. bi qurim-du očiγsan ügei.

tere (Čeče eke-tei-ben) samayan abayais nar bayuy-a geküler jiluyučı bayulγaysan ügei. Čimed (tede-nar-i) abuyad yabuγsan gen-e. tegeged negüged ireged Čerenjab-tai ayuljaday ügei yüm bü. iregsen qoyir-a Silig-i γarγayad namayi tere bayising-ud-i üjegülüged nada tusiyayad ögčikel-e. manayači-bar. čooji mooji-yi-ni γarγaysan ügei (onisu-yi negegegsen ügei). jüger γadar tal-a-yi-ni ergiged üjegsen boluyad tegeged qayačiqaysan. tegekü-dü tere čini teyimü qasiy-a bayıγsan yum bisi. dakiγad doturaki qasiy-a barılıγ-a-yi čučayad tegün-dü abčiraju γadar qasiy-a bariγsan. (γajar-ni) Alay-toluyai-du. tegeged tere Гооγ kögsin eyimü jayay-tai ese kiküler čokiγad unayačiqaday yum ged eyimü jayay-tai kigsen. tere qasiy-a-yi Dasi bariγsan. doturaki qasiy-a-yi čučayad bayulγaju abčiraju nada öggüged. dakiγad aru-du-ni tere qoyitu jaq-a-yin Kilub bariba. Dasi basa orulčaba. qoyitu Kilub-i bariγada-ača irejü bariγsan. kedüken qonuy bariγad dayusčiqaysan. deger-e-eče mujiyang abčiraju šala yayum-a-yi-ni kilgegülüged deger-e degebür-i-ni talbiyuluyad. manayači-ača 61-tei tedkübüri-dü γaruγsan. 61-tei-dayan tedkübüri abuγsan, odo kedün jil abču bayin-a (27 jil tedkübüri abču bayin-a). tegen-e. türügün ekileged (tedkübüri) abču bayiqu-dayan bay-a o. yabuju yabuju bayıγad odoqan-ača naγar-a 81 mingγ-a bolju bayiqu-ni ene.

DM300127 tedkübüri-dü γaruγsan

nige kögsin-eče 30 imayan 50 qoni iregsen. tere irge dotur-a talbiγad mallayuluyad töllegülügisen. tegeged 5 sar-a-yin eki-ber irge-ben miqan-du öggügsen. 5 sar-a-ača qoyir-a bi törügsen mal-ıyan abuyad qoçuruday ügei yüm bü! 70-γad qurayan, 20-γad isigen eyimü yayum-a-ban abuyad qoçuraysan. dakiγad Dasidelgei gedeg kümün-eče 100 ökin qurayan iregsen. tegeged 200 γarui mal bolju oduγsan. 200 mal-i bi mallayad tegeged ende ireged khazi-bar oruyad üsü (sü) öggüged. alban jirum-un üsü abču bayıγsan. tegeged nutuy čuyar ireged bayuyad khazi-bar oruyad üsü öggüged. qoni imayan-u üsü öggüged. norm-a-tai. 1 qoni-ača kedün jayun gram abqu yum uu, 1 kil qayas abqu yum uu normalayad öggüčiken-e. tere üsü-ben güyičeküküler kölüsü-ben abun-a. mal-un toγ-a-bar toγačıγad nada 70,000 čayasan iren-e. töl-ün mönggü gejü iren-e. tegün-tei-ben neyileged 70 čayasu (1 čayasu-ni mingyan tögürig-i tölugelen-e) abun-a. dakiγad qariγulusi-yin mönggü gejü iren-e. tere-ni mal qariγulusan kölüsü. tere-ni 1 quryan-ni odo-bar kelekü-dü 1 tögürig. tere qurayan-u mönggü-ni yeke. qariγulusi-ni sar-a-dayan 40,000 čayasu (tögürig) abun-a. tegeged bayıju bayıtal-a ende usun oruyad ene Bulayan-i čini usun delgeged qayačiqaysan. tegeged biden dutayayad jusalang γaruγad yabučiqaysan. tegeged tegejü üsü tasulju bayıγsan. tegekü-dü 1 tuγul-tai üker-eče 250 liter üsün abču bayıγsan. tegeküler-ni bayačud üsün-degen küčükürkü ügei mal-ıyan neyigemčilegsen.

neyigemčileged tere mal üsün yayum-a-ni arad tümen deger-e ireged tegeged Zabud bayiylju bayiysan. tegekü-dü üker-ün Zabud geju bayiysan yum. Zabud gedeg-ni čim-a-du nige 5 üker-tei bolqular tegün-iyen “üker-ün üsü tasulju ög” ged kölüsü öggüged dayalajaju bayiysan (yajar).

bi nigedül-ün qoni-yi 18 jil qariyulul-a. arad-un qoni-yi 6 jil qariyulul-a. tegečikeged nigedül-dü oruysan bi. nigedül oruyad mal-iyen mallayad yabuyad tegeju bayiyad samayan nasu barayad tere kög-tegen bi mal-iyen öggüged Bulayan-u yool-du bayiju bayital-a ebül “jalayu nasu-tai tanus ajil kiku ügei bayiqular alban jirum noydayulun-a” gen-e. tere mal-eče-ni tataburi tataju alban jirum noydayulqu yayum-a bolju bayin-a. tegeged dakiyad bi tayuburi-du yabuba. tayuburi-du 2 jil yabuba. tayuburi baqan qatayu. baqan ayagüi bol ulus-un körüngge-yi qulayai-du ögčü mayad ügei. teyimü bolday yangju yarba. tegeküler 2 jil kičikeged tayuburi tayuqu-ban oručiqaba (boličiqaba). dakiyad ene Norjin daruy-a “jabal qoni tayu” ged (bi) qoni tayuba. 1 jil qoni tayuba. dakiyad namur-tu-ni ireged ende bayučiqaysan bayital-e čeg deger-e od gesen tusiyal yarčai. tegeged bi čeg-tü oruyad, čeg-ün ükügsen mal-i öbčijü yasuyi-ni abun-a. tegekü-dü bi qubi-dayan üker yeke bolčiqaysan bayiysan. üker-iyen aq-a-dayan öggüged bi negüged čeg deger-e oduyad törüdeg üker-iyen abču oduyad. 7, 8 üker tuyul-tai. kedün subai üker-iyen ende (aq-a-dayan) qayayad čeg deger-e odba. Qošud-un čeg, Bang-un čeg, Qasay-un čeg. Beyila-yin čeg ged 4 čeg. tende oduyad 2 jil bolba bi. tende ajil kijü bayiyad 60-tai-dayan Alay deger-e ireged 61-tei-degen tedkübüri-dü yarba.

DM300080(7) ür-e qoyiči

odo 88-tai. takiy-a jil-tei. ende bayiju bayiyad eji nasu baraba. aq-a nasu baraba. egeči nasu baraba. tegün-eče üledegseen-ni bi bolju bayin-a. egeči-eče yaruyusan 1 ökin bayiysan. tere Nalaiqu-du oduyad tende bayiju bayiyad nasu baraba . 2 ökin 1 kübegün 3.

Notes

- 1) köke tariy-a.
- 2) dalai lam-a-yin bayiday yajar geju oyilajaju bui.
- 3) ene nutuy-un kümüs burqan-u orun geju üjeju büi.
- 4) qoyar ayula-yin qabčil yajar.
- 5) Mongyol ulus-un Bayanölügei ayimay-tu qariyalaydan-a.
- 6) usu urusču bayiy-a subay.
- 7) tusqun.
- 8) tariyan-u büdügün esi.
- 9) esi-ni.
- 10) boyurčay bayiltai.
- 11) oyuyad gesen udq-a-tai.
- 12) Tuqai-yin nutuy-tu uyiyur kümün-i “čantuu” geju kelen-e.

- 13) kölüsün küčü. “长工”gesen Kitad üge.
- 14) egeljiged
- 15) sayimsaraq.
- 16) 70kg baytaγamji-tai šuudai. qaγučin-du 70-yin šuudai gedeg.
- 17) toγtaγsan kemjiy-e-tei sinay-a. tuqai-yin nutuγ-tu Qasaγ-ud yeke keregledeg-eče basa “qasag sinay-a” geju keledeg.
- 18) tende.
- 19) nige jüyil-ün puu.
- 20) tariya-ban qayisun-du dügürtel-e kiged gilüger modu-bar qusuyad ilüm-e bolγaju tegsilen-e.
- 21) čikin-ü sübe.
- 22) ayalγu üge.
- 23) gereči bičig.